

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וארא

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ושיכר שמואל שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ימי השובבי"ם

להלן זמני תעניות השובבי"ם לשנה זו שנת התשפ"ו

1.	יום חמישי	י"ט טבת התשפ"ו 8.1.26	תיקון היסוד (בשעה 12:30 בדיוק)
2.	יום חמישי	כ"ו טבת התשפ"ו 15.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית שבע טבילות במים קרים כנגד שבעה נחלי המלכות)			
3.	יום שלישי	ג' שבט התשפ"ו 21.1.26	תענית דיבור (בשעה 8:00 בדיוק)
4.	יום חמישי	ד' שבט התשפ"ו 22.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
6.	יום שלישי	ט' שבט התשפ"ו 27.1.26	הילולת הרש"ש (בשעה 6:00 בערב)
5.	יום חמישי	י"א שבט התשפ"ו 29.1.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית תשע טבילות במים קרים כנגד תשע ארצות דלשה אלפ"ך דקס"א)			
7.	יום חמישי	י"ח שבט התשפ"ו 5.2.26	תיקון (בשעה 12:30 בדיוק)
(יטבל ביום התענית י"ט טבילות במים קרים לתקן מה שפגם בחמשה שמות אדנות ובשבעה שמות מ"ה ובשבעה מלכים שהם שבע פעמים אדם)			
8.	יום חמישי התיקון האחרון	כ"ה שבט התשפ"ו 12.2.26	תיקון היסוד והעזרת הכללי (בשעה 12:30 בדיוק)

• המתענה צריך לקבל על עצמו תענית בתפילת המגוזה ביום קדים ולפרט בעבור מה מתענה.

• נבקשם לכבות את מכשירי הטלפון הסלולרי בעת התיקון.

ויהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלימה לפני אבינו שבשמים

ויקובלו תפילותינו ברצון אבי"ד.

הלכות ומנהגים לימי השובבים

הלכות ומנהגים לימי השובבי"ם - חלק ג

- א. גם ישתדל להיות סנדק בימי השובבי"ם כי תיקון גדול להיות הילד הנימול על ברכיו ושוקיו, לכפר מאשר חטא ברכיו [א].
- ב. האריז"ל הפליג מאד במעלת הטבילה, שאין דבר יותר מוכרח וצריך אל האדם לענין ההשגה, כמו הטבילה, שצריך שיהיה האדם טהור בכל עת, כי כל שלא טבל, הרי הטומאה ניכרת היטב במצחו [ב].

עיונים והארות

מזיק לו, עכ"ז לא היה מונע מלטבול בכל עת. וע"ע בעץ הדעת טוב למהרח"ו (תהילים נא) דהרגיל לטבול נפתח ליבו בתורה וגם בעבודת קונו.

כתב השל"ה הק' (שער האותיות, אות ט, ד"ה עוד יש טומאה), ועתה לא באתי אלא להודיע גודל מעלת המקוה, אשרי מי שמרגיל בטהרה זו תמיד, ויועיל לכל הטומאות, וגם לטומאת העבירות, ויבא לידי טהרה דהיינו טהרת הלב, כמו שכתוב (תהלים נא, יב) לב טהור ברא לי אלהים, לב טהור ברא ראשי תיבות 'טבל', ומטהרת הרהור הלב ונמשך טהרת המחשבה, שהיא במוח שיהיה לו מחשבה טהורה.

ויש מי שכתב כשאדם טובל במקוה זוכה ונעשה כביכול טפל לשכינה הקד' וזה טבילה טבל-יה.

א. **בן** כתב הברכ"י (יו"ד סי' רסה ס"ק טו"ב) וז"ל: כתבו ז"ל שהוא תיקון לפגם הברית, ויש להשתדל אחר מצוה זו בימי השובבי"ם. ע"כ. והברכ"י לא כתב מקור לזה. ובספר זכר דוד מאמר ג' (דפו"ח עמ' תרפו) הביא כן בשם החיד"א. ובשם ספר סוד ה' כתב, שמצוה להיות שם בעת המילה או להתעסק בעניניה להיות מוהל או סנדק. וכ"כ במועד לכל חי (סי' כח אות כג, תיקון ט"ו).

ב. **שער** רוה"ק (די"ב ע"ב) שאין דבר יותר מוכרח וצריך לאדם לענין ההשגה כמו הטבילה, "שצריך שיהא האדם טהור בכל עת". וע"ע בהקדמת מהרח"ו לשער ההקדמות (ענין סור מרע ועשה טוב) שכתב: גם בענין השגת האדם, אין לך דבר שמועיל כמו הטהרה והטבילה, שיהיה האדם טהור בכל עת. ומורי זלה"ה עם היות שהיה לו חולי השבר, שהקור

ג. מי שהוא חולה או שיש לו אונס אחר ולא יכול לטבול כל גופו במים יטול ידיו ארבעים פעמים, וכך הסדר: יערה תחלה על יד ימין פ"א ויכוין באות ראשונה של שם ע"ב, וכן פ"א על יד שמאל ויכוין ג"כ באות ראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פ"ב על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פ"ב על שמאל ויכוין באות שניה, וכן עז"ה עד עשר פעמים ויחזור ויערה עשר פעמים בזא"ז על ימין ויכוין בכל פעם באות אחת דעשר אותיות שם ע"ב, ויערה אח"כ עשר פעמים בזא"ז על שמאל ויכוין בהם בעשר אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעם [ג].

ד. כל הפרנסה תלויה בשמירת הברית [ד].

עיונים והארות

ד. כ"כ בספר שלחן הטהור (מאמר אמונה ופרנסה ענף יד) וז"ל: ועוד הכריחני לבי לכתוב בענין זה המאמר בע"ה, דידוע מזוה"ק וס"י, דעיקר חוסר הפרנסה והעניות וכל הצרות רח"ל נצמח מחמת חטא הברית קודש ח"ו, וסימנך מז"ל שהוא ר"ת כידוע, ועל ידי זה נהפך מזלו ח"ו, ואם האדם זוכה לתקן זה החטא אז ניטל ממנו צער הפרנסה, ואם אינו זוכה אז העניות והצער שיש לו מסייעים לתקן זה החטא. ותדע אחי כי עיקר גלותנו עכשיו, הוא בשביל הפגם הזה רח"ל, וכן שעבוד מצרים וכל הד' גלויות היו בעון מכירת יוסף שפגמו בהאי צדיק שהוא מדת היסוד, וכמש"כ (עמסס ב, ו) על שלשה, פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו, על מכרם בכסף צדיק ואבינו בעבור נעלים, וזה רומז על ד' גלויות שהיה בשביל מכירת יוסף כמובא בסח"כ, וכשבאו אצל הים לא רצה הים לקרוע לפניהם, כי עדיין לא תקנו זה החטא רק הקב"ה הוציאם בזכות אבותיהם הק' וכשראה הים ארונו של יוסף אז נקרע לפניהם כמו שעולה קריעת ים סוף עם הכולל כמס' "כראה ארונו של יוסף" דהיינו כאשר ראה תיכף נקרע,

וכתב הראשית חכמה (שער האהבה, פרק יא, אות כב), הטהרה על ידי הטבילה, סיוע גדול לידבק באדם נפשו באלקיו ובעבודתו.

ובשלחן הטהור (סי' פח, סעי' א) להרה"ק מקאמאראנא זצוק"ל כתב: ראוי לזהר בטבילה בכל עת, שמטהר נפשו ורוחו ונשמתו, ונשמר בלילה ממקרה לילה, ונתקדש ונעשה בריה חדשה.

ג. בא"ח (ש"א פר' נצבים אות ג), ובשו"ת רב פעלים (ח"ד חלק סוד ישרים סי' ג).

ומובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ב עמ' מ"ח) שפעם נתן הגאון הגדול רבי ברוך בער מקמניץ זצ"ל את ידו לשלום למישהו, ולאחר מכן התברר שאותו אדם הוא כומר, מיד נטל רבי ברוך בער את ידיו ארבעים פעם. ומציין שם המו"ל מספר בא"ח (שם), וכף החיים (סי' עו ס"ק כב), שנט"י ארבעים פעם נחשבת כטבילת הגוף. ומרגלא בפומא דרבנו שאם המקוה יכול להפוך מנכרי ליהודי, על אחת כו"כ שיהפוך את הטובל ליהודי טהור יותר.

ה. ישתדל האדם לקיים את המצוות בשמחה גדולה ובלב טוב, ויסיר מליבו כל עצבות ודאגה ח"ו, והיא סגולה גדולה להיות נשמר מהעוון הידועה.

עיונים והארות

ומובא בהקדמת התיקונים (דף ד' ע"ב) וז"ל דבדרגא דיעקב תליא קץ דפורקנא דדרג' אמת, הה"ד (מיכה ז, כ) תתן אמת ליעקב דאיהו סימן א'לף מ'אתים ת'שעים עכ"ל. וגם הגאולה אחרונה ובנין הבית לעתיד יהיה בזכות יעקב ויוסף, כש"כ (תהלים עז, טז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, וזה העוני והלחץ מחסדי השם לקרב גאולתנו שיתקן בזה מה שפגמנו במדת הצדיק, וגם עני מת עולה מספר תק"ע שהוא רומז לגאולה תקע בשופר גדול, ולכן מלכות אדום וישמעאל מכבידים עלינו עול גליות, כמובא בנועם אלימלך פר' וישלח שבזכות המסים והארנונות והעניות רח"ל יהיה: הגאולה. וכן מובא במגלה עמוקות באותה הפרשה כעין זה, ומרמז בזה שאמר יעקב אבינו ע"ה ואחר עד עתה (בראשית לב, ה) דהיינו דכתיב (תהלים יב, ו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום, אז יקום השם לגאלנו ברחמיו. ועוד "עתה אקום" רומז על קץ האחרון שלא יתאחר עוד אפילו אם יהיו כל ישראל רשעים, כמובא בסוף תקונים, ובאוה"ח פרשת בהר שהוא אחישנה, ויעקב אבינו ע"ה ראה כי יתאחר זמן הגלות עד בעתה לכן אמר ואחר עד עתה, וגם אקום נוסריקון ק'ושיות מ'סים ו'ארבונות ובזכות זה ינקום ה' את נקמתינו במהרה דידן, וגם אקום הוא ר"ת ק'ץ ו'סוף מ'לכות א'דום.

ה. **אמר**ו רבותינו על הפסוק (בראשית א, יא) "עשב מזריע זרע" ודרשו "עצב מזריע זרע" שהעצבות ח"ו מביאה לידי חטא. לכן ישתדל להיות בשמחה תמיד, ולא ידאג ולא יצטער

דכתיב הים ראה וינז, א"כ הקושי של קרי"ס היה שלא רצה הים לקרוע כי עדיין לא תקנו מדת זה הצדיק, רק כשבא ארונו של יוסף שהוא הצדיק ברח לפניו בע"כ, לכן הקושי של פרנסה הוא ג"כ בשביל זה לתקן הפגם של בר"ק. ואמר קשין מזונותיו של אדם לשון רבים ולא קשה פרנסתו לשון יחיד, לרמז על שני מיני מזון הנפשי ומזון הגופני, כי שניהם קשים, כי כל טמטום הלב ובל מיני צער ועוני ר"ל הוא בשביל זה הפגם, ושלחנו של אדם נדמה לקרי"ס, וכמובא במגלה עמוקות על סמיכות הפסוקים בזוה"ק זה אלי ואנוהו וזה השולחן אשר לפני ה' כמו שאז היה בזכות ארונו של יוסף אשר מדתו ללקט כל הניצוצין דכתיב וילקט יוסף, ככה עיקר עבודת השלחן ללקט הניצ' קדישין, ובזכות יוסף אנחנו נזונים כש"כ ויוסף הוא המשביר כמובא שם. וגם הגאולה אחרונה ב"ב יהיה בזכות יוסף הצדיק, ולכן כדי לתקן מדתו בא דייקא קושיות הפרנסה ועניות קודם ביאת המשיח, כי הפוגם בברית רח"ל חייב מיתה ועני חשוב כמת, ותראה כי ס"ת של "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף" עולה כמס' "תקוני יסוד" לרמז כי שניהם הם רמז לתיקון היסוד קושיות הפרנסה וגם קריעת ים סוף.

וגם כ'קריעת ים סוף הר"ת עולה כמספר צ' לרמז על מדת יסוד. וגם כתבתי למעלה כי קשין מזונותיו של אדם הר"ת כמספר אמת, כי זה תלוי בזה כי הפוגם בברית ח"ו נקרא משקר וגם בא ע"י שקר כמש"כ (תהלים פט, לה) לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה,

- ו. יתחמם כל גופו בעת עשותו דבר מצוה ובפרט בעשותו את המצות השמורות שבערב פסח. ובנשאו את המטה. ובחפרו את הקבר. ובכל דבר מצוה. שיעשנה בכל כחו [ו].
- ז. יזהר להיות מעשרה ראשונים בבית הכנסת להתפלל כשבא שחרית מנחה ערבית [ז].

עיונים והארות

עד שבא להתרבות השמחה כמו שנאמר שמחו צדיקים בה'. ואמרו (סופ"א דתענית) צדיקים לאורה וישרים לשמחה, והיינו שעל ידי שמכניעין הלב כסיל לשמאלו נתרבה ונזרע הארה בלב עד שנעשה הלב ישר שגם הלב כסיל נתהפך לטוב ואז באים להתגלות השמחה לישרי לב שמחה. וזה ענין חודש אדר הבא אחר חודש שבט שנוצר באות צ', והיינו גמר התיקון של שובבי"ם הבא מבחינת צדיק הכובש את יצרו כידוע, שזוהי שלימות התיקון של קדושת הברית ומזה באים לחודש אדר שנעשה לישרי לב שמחה. וזהו מרבין שנתרבה השמחה על ידי האור זרוע לצדיק. יעו"ש.

ו. **כ"ב** ר' חיים פאלג'י בספרו תוכחת חיים (פר' שמות עמוד מו) בענין תיקון הברית וז"ל: גם יתחמם האדם את עצמו בעשיית המצות הבאות לידו, ובפרט בעשותו המצות לפסח, שיתעסק האדם בהם, בלישתן ובעשייתן ובאפייתן עד שיזיע. וכן בעשיית ארון וקבר למת. וכן בנשיאת המת לקבר עד שיזיע, וכן אם הולך לדבר מצוה, ילך במהירות עד שיזיע, וכן אם הולך לגבות מעות לסיוע נדוניית כלה עניה, כמ"ש בספר קיצור השל"ה ש"ם.

ז. **כ"ב** בספר יסוד יוסף לגאון רבי יוסף מפוזנא (ח"ז בתיקוני החטא אות כ"ד) וז"ל: עוד מתיקוני קרי להיות מן עשרה הראשונים לבא אל בית הכנסת להתפלל, והוא

מאף דבר שבעולם, כי יקבע בלבבו תמיד, שהכל הוא מאת ה' יתברך היודע והצופה לכל העתידות ויודע שהכל הוא לטובתו של האדם, ולכן ישתדל להיות בשמחה תמיד, וישים את כל מבטחו בה' יתברך.

ובאמת ענין זה של השמחה והבטחון בה' יתברך, הוא אבן יסוד לעבודת ה' יתברך, כי עיקר ענין השמחה הוא שיוכל האדם לעבוד את ה' יתברך כראוי, והוא הענין דחזינן בגמ' מסכת תענית (כב.) דאיתא התם, רבי ברוקא חוזא הוה שכיח בשוקא דבי לפט, הוה שכיח אליהו גביה, אמר ליה איכא בהאי שוקא בר עלמא דאתי, [רבי ברוקא שאל את אליהו הנביא זכור לטוב, האם יש כאן בשוק הזה אדם שהוא בן עולם הבא]. אמר ליה לא וכו' בסוף הגיעו לידם שני אנשים, אמר לו אליהו הנביא לרבי ברוקא, אלה הם בני העולם הבא, אזל לגביהו אמר להו מאי עובדייכו, [הלך רבי ברוקא לקראתם, ושאל אותם, מה מעשיכם], אמרו ליה אינשי בדוחי אנו מבדחינן עציבי וכו'. [אמרו לו מנהגינו הוא לבדח ולשמח בני אדם, שאם אנו רואים אדם עצוב אנו משמחים אותו]. יעו"ש.

וע"ע נמי בס' פרי צדיק לרבנו צדוק הכהן מלובלין (ראש חודש אדר - אות ב) שכתב שם על הפסוק "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה" כי צדיק ידוע שהוא גבור הכובש את יצרו דייקא, ומזה האור זרוע בלב

ויזהר מאד במצות ציצית ותפלין (ח).

עיונים והארות

המחשבה כידוע. וגם בהנחת תפלין בסדר רש"י ור"ת יזהר בהם, ואין בזמן הזה משום יוהרא, ויכוין בהם, כי יש בב' זוגות ד' פעמים כ"א אזכרות, ד' פעמים כ"א, הם ד' פעמים אהיה, סך הכל גי' פ"ד, כנגד ד' פעמים אהי"ה, הפוגם בפגם הברית שמטעם זה צריך להתענות פ"ד תעניות, וכמש"ל, א"כ, ע"י הנחת תפלין, הוא מתקן פגם הברית, וזהו הטעם שדז"ל בפ"ק דמגילה (דף טז ע"ב) על פסוק ויקר, אלו תפלין יע"ש, כי כן אותיות יקר, הם אותיות קר"י, כי ע"י מצות הנחת תפלין, מתקן פגם הברית, ומאותיות קרי, נעשה יקר וגדולה.

ומה נעמו לפי זה, רמז הרומז אשר רמז הרב הגדול חיד"א ז"ל בס' אהבת דוד, דרוש וי' לשבת הגדול דכ"ה ע"א, בתיבת ברית, שהוא נוטריקון בית ראש יד תפלין, שהוא הברית אשר בין ה' ובינינו, והעובר זה מפר ברית עכ"ל, דלפי דרכנו בא הרמז הלזה בתיבת ברית שהם אותיות בית ראש יד תפלין כי תקון הברית עצמו תלוי בהנחת מצות תפלין כאמור.

וב"ב בספר גנזי המלך לרבי יעקב אביחצירה (תיקון הברית תיקון יח) ז"ל: בראשית ר"ת רפואת ברית יהיה שומר אות תפלין, בא לרמזו דמתיקוני הברית ג"כ שיהיה נוהר בתפלין אזהרה גדולה, ויתנהג בהם בקדושה ושהרה כאשר חכמים הגידו. והם תיקון גדול לפגם הברית, כי הברית נקרא אות והתפלין נקראו אות, יבא אות ויכפר על אות, וג"כ נצטוונו על תפלין להניחם כנגד הלב ובין העינים, ופגם הברית בא מהרהור הלב ומראיית העינים, לפיכך באו התפלין לכפר כפרה שלהם, דהיינו שמיניחים אותם על פגם אותו מקום, הם מכפרים

תמוה עד מאוד עשרה הראשונים מאן דכר שמיא, אלא הוא הדבר אשר דברנו כי זה אחד מתיקוניו, ובסודם כתיב ואנשי סדום רעים וחטאים, וידוע רעים נקראים החוטאים בהוצאת זרע לבטלה כמו שכתבנו למעלה בהקדמות, ולכן אברהם טען מה שחטאו בהוצאת זרע לבטלה מה תקונם, להיות מן עשרה ראשונים. לכן טען אולי ימצאון שם עשרה היינו מן עשרה ראשונים אם כן יש להם תיקון על החטא. ולכן אמר חלילה להמית צדיק עם רשע, ידועה הקדמת הזהר פרשת נח צדיק נקרא מי שאינו חוטא בחטא זה, ולכן זכה יוסף שיקרא שמו בישראל יוסף הצדיק, כי שמר ברית קודש וכן כתיב בנח, נח איש צדיק לפי שלא חטא בחטא זה או חטא ותקן אותו ע"י שהיה מן עשרה ראשונים כאמור, ולקצר אני צריך, ובדרושים הארכנו. עכ"ל.

ח. כ"ב ר' חיים פאלג'י בספרו תוכחת חיים (שם עמוד מ"ג) וז"ל: גם יזהר מאד, במצות ציצית. כמ"ש המקובלים וכמ"ש בס' זרע קדש (דף כח ע"א) ונראה לי הטעם, כי בציצית יש ל"ב חוטין, ובזה זוכה להיות לבו לב טהור, כי עיקר חטא זה הוא בא, ע"י הרהורי הלב, וכמ"ש בגמרא ע"פ האמור בפ' ציצית, ולא תתורו אחרי לבבכם, ואחרי עיניכם, וכבר מצינו מעשה נורא בגמ' במנחות (מד) במעשה דההוא תלמיד, כי על ידי הציצית ניצול מלחטוא באותה זונה, כנודע.

גם יזהר במצות תפלין, כמ"ש בתיקוני' (תיקון כא, דף ח"ן ע"ב) כי הוא תיקון לפגם הברית יע"ש. ונ"ל דה"ט דכיון שהם כנגד הלב והמוח אשר בב' מקומות אלה הם עיקר

ח. כשיאמר וקבצנו יח"ד מארב"ע כנפו"ת הארץ יכוין לשם חב"ו היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו והוא שם משמות ע"ב. וטוב שיאמר "יהרמ"י או"א שכל הנשמות של הטפין שיצאו ממני לבטלה שלא במקום מצוה שנכנסו ונעמקו בקליפה שתחזירם לשרשם שבקדושה טהורים ומתוקנים זכים וברורים וגם כל הנשמות העשוקות

עיונים והארות

אין בו יראה כלל. עוד י"ל דהזרע הוא חיים של האדם, והפגום בו פוגם בחיים שנתן לו הקב"ה, והתפילין הם חיי המלך, וכשמקיימם האדם ושמרם בקדושה ובטהרה, יבאו חיים ויכפרו על חיים.

ואפשר דלזה רמז דהע"ה באומרו (תהלים נא, יד) השיבה לי ששון ישעך "ורוח נדיבה תסמכני" רמז בזה לתיקון פגם הברית, וידוע דהמילה נקראת ששון, כמ"ש (שם קיט, קסב) "שש אנכי על אמרתך". וכבר כתבנו דהברית חתום בו הו"ה מבפנים ושר"י מבחוץ שהם גיממ' ש"ם והפגם בברית פוגם בשני השמות. ובקיימו מצות התפילין, ישוב הברית על תיקונו. וז"ש "השיבה לי ששון ישעך" הוא הברית שהוא ישועת אדם. ובמה אני מבקש כפרה על זה? "ורוח נדיבה תסמכני" גימט' **תפילין**, דהיינו עשה לי סמיכות והחזיר לי הברית על תיקונו ורוח קדושה בשביל התפילין שאני מניח. ואפשר ג"כ דלזה רמז ג"כ באומרו (שם כט, יא) "ה' עז לעמו יתן, ה' יברך את עמו". דהתפילין נק' ה' עז, והברית נק' שלום, ותיקון הברית הם התפילין. לפיכך אמר "ה' עז לעמו" - הם התפילין, ובזה "ה' יברך את עמו בשלום" - הוא הברית. אעפ"י שפגעו בו, כשיקיימו התפילין כהלכתם בקדושה ובטהרה. יופר להם מה שפגמו בברית הנק' שלום. ובא הרמז על הנכון דתיקון הברית יהיה שומר תפילין כראוי.

יותר, ולזה רמז הכתוב (ישעיה כז, ח) "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי", דידוע דהתפילין נקרא עוז, כמו שאמרו רז"ל ובזרוע עוזו אלו עוז תפילין. ורמז בזה הכתוב דאם האדם הפוגם בברית יחזיק במעוזי שהם התפילין, ישמרם בקדושה ובטהרה, בזה יתקן מה שפגם בברית הנק' שלום, וזהו יעשה שלום לי.

עוד, י"ל דעל זה רמז הכתוב (דברים כח, י) "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". דידוע דבאות ברית רשום שם הו"ה ב"ה מבפנים ושם שד"י מבחוץ, דשניהם גימט' ש"ם. והפגם בברית פגם בשניהם. וע"י הנחת תפילין הנק' שם הו"ה ושם שד"י, תיקן מה שפגם, וכל המקטרגים שהיו מקטרגים עליו יתבטלו. וזה שאמר הכתוב, "וראו כל עמי הארץ" הם המקטרגים שהיו מקטרגים "עליך" על שפגמו בברית וקלקלת שם הו"ה ושם שד"י שהיו חתומים בו, עכשיו ע"י הנחת התפילין הנקרא שם הו"ה, חזרו שני השמות על תיקונם למקומן הראשון ונתקן הברית, וזה "כי שם ה' נקרא עליך" הם השני שמות שהם בגימט' ש"ם, ובזה "ויראו ממך" כל המקטרגים ויברחו. ואפשר דלזה רמז ג"כ מ"ש התנא (אבות ד, יג) שלשה כתרין הם וכתר שם טוב עולה על גביהן, דשם טוב האמור כאן הוא הברית החתומים בו השני שמות כאמור שהם גימט' ש"ם, דאין לך שם טוב בעולם יותר משמירת הברית, דעיקר היראה תלויה בו, וכמו שאמר הרשב"י ע"ה דמי שאין בו יראה מצד הברית,

בקליפת נוגה תקיין הקליפה ותפליטן ויורישן אל במקום הקדושה בכח השם הקדוש חב"ו הרמוז בר"ת הפסוק חיל בלע ויקיאונו מבטנו יורישנו אל", וטוב להזהר לומר בקשה זו לפחות בימי השובבים וגם ביום ששי בשבת בכל השנה וגם בחול של עשרת ימי תשובה [ט].

ט. ישלים בכל יום צ' אמנים, ד' קדושות י' קדישים ק' ברכות – ראשי תיבות צדיק, והוא אחד מתקוני צדי"ק יסו"ד עולם [י].

י. אשרי הזוכה ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום הוא תקון ליסוד - וח"י בהם אמר רחמנא [יא]. וכן יזהר ללמוד קודם שיישן כי הוא תקון גדול, כדכתיב ושבע ילין בל יפקד רע [יב].

עיונים והארות

יא. וז"ל: טוב ללמוד משניות בכל יום, ואם אפשר שישלים משניות בכל חודש להשלים ח"י פרקים בכל יום כנגד ח"י עולמות מה טוב ומה נעים יהי חלקו עמו, כי הוא תיקון גדול לפגם הברית סוד אל חי, ויש להם גם כן סגולה להרוג יצר הרע, גם סגולה להמשיך נשמה שהיא אותיות משנה.

יב. כ"ב הרה"ג המקובל האלהי מו"ר ח"ר שמעון אהרון אגסי זצ"ל בספרו אמרי שמעון דרושים על התנ"ך ועל הש"ס על הפסוק בתהלים (כה, יג) "נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ". יובן ע"ד שכתבו חכמי המוסר שימחר האדם ללמוד בכל לילה קודם השינה שיעור מה ואח"כ ישכב וערבה לו שנתו להנצל ממקרה לא טהור כמשה"ה ושבע ילין בל יפקד רע כמ"ש בגמ'. ואז היפך מה שהיה זרעו הולך לקל"ה עתה יהיה מעלה מ"ן למלכות כמ"ש הארי ז"ל וז"ש נפשו בטוב תלין ר"ל שילין מתוך עסק התורה ואין טוב אלא תורה שנא' כי לקח טוב וכו' אז וזרעו יירש אותו הארץ ארץ החיים המ' ודו"ק. עכ"ל.

ט. כתב המקובל רבנו מאיר פאפירש ז"ל בספרו אור צדיקים (סי' ב, שער התפילה מוא) וזה לשונו: "ברכת תקע בשופר מסוגלת להתפלל על פיזור הקרי בין הקליפות בר מינן, שיתקבצו יחד אל הקדושה על ידי שם הקדוש חב"ו הנרמז בפסוק חיל בלע ויקיאונו אף שבלעו הסטרא אחרא חיל גדול של טיפות קרי מן בר ישראל, עם כל זה ויקיאונו, מוכרח הוא להקיא אותם בעל כרחו על ידי שם הנרמז בראשי תיבות בפסוק חיל בלע ויקיאונו, ומרומז כוונה זו באמרו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ האותיות הקודמות לאחרונות הם שם הנזכר שיקובצו טיפות הנידחות בן הקליפות על ידי שם זה שהוא אחד מע"ב שמות.

ונוסח היה רצון כתבו רבנו יוסף חיים בספרו עוד יוסף חי (פר' בשלח אות י').

י. מרן החיד"א ציפורן שמיר (סי' ו' אות קל"ג).

יא. כ"ב בספר אור צדיקים למוהר"מ פאפיר"ש (בעמוד התפילה סי' כב סעי'

יא. בשכבו יהרהר בדברי תורה במה שלמד ביום או בלילה, וישן מתוך דברי תורה וערבה שנתו. ויציר שם המיוחד הו"ה ב"ה כאלו כתוב לפניו בכתב אשורית גדולה יג].

יב. בתחילת הלילה ישכב על צדו השמאלי, וזה יועיל להכניע צד שמאל. וגם ע"פ הרפואה הוא טוב בתחילת שכיבתו ויד]. ואחר חצי הלילה יכול לשכב על צידו הימני טו]. ויזהר מאד מלשכב פרקדן טז].

יג. אסור לאדם לישן בבית יחידי, והישן יחידי אוחזתו פלונית [לילית] יז]. ויש

עיונים והארות

יחידאין בביטא שרן עליהו ואחידן לון ומתדבקן בהו ונטלי מנייהו תאובתא ואולידן מנייהו. עכ"ל.

אמנם כשהחדר פתוח לחדרים אחרים שיש בהם בני אדם אינו בכלל האיסור, כן דייק בספר נר ציון (חלק תעניות ושובבים פ"ב הלכה נד) מלשון מרן החיד"א בצפורן שמיר (סי' ז אות קז), שכתב וז"ל: הישן יחידי בלילה "בביטא דמיחדא משאר בתי", הוא באחריות לבא לידי מקרה לילה. ע"כ. מבואר דליכא למיחש אלא בבית נפרד משאר בתים. ולכאורה חדר שבדירה, אפילו אם נקבל דברי המג"א ד"חדר" בכלל לשון "בית" מ"מ כשהוא פתוח לחדרים אחרים ויש בהם אנשים אחרים, אין שייך לקוראו בית הנפרד משאר בתים. וכ"ה בספר רוח חיים למהר"ח פלאגי זיע"א (סי' רלט) שכתב בהדיא, דליכא למיחש אלא בישן בבית שאין שום איש עימו, אבל בישן בחדר לבדו ויש אחרים בחדרים אחרים, ליכא למיחש, ונסתייע מלשון הזוה"ק.

ודעת המחצית השקל דביום לית לן בה. וכתב הכה"ח (סי' רלט ס"ק טוב) מיהו בזוהר הקדוש פרשת תזריע דף מ"ה ע"א כתב וז"ל:

יג. מרן החיד"א (שם סי' ח' אותיות קיז-קיח אות קכא).

יד. מרן החיד"א (שם אות קיט).

טו. כ"ב הכה"ח (סי' רלח ס"ק יא) הנה בתחלת הלילה ישכב על צד שמאל כנזכר בהרמב"ם ז"ל, ואחר חצות לילה אם ירצה לישן יתהפך על צד ימינו ומועיל מאד לבטל כחות החיצונים.

טז. כ"ב הרמב"ם (פ"ד מהלכות דעות ה"ה) וז"ל: לא יישן אדם לא על פניו ולא על ערפו אלא על צדו.

יז. גמ' שבת (קנא:). והרא"ש והרי"ף והסמ"ג והראב"ה העתיקוהו לדינא. ובית, היינו חדר וכן הוא במהרי"ל, ובמג"א (סי' רלט ס"ק ז). ועי' בשעה"כ מרבנו האריז"ל (דרושי הלילה דרוש ז) דמשמע שהיא וגונדא דילה הם המחטיאין האדם בקרי. וכ"ה בשער הפסוקים (תהילים יח), דשדות הנקבות מכח לילית הם המפתות ומחטיאות לאדם, ע"ש.

וכן הוא בזוה"ק (בראשית דף יט ע"ב) וז"ל: ובכל אתר דאשכחן בני נשא ניימין

מקילין אם יש שם נר או אם נראה שם אור הלבנה כאשר הוא חדר בבית ויש בבית עוד דיורים אחרים [יח].

מאמרי הזוה"ק

וארא דף כ"ט ע"ב

וְשָׂרִין הַיָּאֹר צִפְרִדְעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ. ר' שְׁמַעוֹן פִּתַּח וְאָמַר, לפרש את הפסוק (ירמיה לא, יד) **קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע** במקום גבוה ורם **דָּא יְרוּשָׁלַיִם לְעֵילָא** מקום רם-זו ירושלים של מעלה שהיא סוד הבינה, שעד שם נשמע כי **רַחֵל מְבַכָּה עַל בְּנֵיהָ,** דהיינו **כָּל זְמַנָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲנוּן בְּגִלוּתָא,** אֵיחָי מְבַכָּה עַל־יֵהוּ דְאֵיחָי אִמָּא דְלַחֲוֹן כל זמן שישראל בגלות, השכינה בוכה עליהם מכיון שהיא האמא שלהם. **מֵאַנְהָ לְהַנָּחם עַל בְּנֵיהָ.** **מֵאִי טַעְמָא** מה הטעם שממאנת להנחם. **כִּי אֵינְנוּ. כִּי אֵינָם מְבַעֲי לֵיה**

עיונים והארות

יש אצלו דיורין של בני אדם דוקא בלילה ניזוק אם הוא לבדו.

יח. כה"ח (שם) וז"ל: ואם יש לו נר בבית או אור הלבנה נראה דאין פחד אם יש אצלו דיורין של בני אדם דהוה ליה כמו ביום.

מאן דאשתכח בלחודוי בביתא בליליא מאי ביממא בביתא מיחדא וכל שכן בליליא מאי מיחדא מיחדא משאר בתין או מאן דאזיל בלחודוי בליליא יכיל לאתזקא עכ"ל. משמע דאם הבית מיוחד שאין אצלו דיורין של בני אדם אפילו ביום ניזוק אם הוא לבדו, אבל אם

ומקשה מדוע אמר כי איננו בלשון יחיד היה צ"ל כי אינם בלשון רבים. אלא ומתרץ, בגין דבעלה דאיהו קול בגלל שבעלה שהוא פרצוף ז"א בסוד הקול, אסתלק ממנה, ולא אתחבר בחדה נסתלק ממנה ולא נתחבר עמה בסוד היחוד.

ותא חוי ובא וראה, לאו שענתא חדא איהי, דבכת עלייהו דישראל לא היתה זו רק שעה אחת שרחל בכתה על עם ישראל, אלא בכל זמנא וזמנא דאנון בגלותא אלא כל זמן וזמן שהם עדיין בגלות היא בוכה עליהם. ובגיני כך, קודשא בריך הוא נרם לזן קלא למצראי ומפני גלות מצרים גרמה שיסתלק "הקול" מהשכינה, כלומר שהסתלק קוב"ה משכינתיה, לכן גרם להם הקב"ה קול למצרים במכת בכורות, דבתיב, שכתוב (שמות יא, ו) והיתה צעקה גדלה בכל ארץ מצרים, אשר פמהו לא נהיתה וגו'. וזמין לזן קלין אחרנין, באנון עורדענין והכין להם קולות אחרים באותם הצפרדעים, דרמאן קלין במעיהו, והו נפלי בשוקי פתים שהרימו קולותיהם במעיים של המצרים והיו נופלים בשווקים כמתים.

מכת הצפרדע היתה קשה יותר מהכל

ותעל הצפרדע [א] ושואל מדוע כתוב הצפרדע בלשון יחיד, חדא הות, ואולידת, ואתמליית ארעא מנייהו ומפרש, צפרדע אחת היתה,

עיונים והארות

הם צפרדעים! מיד קרא פרעה לחרטומיו ועשו גם הם משה ואהרן. אולם לסלק את הצפרדעים לא היו

[א] הקשה את ליבו ואמר למשה: בכשפים אתה בא אלי? אקרא לילדים קטנים מבית הספר ויעשו גם

עיונים והארות

ביותר. גם העשירים מבין המצרים אשר נעלו את בתיהם על מסגר ובריח, לא נמלטו מן המכה. הצפרדעים ירדו לתהום ועלו ממנו עד לבית העשירים. הן נקשו על רצפות השיש ואמרו להן: 'עשו לנו מקום שנעלה ונעשה רצון בוראנו'. רצפת השיש אכן נבקעה, ואל הבית פרצו הצפרדעים בהמוניהן.

אפילו אם היו המצרים מחביאים את עצמם תחת הקרקע, היו באות לשם הצפרדעים ומשחיתים בהם. כשנכנסו לבית הכסא, היו נושכות ומסרסות אותם. בטלתם את ישראל מפריה ורביה - גם אתם התבטלו מפריה ורביה.

רעש מהריש אוזנים

הצפרדעים נמצאות בכל מקום: על הכסאות, במיטות, בתנורים, בתוך הכוסות והצלחות, על המצרים, והגרוע מכל - בתוך הגוף פנימה! הן כמובן לא ישבו בשקט, אלא קפצו וקרקרו כל הזמן. איזו הרגשה נוראה, "לארח" צפרדעים מקרקרות בבטן! רעש הקרקור היה קשה למצרים יותר מהנזק של הצפרדעים עצמן! במיוחד קרקורן של אלו הנמצאות בתוך גופם. הצער שסבלו מרעש הצפרדעים היה כל כך גדול עד שכולם בכו. היו מצרים שאפילו מתו מן הרעש! הייתם מבעיתים את בני ישראל בצעקותיכם - כעת תתייסרו מצעקות הצפרדעים!

צעקות הצפרדעים מזכירות את צעקתם של ההורים האומללים אשר צעקו ובכו והתחננו כשלקחו את בניהם וזרקו אותם ליאור!

אין מנוח!

נתאר לעצמנו: מצרי רוצה לנוח בביתו, אולם כל הכסאות רוחשים צפרדעים. הן קופצות מהרצפה לכסא, ומן הכסא לשולחן, ומהשולחן... הופס, על ראשו של המצרי. לא צפרדע אחת, לא שתיים, גם לא עשר ולא עשרים, אלא אלפים ומיליונים

מסוגלים, ומה הועילו חכמים ב"חכמתם"?

נתאר לעצמנו: פרעה הרשע יושב על כסא מלכותו בבגדי מלכות, ושירי המלוכה לפניו. לפתע מגיעות צפרדעים ירוקות קרות וחלקלקות, קופצות ישר אל פרעה ותוך כדי קרקורים נכנסות לו בנקביו ויוצאות מפיו! פה מפיק צפרדעים! איזה בושות! ממנו עוברות הצפרדעים אל שריו ועבדיו. הן קופצות עליהם, נכנסות לתוכם ומקרקרות באוזניהם. כאשר מנסה המצרי להרוג צפרדע סוררת, התבקעה הצפרדע, ומקרבה יצאו שש צפרדעים נוספות!

מארמון פרעה מתפרסות הצפרדעים על פני כל מצרים. הן מקפצות בעליזות ובזריזות דרך הדלתות והחלונות ונכנסות בהמוניהן אל בתי המצרים. ללא היסוס הן ניגשות אל קערות הבצק, אל הלחמים, אל הסיירים, נדבקות אל האוכל ומכרסמות אותו. הן מעיזות אפילו - שלא כטבען - להיכנס לתוך התנורים הבוהרים! נכנסו לתנורים כמויות כה גדולות של צפרדעים, עד שהיה בכוחן לקרר את חום התנור! אוכל חם כבר לא היה למצרים. פרעה! התכחשת למציאות ה' ואמרת "מי ה'?" - למד מן הצפרדעים היודעות את ה' ונכנסות להישרף! בתנורים על קידוש שמו יתברך!

המצרי יושב לאכול והנה לארוחתו יש שותפים, בצלחתו קופצות הצפרדעים. וכשבא לשתות, הוא מקבל נשיקה מהצפרדע שממתינה לו בתוך הכוס!! אין להמלט מהן! לאחר שמצליח המצרי לשתות הופכת שמחתו לתוהו, המים במעייו הופכים לצפרדעים! בקשתם מישראל להביא לכם שקצים ורמשים, ונפשם היתה קצה מהם. עכשיו תגעלו אתם מן השרצים!

אין מפלט!

אין מקלט או איזה 'חדר בטחון' המוגן מפני הצפרדעים, הצפרדעים נכנסו לבתים המוגנים

וְהוּוּ בְּלֶחֶו מְסַרִין גְּרַמְיִיהוּ לְאַשָׁא

עינים והארות

רגליו שוב, עליו להניח את ידו על שכבת הצפרדעים קרה ריירת ודוחה!

כאשר רואה הצפרדע איש מִישראל היא בורחת ממנו, ואילו אחרי המצרי היא רודפת ומקפצת עליו. הצפרדעים שרצו בכל גבול מצרים, אך הפלא ופלא! הן לא יצאו מעבר לגבולות המדינה. תועלת אחת צמחה מכך למצרים: סוף סוף השתחרר שלום בין מדינת כוש למדינת מצרים, ששנים רבות היו ביניהן סכסוכים וחילוקי דעות על מקום הגבול המדויק. כעת באו הצפרדעים והראו בדיוק את הגבולות.

כיצד ידעו הצפרדעים להבחין בין יהודי למצרי, בין גבול מצרים לגבול כוש ושאר המדינות? שוב נוכחו המצרים לדעת כי לטבע אין כח בפני עצמו, הוא מונהג ומוכתב על ידי בורא עולם, אשר ביכולתו לשנות לגמרי את דרכי הטבע.

אולי היו מצרים שניסו להימלט לארצות הסמוכות. האם הצליחו בכך? נתאר לעצמנו תמונת מצב: משפחה מצרית עולה למרכבה ומתחילה לנסוע, אולם על אף ששני סוסים אבירים מובילים את העגלה, היא נוסעת בכבדות בגלל המון הצפרדעים הקופצות בדרך. הצפרדעים גם עולות לתוך המרכבה, ומציקות ליושבים בה. המצרים מתחילים להצליף בסוסים, והם אכן משתדלים לרוץ יותר מהר. אבל אז קורה אסון, אחד הסוסים נופל פתאום ומת - על ידי הדבר (שהתלווה לכל מכה). כעבור כמה דקות של נסיונות התקדמות נואשים, דורך לפתע הסוס השני על צפרדע אחת עסיסית במיוחד, גדולה וריירת, מחליק ונופל. העגלה מתהפכת, יושביה מתגוללים על הארץ מנסים להתרומם ולהתנער מן הצפרדעים. להמשיך בדרך הם כבר לא יוכלו, התינוקות קשה עד מאוד בתוך ים רועש של צפרדעים.

של צפרדעים. המצרי עייף והוא מוכרח לשבת, על אף כל מאמציו לפנות לעצמו כסא לשבת עליו, הצפרדעים זריזות ממנו ומכסות את הכסא. המצרי מתחכם ומרים את הכסא וכך מפיל מעליו את כל הצפרדעים, אולם תוך כדי שהוא מנסה לייצב את הכסא בתוך ים הצפרדעים, שוב קופצות הצפרדעים ומכסות את הכסא. אין ברירה, צריך לשבת על הצפרדעים. הצפרדעים "מנצלות" את תנוחת הישיבה של המצרי כדי לקפץ גם על ברכיו.

הצפרדעים ממלאות גם את המיטות, ולא מאפשרות למצרי לישון, ואפילו לנוח. המצרי בא למיטתו ומוצא אותה מלאה צפרדעים. אחרי שנוכח לראות כי אי אפשר לגרש אותן כי רבות הן, שוכב הוא עליהן ברוב עייפותו. אולם זו משימה לא פשוטה להרדם כאשר מתחתך ומעליך יצורים מקפצים ומקרקים, וכל שכן שיצורים אלו מחבלים בגוף. חלקן של הצפרדעים גדולות וכבדות, וכאשר הן עולות על הבטן הן גורמות לקשיי נשימה. הצפרדעים הקטנות גם הן עושות מלאכתן באמונה ומכניסות את פיהן לתוך אוזנו של המצרי, הן אף דוחקות את רגליהן הקטנות לתוך עיניו ונחיריו. איך אפשר ככה לנוח?? אתם לא הנחתם לבני ישראל לנוח. לאחר יום עבודה מתיש הטלתם עליהם עבודות נוספות ומנעתם אותם משינה, בבוקר שוב הערתם אותם מוקדם לעבודה. עכשיו תרגישו מה זה לא לישון כמה ימים.

זהירות, צפרדעים בדרך!

צפרדעים קרות, רטובות וחלקלקות קופצות על המצריים בהמוניהם, בכל מקום שהלכו דרכו עליהן. ומפני שהיו חלקלקות ולחות, נפלו המצריים ארצה. ומיותר לציין כי הנופל, צונח ומתגולל בתוך ים של צפרדעים. וכשהוא פותח את פיו לצעוק לעזרה, קופצת הצפרדע לתוך פיו! כדי לעמוד על

והיו כולם מוסרים עצמם להכנס באש, **דְּבַתִּיב** שכתוב (שמות ז, כח) **וּבְתַנּוּרֶיךָ**
וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ. וַיֹּאמֶר ה' הוֹי אֶמְרִי ומה היו אומרים (תהלים סו, יב) **בָּאֲנֹנוּ בְּאֵשׁ**
וּבַמִּים וַתּוֹצִיאֲנוּ לָרְוּיָה "באש" זהו התנור, ו"במים" של לישת הבצק, ותוציאנו לרוייה,
 אחרי שהלחם נאפה היו פועלים זרע חדש וכדמפרש לקמן. **וְאִי תִימָא, אִי הָכִי מַאי**
אִיכָפֶת לָהּ לְמַצְרָאִי דְּעֶאֱלִין לְאַשָּׁא כָּל אֲנָנִי עֵינֵי דְּעֵינִי ואם תאמרה,

עיונים והארות

לב עיקש ופתלתול

תם ולא נשלם, שבח לאל בורא עולם!

הצפרדעים שהיו במעי פרעה ובמעי שריו היו מדברות ביניהן: אימתי נצא מכאן? וענו זו לזו: עד שיבוא בן עמרם ויתפלל עלינו. ואכן בעקבות תפילתו של משה סרה המכה, ובין רגע מתו כל הצפרדעים. נתאר לעצמנו: בבת אתת משתרר שקט! מליארדי צפרדעים דוממות כאחת, ולמצרים לוקח זמן להתרגל לשקט הרועם. רק אותן צפרדעים שנכנסו לתוך התנורים הבוזרים כדי לקדש שם שמים, חזרו חיים לתוך היאור, ולא מתו ביבשה, לפי שבטחו בה' ומסרו נפשן לקיים ציווי ה'.

תמה המכה, אך לא נשלם הסיפור. כעת מצרים כולה מכוסה בשכבות של צפרדעים. מחלקת התברואה של עיריית מצרים נחלצה למבצע פינוי מיוחד, אולם עובדי העירייה לא יכלו להשתלט על העבודה, כל המצרים נרתמו לעבודה הקשה - עבודת פינוי הצפרדעים. כל מצרי צבר לפחות עשר ערמות ענקיות! לאן יפנו אותם? בעיה של ממש. באין פתרון מעשי לכמויות כה אדירות, הותירו אותם ברחובות מצרים ערמות ערמות. באשה הארץ מן הריח הנורא. הצחנה הנוראה גרמה למחלות זיהומיות קשות, לאורך זמן רב, ובמשך תקופה ארוכה עדיין המשיכו אנשים למות כתוצאה מן המכה.

הסייט הנורא הזה ממשיך יום ועוד יום, כל יום כנצח! מצרים רבים נפלו מתים. היה זה נס גדול שנותרו בכלל אנשים בחיים, כאשר צפרדעים מקרקרות להן בתוך הבטן שבוע שלם.

כשמרגיש פרעה שאיננו יכול לסבול יותר, הוא קורא למשה ואהרן ואומר להם: "העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלח את העם ויזבחו לה'". שאל אותו משה (צעק לו בתוך האוזן, כדי שישמע): למתי אעתיר לך? מתי אתה רוצה שתסור המכה? היינו מצפים שפרעה יגיד מיד: מה השאלה? היום, עכשיו, הרגע! אינני יכול לסבול עוד רגע נוסף! אלא שפרעה הפוליטיקאי המדופלם חושב לעצמו: אם משה שואל מתי להסיר את המכה, כנראה שמכת הצפרדעים נגרמה על ידי המזלות, ומשה שידוע שהגיע עכשיו זמן סילוקה על ידי המזל, מצפה שאגיד לו להסיר מיידית את המכה, ואז הוא יתפאר עלי שכאילו הוא הסיר את המכה. ולכן אתחכם עליו, ואומר לו להסיר את המכה מהר, אבל למעשה היא כבר תסור מאליה היום על ידי המזלות, וכך אוכיח למשה שאין לו שליטה על המצב, הכל מתנהל על ידי כוחות הטבע. אמר לו משה: כדברך "למען תדע כי אין כה' אלהינו" - אתפלל לה' שרק מחר תסור המכה, וכך תראה שהכל מתנהל בהשגחת ה'.

אם כך מה איכפת להם למצרים שכל אותם הצפרדעים נכנסו באש אֶלָּא ומתרץ בְּלֹהוּ
 עֲאֵלִין לְאִשָּׁא, וְאֵלִין בְּתַנּוּרָא וְלֹא מֵתִין כולם נכנסו לאש אבל היו הולכים
 בתוך התנור ולא היו מתים. וְאֵנּוּן דְּמֵתִין מֵאִי קֵא עֲבָדִי ואלו שמתו מה עשו.
 נִהְמָא הָוָה בְּתַנּוּרָא וְעֲאֵלִין בְּגוֹ נִהְמָא לחם היה בתנור, ונכנסו בתוך הלחם
 וּמִתְבַּקְעִין וְנִפְקִי מִנֵּיהּוּ אַחֲרָנִין, וְאִשְׁתַּאֲבִין בְּנִהְמָא והצפרדעים
 נבקעו ויצאו מהם צפרדעים אחרים, ונשאבו בתוך הלחם. אֲתוּ לְמִיכַל מִנָּה תַּחּוּא
 פִּתָּא, אֶתְהַדְרוּ עוֹרְדֵּעֲנִיא בְּמַעֲיָהּ, וְרָקְדוּ וְרִמְאוּ קָלִין, עַד
 דְּהוּוּ מֵתִים וכשבאו המצריים לאכול מאותו הלחם, היה נהפך לצפרדעים בתוך מעיהם, והיו
 רוקדות ומרימות קולן עד שהיו מתים. וְדָא קִשְׁיָא לֹזֵן מִכָּלָא וזה היה קשה להם יותר
 מהכל.

בשביל שרה אמנו - לקה פרעה בחדר מיסתו

תָּא חַוִּי בֵּא וְרָאָה, בְּתִיב כְּתוּב וְשָׂרֵץ תִּיֵּאֵר צִפְרֹדְעִים וְעָלוּ וּבָאוּ
 בְּבֵיתְךָ וּבְחֵדֶר מְשַׁבְּכְךָ וְעַל מִטָּתְךָ. פֶּרַעַה אִיהוּ אֱלֹקֵי
 קַדְמָאָה מִכָּלָהוּ וַיִּתִּיר מִכָּלָהוּ פֶּרַעַה הוּא שִׁלְקָה הָרָאשׁוֹן מִכּוּלָם ויותר מכולם,
 כַּמ"ש וּבָכָה וּבַעֲמַךְ וּבְכָל עַבְדֶּיךָ. לִיחַוִּי שְׁמִיָּה דִּי אֱלֹהָא מְבָרַךְ מִן עֲלָמָא
 וְעַד עֲלָמָא, דְּהוּא פְּקִיד עוֹבְדִין דְּבְנֵי נָשָׂא, בְּכָל מַה דְּעֲבָדִי יְהִי
 שֵׁם שֶׁל ה' מְבוֹרָךְ מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם, שֶׁהוּא פּוֹקֵד וְזוֹכֵר מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל בְּנֵי אָדָם בְּכָל מַה
 שֶׁעוֹשִׂים.

בְּתִיב כתוב (בראשית יב, טו) על שרה אמנו **וַיֵּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פַרְעֹה וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל פַּרְעֹה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה. הָאִי קָרָא לְדִרְשָׁא הוּא דְאִתָּא** זה הפסוק לדרשה הוא בא. **תִּלְת פַּרְעֹה הָבָא** שלש פעמים נזכר פרעה בפסוק, והם כנגד שלשה מלכי מצרים שנקראו פרעה, ומלכו במצרים מזמן אברהם אבינו עד שיצאו ישראל ממצרים. **חַד, בְּהָהוּא וּמָנָא** אחד באותו הזמן אצל שרה. **וְחַד, בְּיוֹמוֹי דְּיוֹסֶף** ואחד בימי יוסף. **וְחַד, בְּיוֹמוֹי דְּמִשָּׁה דְּאֶלְקִי בְּקוּלְפּוֹי** ואחד בימי משה רבנו שלקה במקלו.

פַּרְעֹה קִדְמָאָה, בְּשַׁעְתָּא דְּאִתְנַסִּיבַת שָׂרָה לְנָבִיָּה ומפרש והולך שפרעה הראשון בשעה שנלקחה שרה אליו, **רָמִז לְאַמְנִין, וְצִיִּירוּ תְּהוּא דְּיוֹקְנָא בְּאִדְרִיָּה עַל עֲרִסִּיהַ בְּכוֹתָלָא, לָא נָח דְּעֵתִיָּה, עַד דְּעֵבְדּוּ דְּיוֹקְנָא דְּשָׂרָה בְּנִסְיָרָו** רמז לאומנין שלו שיציירו את הדיוקן של שרה בחדר משכבו-על מטתו בכותל, ולא נחה דעתו עד שעשו וחקקו את הדיוקן של שרה בתבנית עץ בולטת כתבנית גוף ממש, **וְכַד סָלִיק לְעֲרִסִּיהַ, סָלִיק לָהּ עֲמִיָּה** וכאשר עלה למטתו העלה צורה זו עמו. **כָּל מְלָכָא דְּאִתָּא אֲבִתְרִיָּה, תָּוָה חָמִי תְּהוּא דְּיוֹקְנָא מְצִיִּירָא צִיּוֹרָא** כל מלך שבא אחריו היה רואה אותו הדיוקן מצויר בצויר, **וְהוּוּ עֲאֵלִין קָמִיָּה בְּדִיחִין** והיו נכנסים לפניו בדחנים, ועדין לא היה שמח, **כַּד סָלִיק לְעֲרִסִּיהַ תָּוָה אֲתֵהֵנִי בְּתְּהוּא צִיּוֹר** אבל כאשר עלה למיטתו היה נהנה מאותו הציור של שרה. **בְּגִין כֵּךְ, מְלָכָא אֶלְקִי הָבָא יִתִּיר מְכָלָא** בשביל

כך המלך פרעה לקח כאן יותר מכולם. (תא חזי) חֲיִינוּ דְּכִתִּיב וזהו שכתוב, וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ בשביל צורת שרה שהיתה על מטתו. וּלְבִתְּךָ ואח"כ, וּבֵית עֶבְרִיךָ וּבְעַמְּךָ. וּבְכֻלָּהוּ לֹא כְּתִיב עַל מִטְתָּם אבל בשאר העם לא כתוב על מטתם, אֲלֵא לִיָּה בְּלַחֲוִיָּהּ אלא בפרעה לבדו ובשביל צורת שרה שהיתה על מטתו.

בזכות שלש תפילות בוקר וערב היו צפרדעים שלא שקטו בוקר וערב

שם דף ל' ע"א

בְּרַ אֲתַפְּלִיג לִילִיָּא, אֲנֹנִי דְּתִיאוּבְּתָא דִּילָהוֹן לְאַדְכָּרָא תְּדִיר לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא מפרש הרב מעלת תיקון חצות ואומר, כי בזמן חצות לילה כאשר נחלק הלילה, אלה הצדיקים שהחשק שלהם להזכיר תמיד לקב"ה, להזכיר על גלות השכינה ותיקון השכינה, לֹא יִהְיֶי שְׂכִיבֵנוּ לְלֵבָא לא נותנים שינה ללבם, וְקִיִּימִין לְאַדְכָּרָא לִיָּה לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וקמים ועומדים בחצות לילה להזכיר לקב"ה על תקון השכינה. בְּרַ סְלִיק צַפְרָא, מְקַדִּימִין לְבִי כְּנִישְׁתָּא כאשר עולה אור הבוקר מקדימים לבא לבית הכנסת, וּמִשְׁכַּחָאן לִיָּה לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא ומשבחים לו לקב"ה. וְכֵן בְּתַר פְּלָגוֹת יוֹמָא וכן אחר חצות היום, מתפללים תפילת מנחה. וְכֵן בְּלִילִיָּא, בְּרַ אֲתַחֲשֵׁךְ וְאַתְדַּבֵּק לִילִיָּא בְּחִשׁוּבָא וּבְת שְׁמִשָּׁא וכן בלילה כאשר נחשך היום ונדבק הלילה בחושך ושוקעת השמש, הם מתפללים

ערבית להמתיק הדינים. **עַל אֱלִין בְּתִיב** ועל אלה נאמר (ישעיה סב, ו) **הַמּוֹצְרִים**
אֶת יְהוָה אֵל דָּמִי לָכֶם. וְדָא עֲמָא קְדִישָׁא דִּישְׂרָאֵל וזה העם הקדוש
 עם ישראל, שלא פוסקים מלהתפלל ולשבח לקב"ה.

וְעַל דָּא, אֲדַבֵּר לִזְוֵן קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמִצְרִים ועל זה זכר להם הקב"ה
 במצרים את הזכות שעם ישראל התפללו לפניו כל יום ג' תפילות, **וְסָלִיק עַל**
פְּרַעָה אֱלִין דְּלֵא מְשִׁתְּכִי יִמָּא וְלִילִיָּא והביא על פרעה את אלו הבריות
 שלא שוקטים יום ולילה, **וּמֵאן אֲנֹן וּמִי הֵם. עוֹדְדֵעֲנִיָּא, דְּקִלְהוֹן לֵא**
מְשִׁתְּכִי תִדִּיר אלו הצפרדעים שקולם לא שקט לעולם, ובהם העניש את פרעה, **בְּגִין**
דְּאִתְקִיף בְּעֲמָא קְדִישָׁא, דְּלֵא מְשִׁתְּכִי יִמָּא וְלִילִי לְשִׁבְחָא
לִיה לְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בשביל שהחזיק פרעה בעם הקדוש שלא שוקטים יום ולילה
 לשבח לו לקב"ה. **וְלֵא הָוָה בְּרַ נֶשׁ בְּמִצְרִים, דִּיכִיל לְמִשְׁתַּעֵי בַּהֲדִי**
תִּדְרִי וגדולה היתה מכת הצפרדעים כל כך, עד שלא היה אדם במצרים שיכל לדבר עם חברו
 מחמת הרעש. **וּבְמִנִּיהוּ אִתְחַבְּלַת אֲרַעָא** ומהם נשחתה ונתקלקלה ארץ מצרים.
וּמְקִלְהוֹן הָווּ יְנוּקִין וְרַבִּין מִתִּין ומחזוק הקול היו התינוקות והילדים הקטנים
 במצרים מתים.

וְאִי תִימָא ואם תאמר **הֵיךְ לָא יִבְלִין לְקַטְלָא לִזְוֵן** איך לא יכלו להרוג את
 הצפרדעים. **אָלָא** ומתרץ, **אִי אָרִים בְּרַ נֶשׁ חוּטְרָא, אוּ אֲבָנָא,**
לְקַטְלָא חָדָא שאם היה מצרי מרים עץ או אבן להרוג אחד מהם, **אִתְבַּקְעַת,**

וְנִפְקִין שִׁית מְנָה, מִגּוֹ מַעְהָא הִיתָה נִבְקַעַת וְיוֹצֵאִים שְׁשָׁה צִפְרֵדְעִים מִמְנָה מִתּוֹךְ
מַעִיָּה, וְאֲזִילִי וְטַרְטְשִׁי בְּאַרְעָא, עַד דְּהָיוּ מִתְמַנְע לְמִקְרָב בְּהוּ
וְהוֹלְכִים וּמַחְבִּלִים בֶּאֱרֶץ מִצְרַיִם, עַד שֶׁהָיָה מִן הַנִּמְנָע לְהִתְקַרֵּב אֲלֵיהֶם.

נְהָרוֹת מִצְרַיִם מִגְדִּלִים כְּשָׁפִים וּבִזְמַן הַמַּכּוֹת שֶׁלַח הַקַּב"ה אֲצַבְעוּ וּבִלְבַל אֶת כּוֹלָם
תָּא חֲזִי, בְּכַה נְהָרִין, בְּכַה יֵאֲרִין, נִפְקָא מִגּוֹ יִפֹּא עֲלָאָה בֵּא וְרֵאָה
כַּמָּה נְהָרוֹת וְכַמָּה יָאוּרִים, יוֹצֵאִים מִתּוֹךְ הַיָּם הָעֵלְיוֹן. הַכּוֹנֵה כַּמָּה כּוֹחוֹת וְצִנּוּרוֹת שְׁשׁוֹאֲבִים
שֶׁפַע לְתַחְתּוֹנִים, שְׂיוֹצֵאִים מִהַמְּלָכוֹת שֶׁהָיָה יָם הָעֵלְיוֹן, כִּד אֲתִמְשֹׁכֵן וּמִשְׁתָּרֵן מִיָּא
כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁכִים וְנִפְשָׁרִים הַמִּים הַקְּפוּאִים, וְהֵינּוּ בִשְׁעָה שֶׁמִּתְמַתְקִים הַדִּינִים בְּמִימֵי הַחֹסֶד הָעֵלְיוֹן,
שֶׁאֵז יוֹרֵד שֶׁפַע לְתַחְתּוֹנִים, וּמִתְפַּלְגִּין בְּכַה נְחָלִין, לְכַה סְטָרִין, לְכַה
יֵאֲרִין, לְכַה נְהָרִין וְנַחֲלִיקִים כַּמָּה נַחֲלִים לְכַה צַדִּיקִים לְכַה יָאוּרִים לְכַה נְהָרוֹת, כִּי
הַשֶּׁפַע יוֹרֵד וּמִתְחַלֵּק לְמִלָּאכִים הַקְּדוּשִׁים וְגַם לְחִיצוֹנִים וְלֵאדָמוֹת הָעוֹלָם. וְחוֹלְקָא דְּמִמְנָא
דְּסִטְרָא דְּמִצְרַיִם, אֲנִין מִיִּין מְרַחֲשֵׁן אֲלִין וְהַחֲלֵק הַמְּמוֹנָה עַל צֶדֶד שֶׁל מִצְרַיִם,
הֵם מִים שֶׁמְשַׁרְצִים אֶת הַצִּפְרֵדְעִים, דְּלִית לָךְ מִיִּין דְּנִפְקִין מִגּוֹ יִפֹּא, דְּלֵא
מִפְקִי נִוְנִין לְיִנִּין שֶׁאֵין לָךְ מִים שְׂיוֹצֵאִים מִתּוֹךְ הַיָּם שֶׁלֹּא מוֹצִיאִים דְּגִים לְמִינֵיהֶם.

מֵאֵן אֲנִין נִוְנִין מִי הֵם הַדְּגִים שְׂיוֹצֵאִים מִימֵי הַמְּלָכוֹת. אֲנִין שְׁלִיחֵן בְּעֲלָמָא,
מִמְנָן לְמַעַבְד רַעֲיוֹתָא דְּמֵאֲרִיָּהוּן הֵם שְׁלִיחִים בְּעוֹלָם הַמְּמוֹנִים לַעֲשׂוֹת
רִצּוֹן בּוֹרֵאם, מִמְנָן בְּרוּחָא דְּחִבְמָתָא מְמוֹנִים בְּרוּחַ הַחֲכָמָה לְהַשְׁפִּיעַ חֲכָמָה לְמִי
שְׂרָאוּי לְזָה. וְעַל דָּא תִּנִּינָן וְעַל זֶה לְמַדְנָן, אֵית מִיִּין מְנַדְּלִין חֲבִימִין יֵשׁ

מים המגדלים חכמים. **וְאֵת מִיַּיִן מִגְדָּלָיִן טַפְּשִׁין** ויש מים המגדלים טפשים.
לְפָנֶם אֲנֹנִין נְהָרִין דְּמַתְחִלְקִין לְכָל סַטְרִין וזה תלוי לפי אלה הנהרות,
הנחלקים לכל הצדדים ולכל הבחינות.

וְחָכְא נְהָרֵי דְּמַצְרָאִי, מִגְדָּלָיִן מְאָרֵי דְּחֶרֶשׁ ובאן הנהרות של מצרים היו
מגדלים בעלי כשפים, **נוֹנִין בְּסִטְיִין, קְפִיטִין בְּעֶשֶׂר דְּרָגִין דְּחֶרֶשׁ**
דגים חזקים הקשורים בעשר דרגות של כשוף, **דְּכַתִּיב**, שכתוב (דברים יח, י) א' **קִסִּם**, ב'
קִסָּמִים, ד' **מַעֲוִנִין**, ה' **וּמְנַחֵשׁ**, ו' **וּמְכַשֵּׁף**, ז' **וְחֹכֵר**, ח' **וְשֹׂאֵל**
אוֹב, ט' **וְיִדְעֵנִי**, י' **וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים**. **הָא עֶשֶׂר וַיִּנֵּין דְּחֶכְמָתָא**
דְּחֶרֶשׁ הרי עשרה מינים של חכמת המכשפים, שנהר מצרים מוציא מכח הקליפות.

וּבְתֵּהוּא וּמָנָא ובאותו זמן של המכות, **אוֹשִׁיט קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶצְבָּעָא**
יְדִידִיהָ, וּבִלְבָּל אֲנֹנִין נַחֲלִין נְהָרִין דְּמַצְרָאִי הושיט הקב"ה את
האצבע שלו שהיא סוד השכינה, ובלבל את כל אותם נחלים ונהרות של המצריים. והכוונה כי בלבל
את השורש שבעולמות העליונים ובזה התבלבל גם כאן למטה, **וְאֵתְּמַנְעוּ אֲנֹנִין**
דְּחֶכְמָתָא דִּילְהוֹן וממילא נמנעו אותם דגי החכמה שלהם להשפיע להם. **חַד אֶתְּהַפֵּךְ**
לְדָמָא טעם אחד משום שהתהפכו מימי היאור לדם וממילא מתו כל הדגים, **וְחַד דְּסִלְקוּ**
נוֹנִין קָלִין, (דְּכָלְהוּ נוֹנִין תְּלִין) **בְּלָא תוֹעֵלְתָא** וטעם אחר, שהרימו הדגים קולות כמו
הצפרדעים ללא תועלת שיוכלו ללמוד מהם חכמה, **וְלָא אָתִי עֲלִיֵּהוּ רִוְחָא דְּאֲנֹנִין**
חֶכְמָתָא ולא באה עליהם הרוח של אותה החכמה.

שבת מברכים חודש שבט

חודש שבט מזלו "דלי", שבו שואבים מים, כי בחודש הזה כבר ירדו רוב גשמי השנה, הבורות נתמלאו מים והבארות עולות על גדותיהן, ואז שאיבת המים בדליים נעשית בקלות, וכן יש שפע של מים להשקות השדות.

כידוע המים רומזים אל התורה כמש"כ "הוי כל צמא לכו למים", כי בחודש זה התחיל משה לבאר את התורה לכל ישראל כמש"כ (דברים) "בעשתי עשר חודש באחד לחודש הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר", שלושים ושבעה יום דרש משה לפני קהל ישראל והוכיחן והדריכם ופשט להם ספקותיהם. באחד בשבט החל לדרוש וסיים בו' באדר - יום פטירתו.

בר"ח שבט נפתחים כל מעיינות החכמה

והחידושי הרי"ם זי"ע היה אומר דביום זה נפתחים כל מעיינות החכמה, וכל דבר חידוש שתלמיד וותיק עתיד לחדש במשך כל השנה נמשך מהאי יומא, על כן, על כל אחד לעורר את נפשו בלבו מזה היום והלאה בהתחזקות בתורה. ואמר משמו של הרה"ק האבני נור זי"ע, שיש בידו להרגיש חילוק בין דברי תורה שהתחדשו מקודם לר"ח שבט, לבין אלו שהתחדשו תיכף לאחר ר"ח שבט.

יש בכח התורה והמצוות שישראל לומדים ומקיימים לבטל את הוראת המזל

לא בכדי באר משה את כל התורה דווקא בחודש זה, כי מזל חודש זה - דלי, הוא מזלם של ישראל, ונתכוון בזה להורות לישראל - אל תפחדו מאותות השמים ומזלותיהן, וכבר נודע מה שאמרו רבותינו - ישראל למעלה מן המזל, כלומר יש בכח התורה והמצוות שישראל לומדים ומקיימים לבטל את הוראת המזל, וז"ש "הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר" לאמר ר"ת אין מזל רע לישראל.

והפירוש שאין מזל לישראל הוא, כי ידוע שבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזל לא תליא מילתא, והנה כל הדברים שמגיעים לאדם הם מעשר ספירות, בני - מהבינה.

חיי - מהחכמה - - והחכמה תחייה בעליה. מזוני - מהכתר שממנו מגיע כל השפע. וזה שאמרו "מאין יבוא עזרי" אֵין - א' כתר. י' - חכמה. נ' - חמשים שערי בינה. וז"ש "אין" מזל לישראל.

שבט ר"ת שלום ברכה טובה.

בשבטים חודש שבט הוא כנגד יוסף שהוא מדת היסוד הנקרא שלום, שממנו באה הברכה והטובה לעולם. ולכן חודש זה הוא מהשובבי"ם שבו מתקנים מידת היסוד. ואז זוכים לבשורות טובות ולכן שב"ט ר"ת שנבשר בשורות טובות.

שם ההויה בחודש שבט צירופו היו"ה מפסוק המר ימירנו והיה הוא והוא גי' החותך חיים לכל חי בדיוק להורות כי בחודש זה יש שפע לישראל בפרנסה טובה הנשפעת משם קדוש חת"ך, וסופו של הפסוק הוא "ותמורתו יהיה קודש", כי בחודש זה פודים התענית בכסף ע"י התשובה והצום והכל נהפך להיות קודש. ואמרו רבותינו - ישראל, אע"פ שחטא ישראל הוא, בן - תמיד ישאר בן לאביו, ולכן נאמר בעם ישראל "בנים אתם לה' אלהיכם" ופסוק "המר ימירנו והיה הוא" שהוא הצירוף של החודש, גי' "בנים אתם לה'" כי אע"פ שחטאתם, אם עשיתם תשובה ופדיון, בנים אתם לה' והוא מצפה לתשובה שלכם.

לכן צריך האדם לקרוא תהלים בכל יום ויום ולבקש רחמים מהי"ת שירחם עליו. התהלים ממתקים את הגבורות כמש"כ מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, כל תהלתו - כל התהלים, ויש בזה סוד שמקור התהלים הוא מאה ארבעים ושבעה פרקים, [ורק אח"כ חילקו כמה פרקים לשנים ונהיה מאה חמשים פרקים], כמנין שנות יעקב אבינו, שיעקב ישב בין שני אהלים - אברהם שהוא חסד, ויצחק שהוא גבורה. ויעקב שהוא התפארת ישב באמצע ושילב ביניהם, ולכן התהלים כמנין שנותיו.

חודש שבט מזלו דלי

גם צריך האדם בחודש זה להתפלל על ילדיו, דלי אותיות ילד. שצריך להשקות ילדיו בדלי, וילמד אותם תורה ומצוות. כי בחודש שבט הוא ר"ה לאילן ומתחילים הפירות לחנוט, והפירות הם הילדים, השרשים הם האבות הקודמים, הגזע ההורים והפירות הדור העתיד הילדים שיפרחו באור התורה ובמצוות טובות, וכן דל"י ר"ת דור לדור ישבש שייעביר התורה לדורות אחריו.

גם טוב שיעשה אדם תענית דיבור, ומעלת תענית דיבור גדולה יותר מתענית.

מט"ו בשבט מתחילים ימי חסד ורחמים

ידוע שמחודש חשון מתחילים הימים להיות קצרים, שמורים על בחינת דין, ולכן גם הצירופים של ג' חדשים הללו מתחילין שלא כסדרן. אבל חודש שבט אינו כן, כי מחצי החודש שהוא ט"ו בשבט מתחילין ימי רחמים כידוע. ולכן חצי ראשון של הצירוף משם הוי"ה הק' הוא בהיפך היינו ה"י. חצי השני הוא כסדר היינו ו"ה. להורות כי אז מתחילין ימי הרצון והרחמים וישועה תהיה לנו ע"י משיח צדקנו שיבא בב"א. ולכך עשה זה הדבר באחד בשבט דוקא, כי אז הוא זה הצירוף שמאיר ובא לזה החודש יוצא מהפסוק (ויקרא כז, לג) ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קודש, ולהשאר כל ענפי הקדושה בהתה"ק. והבן כל זה היטב.

וכתב הרב אמרי יוסף ספינקא כשהשם הוא ביושר מורה על החסד והרחמים, וכשהאותיות דנוקבין על הדכורין ה' קודם אל י', ה' קודם לאות ו' מורה על הדין, ועין בהקדמת התיקונים (י). והנה בשבט עד ט"ו בו שולט חצי הצירוף ה"י, לכן הם ימי הדין, עין בזהר שמות (יב). וכו', ותראה פלא, כי הצירוף של תמוז הוא הוה"י יוצא מסופי תיבות: זה איננו שוה לי (אסתר ה, יג), וצירוף של טבת היה"ו יוצא מס"ת: לה' אתי ונרוממה שמו (תהלים לד, ד), הכל ה' על ו', ה' על י' המורה על הדין, והצירוף של אב הוי"ה יוצא מר"ת: הסכת ושמע ישראל היום (דברים כז, ט) הנה עד ט"ו שולט חצי הצירוף ה"ו מורה על הדין, ומט"ו באב עד סוף החודש שולט חצי הצירוף השני י"ה, מורה אל חסד ורחמים, וכן בשבט הצירוף היו"ה - עד ט"ו שולט ה"י מורה אל הדין, ומט"ו בשבט ואילך שולט ו"ה מורה אל חסד ורחמים.

והנה בית שמאי, שהם סוד הגבורות (עיי' זוה"ק פרי פינחס, רמה). ס"ל באחד שבט ראש השנה לאילן (ר"ה ב). שאז מתחילין הגבורות, ובית הלל, סוד החסדים, ס"ל בט"ו בו, שאז מתחיל האותיות ו'ה', שמורה אל חסדים ורחמים, לכן הוא ראש השנה לאילן. אמרי יוסף (פר' דברים דף ת. יעו"ש)

מאמרי הפרשה

"וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה'" (ו, ב)

כשבאות צרות הרי זה סימן שהגאולה קרובה

"וידבר אלהים אל משה", "אלהים" הוא שם של מידת הדין, וכיון שעתה אומר ה' שהוא שמע לנאקת בני ישראל, ומבטיח להצילם מיד מצרים, אם כן הזכרת מדת הדין כאן צריכה ביאור, ולכאורה מן הנכון היה להשתמש בשם הויה, שהוא שם של מדת הרחמים? והענין הוא, היות וקודם לכן משה התרעם על מידותיו של הקדוש ברוך הוא ואמר (שמות ה, כב) למה הרעות לעם הזה? לכן השיב לו הקדוש ברוך הוא אדרבה, כשבאות צרות, הרי זה סימן שהגאולה מתקרבת, כמו אשה שככל שהיא קרובה יותר לעת הלידה, הצירים מתגברים ביותר ולכן דיבר איתו ה' במידת הדין לרמוז על הצרות שיתגברו ובה תבוא הגאולה. ועוד רמז לו, שבגלל דיבורו הקשה של משה "למה הרעת", לא יכנס לארץ ישראל, וכמו שפירש רש"י (שמות כב, ה, ומקורו מסנהדרין קיא.) בביאור תשובת ה' למשה, "עתה תראה", שכתב, העשוי לפרעה תראה, ולא העשוי למלכי ז' אומות העולם כשאביאם לארץ ישראל.

והרב החיד"א נחל קדומים (וארא אות א') בשם ליקוטים בספר רבנו אפרים, רמז זאת במילת אלה"ם, שהיא ראשי תיבות, אמרת למה הרעות יהושע מכניס.

ובדרך זו נלמד מפרשיות אלו, גם על זמננו אנו, שהוא זמן הגאולה, שלא לחינם יש לעם ישראל הרבה צרות מחלות תאונות ב"מ ואויבינו קמים עלינו מכל הצדדים, זאת מפני שאלו הם הצירים שלפני לידת הגאולה, לפני ביאת המשיח. ולכן אדרבה צריך להתחזק בתורה וביראת שמים ובקדושה, ולא להתייאש ח"ו.

"וַאֲרָא אֶל אֲבִרְהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב" (ו, ג)

"וארא" רמז למנין שנות גאולת מצרים

כידוע עם ישראל שהה במצרים במשך מאתיים ועשר שנים, כמנין "רדו". ובשנת מאתיים ותשע לירידתם למצרים, נשלח משה להוציא את בני ישראל ממצרים. ודבר זה מרמז

בפרשתנו במילת "וארא", שנאמרה בעת שמבטיח ה' להוציא את בני ישראל ממצרים, שהמילת "וארא", עם הכולל עולה בגימטריא 209, והמכות נמשכו שנה תמימה, ובשנת "רדו" יצאו עם ישראל מארץ מצרים.

גאולת מצרים בזכות יצחק אבינו

עוד יש לומר דהנה ידוע כי חשבון הארבע מאות שנה שבני ישראל ישבו במצרים, היה משנולד יצחק, וכדפירש רש"י על התורה (בראשית טו, ג). ודבר זה רמוז במילה "וארא", שהיא עולה בגימטריא "יצחק", שהוא גרם שיצאו בני ישראל ממצרים קודם זמנם, כיון שמנין ארבע מאות שנה נחשב משעה שנולד יצחק, ואלולי יצחק, היו צריכים לישב ארבע מאות שנה תמימים במצרים.

עוד כתבו המפרשים (הרב חיד"א בס' לחם מן השמים פרשת לך לך אות מ"ג) בשם המדרש, שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, תן אות משמך וכנגדו ישבו במצרים ולא יכל, וכן יעקב אבינו, אבל יצחק נתן את האות ש', ששמו היה צריך להקרא ישחק, כמו שנאמר (תהילים קה, ט) "אשר כרת את אברהם ושבועתו לישחק", ובמקום זאת נתן לו הקדוש ברוך הוא בשמו את האות צ', ונקרא יצחק.

אלא שההפרש שבין האות ש' לאות צ' הוא רד"ו, הם רד"ו שנה של השיעבוד שכנגדם השתעבדו והחסיר ה' מזמן השיעבוד. וזה מה שכתוב (שמות ו, ו) והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, "סבלת" כתוב חסר ו', והוא אותיות "סִבֵּל ת", אמר ה', אני אוציא אתכם מל"סבול ת" שנה, ותשבו שם פחות, וכפי שלבסוף ישבו שם רק רד"ו שנה. ולכן המשך הפסוק "בזרוע נטויה" עולה בגימטריא שס"ה, לפי שעשרת המכות היו במצרים שס"ה ימים, שהם שנה, כי משפט הרשעים בגיהנם י"ב חודש, וכדי שיושלמו רד"ו שנים של גלות מצרים.

והנה על יצחק אבינו נאמר הפסוק (תהלים קכו, ו) בא יבא ברינה נשא אלומותיו, וביאור הפסוק הוא ש"יבא" ראשי תיבות יצחק בן אברהם, שבזכותו "נשא אלומותיו", אלו ישראל שהם כמו אלומות לאחר הזריעה. ובזה יובן גם מה שנאמר (ישעיה מ, א) נחמו נחמו עמי, "נחמו נחמו" בגימטריא עולה "יצחק", שעל ידו היתה הנחמה והגאולה במצרים, ועל ידו תהיה הגאולה לעתיד לבוא כמאמרם בגמ' שבת (פט:) ע"ש.

"וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב" (ו, ג)

הקדוש ברוך הוא הקים את ג' האבות שיתפללו יחד

מפרש רש"י "ווארא", אל האבות. עד כאן. ולכאורה מה חידש רש"י בזה, הרי כתוב כן בפירוש בפסוק "ווארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", וכי אנחנו לא יודעים שהם האבות, ומה התכוון להוסיף רש"י בזה?

הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל (בהספרו על הגאון המקובל רבי שמואל דרוזי נדפס בספר עבודת שמואל עמ' ר"ה) יישוב זאת על פי דברי הגמרא (בבא מציעא פה:), שאליהו הנביא היה בא תמיד אצל רבי, ובראש חודש אחר. שאל אותו, למה איחרת היום? אמר לו, כיון שיש לי תפקיד בכל יום להקים את אברהם לבד להתפלל ולהשכיב אותו, ואחר כך להקים את יצחק ואחריו את יעקב. ובראש חודש התפילה יותר ארוכה, לכן התאחרתי. אמר לו, למה לא תקיץ אותם להתפלל ביחד, ותהיה לך פחות טרחה? אמר לו, כי אם הם יתפללו ביחד, תבוא הגאולה, ועדיין לא הגיע הזמן.

והנה כאן שהגיע זמן הגאולה במצרים, נאמר "ווארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב", הנה ששמו של כל אחד מהם נכתב לבדו, ואם כן כיצד תבוא הגאולה? לכן מבאר רש"י "ווארא", אל האבות. היינו שה' התגלה אליהם והקיצם יחד, כדי שיתפללו ויעוררו על הגאולה.

"וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב" (ו, ג)

האבות עשו עצמם כאילמים ולא הרהרו אחרי מדותיו

חז"ל (סנהדרין קיא. שמות רבה פרשה ו' ס"ג) מבארים את הקשר בין הפסוקים, שעל טענת משה לעיל (ה, כב) למה הרעות לעם הזה, משיבו ה' יש לי להתאונן על מיתת האבות, שלא הרהרו אחר מדותי, ואילו אתה אמרת למה הרעותה.

והנה ו' פעמים נאמר "ווארא" בתורה, ג' פעמים באברהם, ב' פעמים ביצחק, ופעם אחת ביעקב. "ווארא אל אברהם" סופי תיבות אל"ם, שעשו עצמם אילמים ולא הרהרו אחר מדותי, וכפי שראינו שנהג אברהם בעשרה נסיונות שנתנסה. (ליקוטים מפרדס, שרים, ח"ב ווארא עמ' ל"ז).

”בְּאֵל שַׁדַּי” (ו, ג)

חביבות האבות

סופי תיבות של שמות האבות, אברהם יצחק יעקב הוא ”מקב”, ובחילוף אותיות א”ת ב”ש, הוא שד”י, כי בשביל האבות, די לו בעולמו. גם ראשי תיבות שמות האבות עולה בגימטריא שם אהי”ה.

”וַיִּשְׁמֵי ה' לֹא נִזְדַּעַתִּי לָהֶם” (ו, ג)

צריך ללמוד בספריהם וממעשיהם של הצדיקים

רש”י בסמוך (פסוק ט) מביא דברי הגמ’ (בסנהדרין קיא). שאמר הקב”ה למשה, ”חבל על דאבדין ולא משתכחין”, יש לי להתאונן על מיתת האבות וכו’.

בענין זה יש להביא מעשה שהיה בעיר אחת, שאף אחד לא רצה לשמש שם במשרת רב העיר, מפני מעשיהם הרעים של בני העיר וריחוקם מהתורה. הגבאים באו בייאוש אל רב אחד שלא הכיר את העיר, כדי לשכנעו לשמש בעיר, אמרו לו, כדאי לרב להיות רב בעיר זו, שהיא עיר גדולה וקבורים שם הט”ז המג”א והרע”א. הרב כששמע את שמות הרבנים הגדולים הקבורים בה, סבר שהם שימשו בה כרבנים, ולכך הסכים ליטול עליו את המשרה. והנה בבואו לעיר, ראה שלא שם קבורים אלו גדולי העולם, אלא כל אחד קבור במקומו בשער ובעירו, ועל כן שאל את הגבאים למה רמיתוני?! והם ענוהו, כל עיר שלומדת את הספר של הרב, אותו הרב נקרא שם חי, כי כשלומדים את ספריו תורתו חיה, וכן כשלומדים מדרכיו, כביכול שהוא חי כאן ומדריך. אולם בעיירה זו, שתושביה כל כך רחוקים ואינם לומדים את ספריהם של הרבנים, הרי שכאן קבורים הט”ז המג”א והרע”א, כי לא לומדים את ספריהם ולא ממעשיהם. בדרך זו אומר רש”י, חבל על דאבדין ולא משתכחין, חבל על הצדיקים שנפטרים ולא לומדים ממעשיהם ולא הולכים אחר דרכם, ועל ידי כך הם אבודים ולא מצויים ואין איש שזוכר אותם. (דרש יהודה).

”וַיִּשְׁמֵי ה' לֹא נִזְדַּעַתִּי לָהֶם” (ו, ג)

נסתרים דרכי האל

אף על פי שפירש אברהם אבינו מעבודה זרה, ונדבק תחת כנפי השכינה, ויצחק נעקד על גבי המזבח ומסר רביעית דם שלו לפני המקום, ויעקב הריק את עצמו ובני משפחתו מחטא

מעבודה זרה, אף על פי כן, לא גילה להם הקדוש ברוך הוא את דרכיו. לאברהם לא גילה שזרעו ישמעאל נופל בגהינם. ליצחק לא גילה שזרעו עשו נופל בגיהנם. ליעקב לא גילה שבחר בו המקום לסגולתו, וחקק לו דמותו על כסא הכבוד ובו מקלסין לפניו עליונים ותחתונים. אלא שנסתרו דרכיו. (מוסר חכמים השלם ח"ב וזרח עמ' ע"ט).

"וַשְׁמִי ה' לֹא נִדְעָתִי לָהֶם" (ו, ג)

שם הויה הושלם בשם משה

מדוע באמת נגלה הקדוש ברוך הוא לאבות רק בשם שד"י ולא בשם הויה"ה ברוך הוא? תירץ בספר מעשה חושב (ביטון, כאן) ע"פ מה שאמרו רבותינו, שהקדוש ברוך הוא הטיל את שם הויה"ה בארבעה צדיקים, באברהם הטיל בו את הה"א, יצחק יו"ד, יעקב וא"ו [כשיעקב כתוב בכתב מלא, כאשר כתוב בתורה כמה פעמים] ה"א במשה, ואם כן משה השלים את שם הויה"ה. ולכן לא נגלה ה' אל האבות בשם הויה"ה, שהרי עדיין לא נשלם שם זה, עד משה, על כן נאמר "ושמי ה' לא נודעתי להם", כי עדיין לא נשלם, אבל עכשיו שאתה השלמת את שמי, אומר לך "אני ה'".

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְכו' מַעֲבָדִים אֲתֶם וְאַזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי" (ו, ה)

זכות מצות המילה ניצלו עם ישראל

אמרו רבותינו ז"ל (מובא בילקוט מעם לועז שמות יד, כא) בעבודת הפרך שעבדו בני ישראל במצרים, קצבו המצריים לכל אחד את מנין הלבנים שעליו להספיק בכל יום, ואם אחד מישראל נחסר לו מסכום הלבנים הקצוב עליו דבר יום ביומו, המצריים ברשעותם היו לוקחים את בנו ושמים בבנין הטיט במקום האבן החסרה.

וזו הבנת הפסוק, וגם אני שמעתי וכו' אשר מצרים "מעבידים" אותם, כלומר היו עובדים בבני ישראל הקטנים, להניחם תחת הבנין במקום הלבנים, ובזה היו "מעבידים אותם", כי היה נשלם סכום הלבנים. ולכן "ואזכור את בריתי", "בריתי" היא ברית המילה שעתידיים למול עם ישראל על ידי משה רבנו עליו השלום קודם שישחטו את קרבן פסח, אותה זכר ה' להושיע את ישראל, שתחת שינתנו בניהם בבנין ימולו אותם.

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי", מכאן אמר רבי אליעזר, מתוך חמשה דברים נגאלו ישראל, מתוך צרה, מתוך תשובה, מתוך רחמים, מתוך זכות אבות, מתוך שילום הקץ. (מוסר חכמים השלם ח"ב עמ' פ"ו, וראה ירושלמי תענית פ"א ה"א).

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וְכו' מַעֲבָדִים אֹתָם וְאַזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי" (ו, ה)

יסורים ממרקים עוונותיו של האדם

אֵינָא בגמרא (חגיגה ה.) רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי [כשהיה מגיע לפסוק זה, היה בוכה], (דברים לא, כא) והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות. עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות, תקנה יש לו? עד כאן. וצריך להבין, מדוע דווקא רבי יוחנן היה בוכה בפסוק זה, ולא אמורא או תנא אחר? מפרש מהר"ש מאוסטרופולי זיע"א בניצוצי שמשון (ריש וארא), דהנה בגמרא ברכות (ה.) נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש מדוע היסורים ממרקין עוונותיו של האדם, רבי יוחנן למד זאת מקל וחומר מדין שן ועין, שהעבד יוצא בהם לחירות, ומה שן ועין שהן אחד מאיבריו של אדם, אם האדון הוציא אחד מהם לעבדו, יוצא בהן לחירות, יסורין שממרקין את כל גופו של אדם, על אחת כמה וכמה [שיצא האדם בהם לחירות מעוונותיו]. ורבי שמעון בן לקיש למד זאת ממלח, נאמר ברית במלח, ונאמר ברית ביסורין וכו', מה ברית האמור במלח, מלח ממתקת את הבשר, אף ברית האמור ביסורין, יסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם.

והנפקא מינה במחלוקתם היא, האם דווקא הקדוש ברוך הוא צריך לתת את היסורים, כדי שהם ימרקו את עוונותיו של אדם, או גם כשהם באים על ידי שליח, היסורים ממרקים. שלדעת רבי יוחנן הקדוש ברוך הוא צריך לתת בעצמו את היסורים, כשם שעבד אינו יוצא לחירות אם מִישֶׁהוּ אחר הוציא לו שן או עין, רק אם אדונו עשה לו זאת, יוצא לחירות. אולם לדעת ריש לקיש, גם על ידי שליח היסורים ממרקים את העוונות, כשם שכל מי שישים מלח על הבשר הוא ימתקו, ולא צריך שדוקא בעליו ימלחם, כך גם היסורים, לא צריך שיבואו דווקא על ידי הקדוש ברוך הוא.

ולכך דוקא רבי יוחנן היה בוכה בפסוק זה, כיון שהוא סובר שדווקא הקדוש ברוך הוא היה צריך לתת את היסורים ולא על ידי שליח, ולכן "עבד שרבו ממציא לו" ["ממציא" היינו על ידי אחרים] רעות וצרות תקנה יש לו?! כיון שאין לו בזה כפרת עוונות.

והנה לפי הדרך הזו גם כל צרות גלות מצרים, כיון שבאו על ידי שליח, על ידי המצרים, לא היתה בהם תקנה בזה לעוונות עם ישראל. לכך גילה הקדוש ברוך הוא שהלכה היא כדעת ריש לקיש, ולא משנה מהיכן באים היסורים, וזה מה שכתוב "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבָדִים אוֹתָם", שאף על פי שהיסורים לא באו על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו, אלא על ידי המצרים, מכל מקום "ואזכור את בריתי", וזכר אני את בריתי אשר נאמרה במלח וביסורים ובזכות זה תבוא הגאולה.

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי" (ו, ה)

כיצד להיוושע מן המיצר

מסופר על הגאון הקדוש בעל החתם סופר ז"ע, שפעם אחת נכנס לחדרו אחד מגדולי הסוחרים בעיר, וביקש את עזרת הרב באומרו, כפי הידוע לרב, סוחר גדול אני, אולם כעת נקלעו עסקי לצרות, ומבקש אני ממעלת כבוד הרב שיברך אותי, ושבחכמתו הרבה, יתן לי עצה, כיצד לצאת מן המיצר. אמר הרב, אכן, ידוע לי מצבך הקשה, אולם עוד יודע אני, שאחיך עני ואביון וצריך הוא עזרה בפרנסתו, ואילו אתה מתעלם מלהושיט לו עזרה. מלמל העשיר במבוכה, יסלח לי כבוד הרב, אבל כרגע עסקי אינם מרשים לי לעזור לאחרים. אולם אם אצא מן המיצר, בוודאי שאעזור לו. השיב לו הרב, בפרשת השבוע אומר הקדוש ברוך הוא, "וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי את נאקת בני ישראל", מה הפירוש המלה "וְגַם", ומי עוד שמע את נאקתם? אלא, בשעה שבני ישראל נאנקו ונאנחו תחת עול מצרים, שמע כל אחד מהם גם את אנחת אחיו.... למרות השיעבוד, השתדל כל אחד להקל מעל סבלו של רעהו בכל יכולתו, ובשכר שמיעה זו, שמע גם הקדוש ברוך הוא את אנחתם והושיעם... אף אתה נהג כן, ובשכר זאת יוציאך ה' מן המיצר (באר הצבי, קאהן, עמ' ר"ח).

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי" (ו, ה)

יש בוכה על גופו ויש בוכה על נשמתו

לכאורה מלת "אני" משמעותה שרק הקדוש ברוך הוא שמע את נאקת בני ישראל, ואילו אחרים לא שמעו את נאקתם וצרתם. ואינו מובן מדוע אחרים לא שמעו את נאקתם, הרי כל מי שראה את עם ישראל זועק תחת עול שיעבוד מצרים ואת גודל צרתם, היה שומע את זעקתם וקול שוועם?

ונראה לומר, כי נאקת בני ישראל לא היתה שווה בין כולם, כיון שחלק מהעם היה בוכה על קושי שיעבוד הגוף, על עבודת הפרך בחומר ובלבנים, וכן על זריקת הבנים ליאור וכדו'. ואילו חלק אחר מעם ישראל בפרט שבט לוי שלא היו משועבדים בגוף, התפללו על כך שהם עבדי פרעה ולא בני חורין. וכן הצדיקים שהיו שם, בכו על גלות נשמתם ולבם, שלא יכלו לקיים את המצוות בכל לבם, כיון שהמוח והלב טרוד, ואינם מיושבים בעבודת השם יתברך.

ולכך פירוש "גם אני שמעתי" הוא על צעקת שיעבוד הנשמה, שכיון שלא כולם התפללו על שיעבוד הנשמה, רק הקדוש ברוך הוא יודע מי מבני ישראל זועק מתוך הלב על צרכי הנשמה, לכן נאמר "אני" שמעתי, כי אני בוחן ליבות וכליות.

גלות מצרים היתה גלות הדעת

הבעל שם טוב הסביר (פרשת שמות אותיות י"ה, כ') בשם האר"י (פרי עץ חיים חג המצות פ"א), כי גלות מצרים היתה גלות הדעת. לא רק הגוף והאברים משועבדים היו לפרעה בעבודת פרך בחומר ובלבנים, אלא עיקר הגלות היתה בדעת, כי פרעה הרשע דאג שלבני ישראל לא יהיה שום רגע להתבונן על כך שהם בני אברהם יצחק ויעקב, ושיש אלהים שברא את השמים ואת הארץ, ובכוחו להשפיל מלכים גאים עד הארץ, ובידו לשנות את הטבע ולשעבדו לצרכי עם ישראל. וכך שכחו את יסודות האמונה שהשרישו בהם אבותם. אבל כאשר ראו את האותות והמופתים ואת משה, הבינו שהוא שורש הדעת, ושבּו וקיבלו עליהם את האמונה ונתקרב קץ הגאולה.

כך בעזרת השם יתברך, במהרה תבא הגאולה העתידה, ככתוב (מיכה ז, טו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, והקדוש ברוך הוא יעשה עמנו נסים כפולים ומכופלים גדולים ועצומים מאד, ונזכה לדעת שלימה, ולאמונה השלימה.

בימות המשיח נזכה ל"דעת" גדולה יותר בהרבה מהדעת של יציאת מצרים

בחינת הדעת שזכו לה במצרים, היתה ממדרגה קטנה של הדעת, כי גאולת מצרים אינה גאולה סופית, אלא היא רק הכנה לגאולה העתידה בימות המשיח, שאז תתמלא הארץ בדעת את ה', ואז תהיה הדעת במדרגה גבוהה. וכשיתגלה המשיח, נזכה כולנו שיתקיים בנו הפסוק (ישעיה ל, כ) והיו עיניך רואות את מורִיך. ובעת שנלמד את אותיות התורה, נראה בחוש את העולמות העליונים הרבים הטמונים באותן אותיות, קטן כגדול יבינו את מהותן של העולמות העליונים, שהם עולמות מלאים אור ועונג, עולמות שהשכינה מתגלה שם בכל עוזה, וכל אחד יזכה לשמוע את הכרוזים הרבים שמכריזים בשמים. בנוסף לכל אלה, נזכה לחוש איך שכל העולמות מתקיימים רק על ידי לימוד התורה ועשיית המצוות, כמו שגופו של האדם מתקיים רק על ידי מאכל ומשקה. ואז נגיע לדעת הרצויה והסופית, שלשמה נברא העולם ולשמה ירדנו לארץ עלי אדמות, והיא השגת האלהות, כאילו רואים אותו בעיניים גשמיות עיני בשר ודם.

למדרגה גבוהה זו הגיע אברהם אבינו, שקיים את כל התורה לפני שניתנה, משום שבנשמתו הקדושה חש, שהמצוות הן מזון לעולם, ובלעדיהן אין עולם. וכך גם במשך הדורות פיזר הקדוש ברוך הוא יחידי סגולה שזכו לאותה דעת גבוהה, גם בעולם הזה, שבכל עת זכו להתגלויות אלהיות, ולשמיעת הכרוזים שמכריזים בפמליא של מעלה, על ידי עבודת ה' בקדושה וטהרה, ועל ידי מסירות נפשם לעבוד את בוראם למעלה מכוחותיהם. ביניהם היו

רש"י, הראב"ד הבעש"ט הקדוש, האר"י הקדוש, ועוד ועוד. גדולי עולם אלה זכו בעולם הזה, למה שיזכו שאר בני ישראל בימות המשיח. השכינה שרתה בבית מדרשם ועל פניהם נראה אור יקרות שלא מעלמא הדין, וחשו טעם גן עדן בחיי חיותם.

בכל דור יש גלות הדעת ויציאת מצרים בזעיר אנפין לכל איש

בדרך זו מסבירים בספרי החסידות (ראה בני יששכר אדר מאמר ג' דרוש ג' ואגרא דכלה כי תצא) שגלות וגאולת מצרים לא היו אירועים חד פעמיים, כי בכל יום עלול האדם לסבול גלות הדעת מעין גלות מצרים. והיה אם יתחזק ויאמין בהשם יתברך שהכל בהשגחתו, יצליח להחליץ מאותה גלות ותהיה לו מעין יציאת מצרים. כמו כן לעתים קורה, שעובד השם יתברך שרוי בחשכות וטימטום המוח, עד שאינו מסוגל כלל לפתוח את פיו ולומר דבר שבקדושה. וכאשר מנסה ללמוד, הלימוד מר לו מאד. לעתים הוא עלול להתקף במחשבות רעות שאסורות לבוא למוחו של איש יהודי, ולעיתים נופלת עליו חלישות הדעת, עד שאינו מוצא בעצמו איזו זכות כלשהי שבעבורה כדאי לו לחיות. כל אלה ודומיהם, הם גלות מצרים, שבכל יום אצל כל איש.

ועל זה אמר הנביא (חבקוק ב, ד) וצדיק באמונתו יחיה, הצדיק שמאמין שהכל משמים, וכמו שאמרנו חז"ל בגמ' (חולין ז:): אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה. וכן מקבל את הכל באהבה, מכיון שיודע שזהו רצון ה'. על ידי אמונה זו יקבל חיים חדשים, ויהפך לבריה חדשה, וישיש וישמח לעבוד את בוראו. ועל ידי אמונה זו יעלמו ממנו כל מחשבותיו וחלישות הדעת שהיה שרוי בה, עד שיזכה שוב לחזור אל מצבו ומעמדו הקודם, ולעבוד את בוראו כמימים ימימה. זאת היא יציאת מצרים שבכל יום ויום, כמו שכתוב (ירמיה לב, כ) אשר שמת אותות ומופתים בארץ מצרים עד היום הזה.

הנה כי כן, זאת היא גלות הדעת שהיתה במצרים, והתגלות הדעת שתהיה במהרה בימינו, לפי מדרגותיהם הגבוהות של הבעל שם טוב הקדוש ותלמידיו. וישנה התגלות הדעת אחרת, שהיא קרובה יותר למושגים שלנו, שגם היא תהיה בעת הגאולה, וזאת נבין על ידי אמרתו של החפץ חיים דלהלן.

התגלות הדעת לעתיד ששיגי כל אחד

אמר החפץ חיים (חפץ חיים על התורה עמוד ע"ט), בני יעקב בעמדם לפני השליט החדש של מצרים, יוסף אחיהם, כדי לקבל ממנו תבואה ולחם להחיות את נפשם, ארעו להם דברים מוזרים שלא יכלו לפרשם בשום אופן, לפתע מצאו כסף שברם מוחזר להם באמתחותיהם, ובפעם אחרת "נודע" לשליט מצרים שיש להם אח, ומצווה עליהם להורידו אליו למצרים, ועוד

בה שלישיה, באשר הם הולכים לביתם, באה יד אלמונית ומטמינה את גביע המלך באמתחת בנימין. חשבו האחים בלבם ואמרו, מה זאת עשה אלהים לנו, ובשום אופן לא יכלו להבין את פשר כל הקורות אותם. והנה הגיע הרגע המיוחל, שליט מצרים חפץ להסתגר רק עם אחיו, ומבקש מכל הנוכחים לעזוב את החדר. באותו רגע כאשר כל האחים דרוכים ומתוחים לראות מה יעולל להם המלך, מתחיל לפתע יוסף הצדיק לבכות בקול גדול, עד שהקול נשמע בית פרעה, תוך כדי בכי מתגלה להם אחיהם הצדיק ואומר להם (בראשית מה, ד), אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה. בשמעם שתי מלים אלו "אני יוסף", נתבהרו ונפשטו כל הקושיות והתעלומות שהיו להם עד הנה. מעתה הכל חלק כשר וישר, אין קושיא, אין שטן ואין פגע רע, וכל זאת מחמת שתי מלים בלבד "אני יוסף".

אם שתי מלים אלו הצליחו לפתור להם את כל הספקות, ולסלק את כל השאלות שניקרו במוחם, על אחת כמה וכמה כאשר בימות המשיח יתגלה השם יתברך לעיני כל ישראל ויאמר "אני ה'", אזי לבטח יתבהרו ויתלבנו כל קושיותנו. כל דרכיה המופלאים של ההשגחה העליונה שהיו למעלה מהשגתינו, יובנו באר היטב, הכל יאיר ויזרח כשמש בצהרים. כל הטענות, הטרוניות ואי ההבנות יסורו מאיתנו, ואת מקומם יתפסו הבנה ברורה ועמוקה בדרכי השם יתברך.

זהו ענף אחד מעץ הדעת הגדול שיתגלה לנו במהרה בימינו על ידי ביאת משיחנו שהוא סוד הדעת. יעזור השם יתברך שכל אחד מאתנו יזכה לקבל את פני משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

"לִכְן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבֻלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵּתָם וְגֵאלְתִּי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטַיִם גְּדֹלִים וְלִקְחַתִּי"... (י, 1-2)

ארבע לשונות גאולה, כנגד ארבעה עולמות

א. "והוצאתי אתכם מתחת סבולות מצרים", זה כנגד עולם העשיה שרובו רע, והטעם לכך מפני שעם ישראל היו משוקעים עמוק מאוד בתוך הקליפות בגוף ובנפש, ולכן נאמר "והוצאתי אתכם", שאני אכנס עמוק בתוך הקלי' ואוציא אתכם. וכמו שכ' רבנו האר"י בשער ההקדמות (דף פה עמוד ב) וז"ל: ודע, כי עולם האצילות רובו טוב, ומיעוטו רע. ואינם מתערבים יחד הטוב והרע, בשום אופן. ובעולם הבריאה, רובו טוב ומיעוטו רע. והם מעורבים. והיצירה הם שוים הטוב והרע, והם מעורבים. והעשיה, רובו רע ומיעוטו טוב, והם מעורבים. ואין שום דבר נברא בכל עולם העשיה, שאינו מורכב מטוב ורע מעורבים יחד ממש, והרע מרובה מן הטוב. עכ"ל.

ב. "והצלתי אתכם מעבדתם", זה כנגד עולם היצירה, לאחר שיצאו מן הקליפות. כי עולם היצירה חציו רע, וכנודע שעדיין עם ישראל היה הולך אחרי העבודה זרה של מצרים, והקדוש ברוך הוא הציל אותנו משם, ולכן כתוב "והצלתי אתכם מעבדתם" שהיא העבודה זרה שלהם.

ג. "וגאלתי אתכם", זה כנגד עולם הבריאה, מפני שבעולם הבריאה יש רק מעט רע, לכן נאמר בלשון גאולה, לגאול אותם מהרע שנשאר בהם.

ד. "ולקחתי אתכם לי לעם", לאחר שיצאנו מכל הרע, אנחנו כבר בעולם האצילות, ששם אין שום מגע של הקליפות, וכולו קודש, אזי "ולקחתי אתכם לי לעם".

ארבע לשונות של גאולה כנגד ד' גלויות והרביעית קשה מכולן

מבאר בעל הטורים (כאן), כי ד' לשונות של גאולה, הן כנגד ד' גאולות שעתיד הקדוש ברוך הוא לגאול את ישראל מד' מלכויות, בבל, מדי, יון, אדום. ובאחרון כתיב "ולקחתי" כנגד אדום, ועל כן כתיב ביה "ולקחתי", כאדם הלוקח בחזקה, שהוא קשה מכולם.

בספר מגלה עמוקות (וארא דרוש ד') מוסיף על כך ענין נפלא, כי מטעם זה נזכרו ג' לשונות הראשונות של גאולה והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, בפסוק אחד, ככתוב, לכן אמר לבני ישראל אני ה' "והוצאתי" אתכם מתחת סבלת מצרים "והצלתי" אתכם מעבדתם "וגאלתי" אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים. והלשון הד' של גאולה "ולקחתי", נזכרה בפסוק הבא בנפרד, "ולקחתי" אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים. ללמדנו שקושי גלות אדום שקולה כנגד ג' הגלויות.

ומביא המגלה עמוקות השוואה לכך, ממה שהזכיר הכתוב בפרשת שמיני (ויקרא יא, ד) חיות טמאות האסורות באכילה: גמל, שפן, ארנבת, חזיר, ודרשו על כך במדרש (ויקרא רבה פרשה י"ג סי' ה') שהן כנגד ד' גלויות, בבל, מדי, יון, אדום. ואמרו על כך במדרש, שמשם נתן שלושם בפסוק אחד ולו בפסוק אחד, רבי יוחנן אמר, ששקולה כנגד שלושתן. והכוונה היא לפרשת ראה, שמשם רבנו סידר ג' חיות הטמאות, גמל, שפן, ארנבת, שהן כנגד ג' גלויות: בבל, מדי, יון, בפסוק אחד כנאמר (דברים יד, ז), אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל ואת הארנבת ואת השפן כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם. ואילו את החיה הרביעית החזיר, שהיא כנגד גלות אדום, הזכיר בפסוק שלאחריו בפני עצמו ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם. ומפרש המדרש, שזאת כדי

ללמדנו שגלות אדום שקולה כנגד כל הגלויות. ומשם למד הרב מגלה עמוקות, שהוא הדין כאן, שכתובה לשון הד' של גאולה "ולקחתי" בפסוק בפני עצמו, זאת ללמדנו שגלות זו שקולה כנגד כל הגלויות.

עוד מוסיף המגלה עמוקות, כי ענין זה נרמז כשהלך יעקב אבינו בדרכו לחרן, כנאמר (בראשית כט, ב) וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על פי הבאר. "שלשה עדרי צאן", הם רמז לג' גלויות, בבל, מדי ויון, "והאבן גדולה על פי הבאר", היא רמז לגלות אדום, השקולה כנגד שלשתן.

גלות מצרים כוללת ד' גלויות

רבנו האר"י ז"ל (עץ חיים שער י"ד פ"י) הקשה מדוע הזכירו רק ד' גלויות, ולא הזכירו גם את גלות מצרים? ותיירץ, כי ד' הגלויות הן גלויות פרטיות, שכל אחת מתנגדת לאות אחת מד' אותיות השם הנכבד. בבל כנגד האות י', מדי כנגד ה' ראשונה, יון כנגד האות ו', אדום כנגד ה' אחרונה. אבל גלות מצרים היא כנגד קוצו של י' הכולל את כל ד' אותיות השם. נמצא שגלות מצרים איננה גלות מחודשת, אלא גלות כללית הכלולה מכל ד' הגלויות, ולכן הזכירו בפירוש רק את ד' הגלויות הפרטיות.

והוסיף על כך הבני יששכר (כסלויטבת מאמר ב' אות כ"ה) כי זהו סוד הכתוב שנאמר על המצרים (שמות א, יב) "ויקוצו" מפני בני ישראל, לרמז שהמצרים התנגדו לקדושת "קוצו" של י'.

ולכן, מאחר שגלות מצרים כללה את כל ד' הגלויות, והגאולה מהגלות הרביעית, גלות אדום, הקשה מכל הגלויות, תהיה בזכותו של משה רבנו שהוא עצמו יבוא ויגאלנו, על כן סיבב הקדוש ברוך הוא, שכשהלך משה בשליחותו לגאול את ישראל ממצרים, גזר פרעה להכביד את העבודה על ישראל, כדי לעשות בכך פועל דמיון לגלות אדום, שתהיה גלות קשה מכל הגלויות, ועל ידי שילך משה לגאול את ישראל מהגלות הקשה, יהיה בכך פועל דמיון לגאולתם מגלות אדום על ידי משה רבנו.

"וְלִקְחָתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (ו, י)

אדם לעמל יולד

תיבת "לעם" לכאורה מיותרת, שהיה מספיק לומר ולקחתי אתכם לי והייתי לכם לאלהים. ואפשר לומר, "לעם" אותיות "עמל", שהשם יתברך גאל אותנו כדי להיות עמלים בתורה.

כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין צט:): על הפסוק (איוב ה, ז) אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל תורה נברא אם לעמל מלאכה נברא וכו', הוי אומר לא נברא אלא לעמל תורה נברא. עד כאן. ולכך רמזו כאן הפסוק בהוספת המילה "לעם" שהיא אותיות עמל, שזו הסיבה ש"ולקחתי אתכם לי", ל"עמל".

בנוסף יש לומר שתיבת "לי" מספרה עולה מ', כנגד ארבעים יום שניתנה התורה, ללמדנו מיהו זה שעליו נאמר "ולקחתי אתכם"? מי שהוא "לי", מי שעוסק בתורה ומקיים את המצוות, הוא נחשב לכלל "עם" ישראל.

וַיֹּדְבֶר מֹשֶׁה בֶּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֶר רוּחַ וּמַעֲבָדָה קָשָׁה (ו, ט)

האבות וגלות תיקנו את חטא אדם הראשון

כתב בספר זרע ברך (הובא בטללי אורות הגדה עמ' קפ"א), כתב מורי ורבי בספרו מגלה עמוקות, לבאר מדוע עברו תלאות והרפתקאות כה רבות על האבות הקדושים, כיון שהיה עליהם לתקן את חטאו של אדם הראשון, שפגם בכל חלקי הנפש שהן, נפש, רוח ונשמה. **אברהם** שהושלך לכבשן האש תיקן "נפש", **יצחק** בשעת העקדה שפרחה רוחו, תיקן "רוח", ואילו **יעקב**, שסבל ייסורים קשים יותר מאבותיו, תיקן "נשמה", שהפגם בה היה גדול מכולם.

לפי דברי בעל המגלה עמוקות, מובן הקשר בין שלושת הקיצין הללו שהוזכרו לעיל, לבין תכלית תיקון חטאו של אדם הראשון שהיה צריך להגמר על ידי כלל ישראל.

כדי לתקן את "נפש" אדם הראשון, היו צריכים להיות בגלות ת"ל שנה, כמנין "נפש".

כדי לתקן את "רוח" אדם הראשון, היו צריכים להיות במצרים רט"ז שנה, כמנין "רוח" (עם הכולל).

כדי לתקן את "הנשמה", היו צריכים להיות ת' שנה, כמנין "הנשמה", ובכך תיקנו את ג' חלקי הנשמה.

הענין מרומז בפסוק שלפנינו, "ולא שמעו אל משה מקצר רוח", כיון שידעו ישראל, שעליהם לשהות במצרים כמנין "מקצר", היינו ת"ל שנים, ואילו הם היו שם רק כמנין "רוח", לכן חששו שיצטרכו לתקן במצרים כל חלק בפני עצמו, ועליהם להשאר בגלות עוד ת"ל שנה, כמנין "נפש", ועוד ת' שנה כמנין "הנשמה", ולפיכך לא שמעו אל משה המבשרם כי עתה הוא זמן גאולתכם.

לפי פירוש זה יובנו דברי הרב חיד"א (בחומת אנך שמות ב, י) בפרשה שעברה על הפסוק (ב, י) ותקרא שמו משה, ותאמר כי מן המים משיתהו, אפשר דנצנצה בה רוח הקודש וקראתו משה, כי הוא יוציא ישראל מהגלות ויכלה את המצרים, וזה שכתוב, "כי מן המים", דהיינו בהתגלות החסדים, "משיתהו", אותיות יש"ם תה"ו, כי מצרים לשמ"ה תהי"ה. גם "משה" בגימטריא א"ל שד"י, שיוציאם בזכות האבות שנגלה אליהם ה' בא"ל שד"י, וכפי שאמר יעקב (בראשית מג, יד) "ואל שדי" יתן לכם רחמים. מי שאמר לעולמו די, יאמר די לצרותם. גם רמז כי שם שד"י ביסוד, ובזכות שישראל שמרו היסוד, יהי מושך "חסד אל" להוציאם. וכל זה רמז בשם של משה, ועוד כמה רזין עילאין, וזה שכתוב, "ולא שמעו אל משה", כלומר, לא הבינו טעם השם "משה" שיוציאם מהגלות, וגם לא ידעו מכוח האבות שנגלה עליהם בא"ל שד"י - ובגימטריא "משה", וגם שהם שומרי ברית שחתום בו שד"י וחסד אל להוציאם. והטעם לכל זאת "מקוצר" שכאמור עולה בגימטריא ת"ל, בסוברם שהגזירה היא ת"ל שנה, ועדיין לא עברו רק רט"ו שנים מלידת מנשה ואפרים, לכך לא שמעו אל השם "משה" ושאר דברים הנוכחים. ולכך גם "מקצר רוח", "רוח" שווה רט"ו עם הכולל, ועוד לא שמעו אל משה "ומעבודה קשה", מפני שעבדו עבודה זרה באונס, וזהו "קשה", ולכן סברו שלא יתכן שיצאו עתה מן הגלות.

"וַיֹּדֶבֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי ה' לֵאמֹר הֲנִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פֶּרְעָה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפֹתִים" (י, יב)

על כל אחד ללמוד ק"ו ממשה

בספר ילקוט ראובני (וארא כאן) כתב, שבשעה שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא "ואני ערל שפתים", נודעזעו כל הבריות שבעולם, ואמרו, הלא זה משה שעתיד לדבר עם השכינה, והוא מבאר כל אות ואות, וכל דבר ודבר, וכל פסוק בתורה בשבעים לשון, הוא אומר לפני הקדוש ברוך הוא הן אני ערל שפתים, אנחנו על אחת כמה וכמה.

"וַיֹּדֶבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיֵּצֵאוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פֶּרְעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (י, יג)

בני ישראל בהשוואה לפרעה כשרים וטובים

הרב הקדוש בעל הישמח ישראל מאלכסנדר זי"ע (מובא באוצר מאמרים, עמ' ק"ו), הסביר את הכתוב על פי ביאורו של הרב הקדוש רבי זושא מאניפולי זי"ע, לכתוב בתהלים (מג, א) שפטני אלהים וגו' מגוי לא חסיד. דוד המלך עליו השלום אמר, בעולם הבא אם ישאלו את

האדם מדוע לא היית צדיק כפלוני? למדן כאלמוני? יהיה קשה להשיב תשובה לשאלות אלו, ואז יהיה דינו של האדם שלא בטוב. ולכן ביקש מהקדוש ברוך הוא שישפוט אותו בהשוואה לגוי כאומרו "שפטני... מגוי", כי כנגדו הוא יהיה בסדר. [בדרך זו מובא בספר הנחמד יגדיל תורה, שהרב הקדוש בעל הבית ישראל מגור זי"ע היה מוסיף, כי הרבי ר' זושא היה עניו כידוע, ואמר על עצמו, כשיגיע זושא לשמים, ישאלו אותו מה בידך? תורה לא תהיה לי, כי הרי אני למדן. ומעשים טובים גם כן אין לי מה להראות. אולם אוכל לומר שכנגד הגוי, אני נראה יותר טוב...] על פי זה מבאר הישמש ישראל זי"ע את פסוקו, שהשם יתברך אמר למשה שלא ידאג היאך בני ישראל ראויים לגאולה, "ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים", "ויצום" מלשון צוותא, שעל ידי שישווה את בני ישראל לפרעה, יוציאם מארץ מצרים, כי בהשוואה לפרעה, כל היהודים כשרים וטובים... (באר הצבי, קאהן, עמ' קמ"ו ערך דין וחשבון).

"וַיִּקַּח עֶמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דָּדָתוֹ לֹא לְאִשָּׁה וְתֵלַד לָהּ אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת מֹשֶׁה" (ו, כ)

עמרם שכיון לשם שמים יצאו ממנו אהרן משה ומרים

תיבת "לו" נראית כמיותרת, לרמזו, שראשי תיבות "לו" הוא לפרות ולרבות, לאלפינו בינה, שישא האדם אשה כדי לקיים מצות פריה ורביה, שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ובמצוות, כשם שעמרם מחשבתו בלקיחתו את יוכבד היתה לשם מצות השם יתברך, לכן זכה ויצאו ממנו אהרן משה ומרים, שבזכותם נהנו ישראל מהמן, ענני הכבוד והבאר, ארבעים שנה במדבר. ולכן גם מרומז הדבר בשם "עמרם", כאשר ביאר הזוהר הקדוש (ח"ב דף י"ט ע"א) מאי טעמא [מה הטעם] נקרא עמרם? שיצא ממנו "עם - רם". ומצד יוכבד גם רמה ונישאה מעלתה, כאשר כתוב במדרש הגדול (ורא) למה נקרא שמה יוכבד, שהיו פניה דומין לזיו הכבוד. ולכן ממשיך הפסוק, "את" אהרן "ואת" משה, "את" ראשי תיבות אוהב תמיד, שאהרן הרבה אהבה ושלוה בעולם [נראה כי "אהרן" עולה מספר, "רנו" ליעקב שמחה, שעל ידו נתרבתה השמחה בישראל, שהרבה אהבת שלום בין אדם לחברו, ובין איש לאשתו]. "ואת", זה משה רבינו עליו השלום, שהביא את התורה שנקראת "זאת" (אגדת בראשית ריש פרק ע"א), שמספרה עולה "ואת" עם הכולל. ועוד "משה" ראשי תיבות שקיבל התורה מסיני, או שקבלנו מידו התורה.

"אֵלִישֶׁבֶת בַּת עֲמִינדָב" (ו, כג)

אלישבע ראתה שמחות הרבה

במדרש תנחומא (שמיני אות ג') אין אתה מוצא איש או אשה שראו שמחות הרבה ביום אחד כאלישבע בת עמינדב [אשתו של אהרן, שנאמר, ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב],

ראתה בעלה כהן גדול משמש בכהונה גדולה ונביא, ומשה אחי בעלה מלך ונביא, ובניה סגני כהונה, ואחיה נחשון ראש לכל שבטי ישראל. ולא המתינה בשמחתה, אלא נכנסו שני בניה להקריב קרבן (ויקרא י, ב), ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'. לכך נאמר (תהלים עה, ה), אמרתי להוללים אל תהולו. וכן שלמה אמר (קהלת ב, ב) לשחוק אמרתי מהולל.

"הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן" (ו, כז)

צדקתם של משה ואהרן

רש"י מפרש "הוא משה ואהרן", הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף. עד כאן. והיינו שהוקשה לרש"י מדוע בפסוק הקודם מוזכר קודם את אהרן ואח"כ את משה ואילו כאן נאמר משה ואהרן, ועוד מהו הוא משה ואהרן היה צריך לומר הם. ולכך מפרש, ששינוי זה בא להדגיש את צדקתם של משה ואהרן שמתחלה ועד סוף היו בצדקות אחת שלימה.

וכך שנינו בשיר השירים רבה (פרשה ד' ס"ה), על הפסוק (שיר השירים ד, ה) "שני שדיך", אלו משה ואהרן, מה השדים הללו הודה והדרה של אשה, כך משה ואהרן הודן והדרן של ישראל. מה השדים הללו אין אחד מהם גדול מחברו, כך היו משה ואהרן, לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה בתורה. רבי אבא אמר, משל למלך שהיו לו שתי מרגליות טובות ונתן בכף מאזניים, אין אחת גדולה מחברתה, כך משה ואהרן. אמר רבי חנינא בר פפא, ברוך המקום שבחר בשני אחים אלה, שלא נבראו אלא לתורה ולכבודן של ישראל.

"הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן" (ו, כז)

"הם" אותיות מ"ה, הוא שם הוי"ה במילוי אלפין"

בספר הפליאה (נקרא גם ספר הקנה דף ג' ע"א ד"ה שאלו מתיבתא), "הם המדברים", שם הוי"ה הוא מ"ה, [שם הוי"ה במילוי אלפין, והיינו שממלאים את אותיותיו על ידי האות א' ועולה בגימטריא מ"ה, ולכך מכונה שם זה במילוי הנ"ל, שם מ"ה], וזה "הם" המדברים, בכח ה"ם [משה ואהרן דיברו עם פרעה בכח "הם" היינו בכח שם מ"ה. ולכן גם נקראת ספירת] "חכמה" [שבה אותיות] כ"ח-מ"ה, הם משה ואהרן. וזהו (במדבר טז, כח) "ה' שלחני". [כוונת הפסוק "השם" היינו לשם השם במילוי הנזכר, שהוא "שלחני", ובכוחו באתי]. (מובא במוסר חכמים השלם ח"ב וזרח עמ' פ"ג).

"וְאֵנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעֲהַ וְהִרְבִּיתִי אֶת אֹתָתִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" (ז, ג)

משה רבנו בחר בעצמו את מכת ארבה

הקדוש ברוך הוא מבטיח להרבות את האותות והמופתים שיעשה בארץ מצרים, ומה יפה אף נעים להביא כאן את דברי החתם סופר (להלן פרשת בא, עמ' מ"ח טור א' ד"ה בא) לגבי מכת ארבה, כשציווהו ה' למשה ללכת שוב אל פרעה, ולהטיל עליו עוד מכה, לא פירש לו איזו מכה יביא עליהם, ועל כך כתב החתם סופר דברים נפלאים וזה לשונו, לולי דמסתפינא הוה אמינא [אילולי הפחד הייתי אומר], דהקדוש ברוך הוא לא אמר למשה במכת ארבה שום מכה מה יכה את פרעה, אלא נתן רשות למשה רבנו ע"ה בפעם הזאת לומר לו מה שירצה, והקדוש ברוך הוא ימלא רצון עבדיו ועצתו יושלים, למען תספר, אתה, משה לבנך ולבן בנך, כי השלמתי עצתך ורצונך, כ"ותגזר אומר ויקם לך" (איוב כב, כח).

"וּמִשָּׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה" (ז, י)

נשיאה בעול עם חבירו

כתוב בתהלים (צ, י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה, הרי שבגיל שמונים בדרך כלל האדם נפטר ומי שזיכהו ה' ואורך ימים ושנות חיים הוסיפו לו הוא פורש מטורח החיים ומטרדתם, אבל משה ואהרן בגיל זה, נתגברו כאריות לעשות רצון קונם, וכמאמר חכמינו ז"ל (שבת קנב). זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתווספת עליהם. וזאת עשו כדי לעזור ולסייע לעם ישראל.

בספר מוסר חכמים השלם (ח"ב וזאת עמ' פ"ז) מביא מהילקוט לקח טוב, שבדברו בענין הנושא בעול עם חברו, הביא בשם תלמיד החפץ חיים, שמהתנהגות החפץ חיים בימי מלחמת העולם הראשונה, הם הבינו את משמעות האימרה "הצדיק הוא לבו של העולם", כיון שפניו כאילו נזדקנו לפתע, וראו עליו את כאב העולם על כל עגמימותו. כל מחשבותיו ומעשיו היו חדורי צער, משל כאילו כל אבריו מרגישים בכאב הגדול, וכל אבריו מרגישים את צרות הכלל, בכך שמתעללים בעם ישראל, רוצחים, תולים. על שמענים באכזריות נער וזקן, לבו היה נצבט ושותת דם.

באחת הלילות התעוררה אשתו של החפץ חיים וראתה כי בעלה אינו במיטתו. נחפזה לראות מה הענין, ומצאה אותו ישן על גבי ספסל וידיו תחת ראשו. לשאלתה מדוע עזב את מיטתו, ושוכב הינו על גבי קרש קשה? השיב, אחינו בני ישראל הפליטים מתגלגלים בחוצות

ונאנקים מרעב וקור, ובנינו הצעירים שוכבים בחפירות בחזית המלחמה, והמוות נגד עיניהם, ואיך יערב לי לישון על מיטתי במנוחה.

הגאון מבריסק השקיע את כל כוחותיו בשיקום משפחות הנשרפים

על הגאון מבריסק רבי חיים זצ"ל מסופר, שמי שלא ראה את עבודתו והשתתפותו הנפשית לטובת יהודי בריסק אחרי השריפה הגדולה בשנת תרנ"ה, לא ראה רחמים מימיו, כשרבי חיים משקיע את כל כוחותיו בשיקום משפחות הנשרפים. כל אותם הימים שאחר השריפה, לא ישן רבי חיים בביתו, אלא היה ישן במסדרון המשופע של בית הכנסת על הרצפה. וכל הפצרותיהם של בני משפחתו שינוח על מיטתו בביתו, היו ללא הועיל, שהיה משיבם, איני יכול לשכב על המיטה, בשעה שכל כך הרבה יהודים אין להם גג לראשם.

"כִּי יִדְבַּר אֲלֵכֶם פְּרַעְהָ לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֶת וְאֶמְרָתָ אֶל אֶהְרֹן קַח אֶת מַטְּךָ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְרַעְהָ יְהִי לְתִנּוּן" (ז, ט)

פרעה רצה לגרום למשה ואהרן להתנאות ולהתנשא

מה הפירוש "תנו לכם מופת", הלא המופתים מיועדים לפרעה, ואם כן היה צריך להיות כתוב, תנו לי מופת? אלא שפרעה ידע, שאם תהיה למשה ואהרן התנשאות וגאווה על ידי עשייתם אותות ומופתים, שוב לא יוכלו לגאול את ישראל, כי גדולת ישראל באה דוקא על ידי ההיפך הגמור על ידי **שבירת הלב**, כמו שנאמר (שמות ב, כג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם. ולכן אמר פרעה תנו לכם אות או מופת, כדי שיהיה האות הזה לכם לגאווה על גדולתכם. וכדי לקדם את פני הרעה, לכן צווה הקדוש ברוך הוא לעשות מופת שהמטה יהפך לנחש, לרמוז על זכרון הנחש הקדמוני שגרם לחוה לחטא זה של הגאווה, באומרו לה (בראשית ג, ה) והייתם כאלהים יודעי טוב ורע, דהיינו שבאכילת הפרי האסור תוכלו לברוא עולמות במופתים. ולכן צווה ה' לעשות את המטה לתנין, דהיינו לנחש, להזכירם שלא יבואו לידי גאווה.

אדם שבתחתית המדרגה כהרף עין יכול להיות עבד השם

עוד מתרץ הגאון רבי מאיר שפירא מלובלין (בקונ' לדוד להזכיר הנלווה לשו"ת מהר"ש ח"ז עמ' ר"כ), את הקושיא הנוכרת, מדוע נאמר "תנו לכם מופת", ולא "תנו לנו מופת", הן למי היה מיועד המופת שעשו משה ואהרן אם לא לפרעה? מפני שכאשר אמרו משה ואהרן לפרעה, שהם רוצים להוציא את ישראל מארץ מצרים, ולקחתם להר סיני כדי לקבל את התורה. הגיב פרעה

בתמיהה, וכי יודעים אתם באלו אנשים מדובר, הלא אנשים אלו הם עבדים בני עבדים במשך מאתים שנה, וכיצד הנכם מעלים בדעתכם, שתצליחו לקחת אותם ולהפכם לבני אדם... על אחת כמה וכמה, שמטרתכם להביא אותם לעבודת ה', ולזכותם לגילוי אלהות מרומם, וזה לא יתכן באנשים כאלה כלל וכלל. לפיכך אמר פרעה "תנו לכם מופת", היינו שהמופת יהיה לצרככם, כדי לשכנע את עצמכם, שאתם יכולים לעשות משהו מעין זה.

נענה משה ואמר, המקל שאני אוזח כעת בידי, הינו יקר מאוד שעשוי מסנפירינון, ולא זו בלבד, אלא ששם הוי"ה חקוק עליו, וכשאני אזרוק אותו ארצה הוא יהפך לנחש, וכשאני אשוב ויאחז בו בידי, ישוב ויהפך למטה. לאמור, מה שנראה לך כנחש, כאשר הוא מונח על הארץ, בידי יהיה סנפירינון, ששם הוי"ה חקוק עליו!... וכן ישראל, אף שכעת הם נראים לך בתחתית המדרגה, משום שהם על הארץ, אולם בטוח אני, שאוכל להפכם לאנשים מעולים ביותר הראויים לקבלת התורה.

"כִּי יִדְבַּר אֲלֵכֶם פְּרַעֲהָ לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאֶמְרָתְךָ אֶל אֶהְרֹן קַח אֶת מַטְּךָ וְהִשְׁלַךְ לִפְנֵי פְרַעֲהָ יְהִי לְתִנּוּן" (ט, י)

"תנין" הוא נחש של מים, ו"נחש" הוא של יבשה

שאל הרב הקדוש בעל הזכרון אליעזר זי"ע (ברגר, סוף וזרח דף ק"ח) הרי אם נתבונן, נראה שוני בין הפסוקים, כשהקדוש ברוך הוא אומר למשה, כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי "לתנין", קרא לו הכתוב "תנין", ועל כך מבאר רש"י, "לתנין" נחש. ואילו להלן במכת דם, כשהקדוש ברוך הוא אומר למשה (ז, טו) לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאר והמטה אשר נהפך ל"נחש" תקח בידך. קראו הכתוב "נחש"?

אלא לימוד גדול רצתה התורה ללמדנו כאן, שהנה הרד"ק מפרש ש"תנין" הוא נחש של מים [וראה בתהלים (עד, יג) שברת ראשי תנינים על המים], ו"נחש" הוא נחש של יבשה, ורצה הקדוש ברוך הוא להראות להם שבידו לעשות הכל ומלכותו בכל משלה ביבשה ובמים בעליונים ובתחתונים. לכן בפסוק הראשון שמשה רבנו ע"ה עשה את המופת לפני פרעה ביבשה, רצה הקדוש ברוך הוא להראות לכולם שאפילו ביבשה שהיא מקום חיותו של נחש, ברצונו יתברך, נהפך הנחש של היבשה לתנין של מים, לכן כתוב "יהי לתנין". אך בפסוק השני שמשה רבנו ע"ה עשה את המופת במים, רצה הקדוש ברוך הוא להראות לכולם שאפילו במים, ששם הוא מקום חיות התנין, ברצונו נהפך התנין של המים לנחש של יבשה, ולכן כתוב נחש.

"וַיִּשְׁלַךְ אֶהָרֶן אֶת מִטְהוֹ לִפְנֵי פְרַעֲהוּ וּלְפָנֵי עַבְדּוֹ וַיְהִי לְתַנִּין" (ז, י)

באיזה מטה נעשו הניסים

בזוהר הקדוש (שמות דף כ"ח רע"א) מבואר שהיו שני מטות נפרדים, האחד למשה והאחד לאהרן, ומטה אהרן לא היה מטהו של משה, וזה דברי הזוהר, "ואמרת אל אהרן קח את מטך", מדוע ציווהו לקחת את מטה אהרן ולא מטה משה? אלא אותו של משה היה קדוש יותר, כיון שנחקק בגן העליון בשם הקדוש. ולא רצה הקדוש ברוך הוא לטמא אותו באותם מטות של המכשפים. עד כאן.

וכן כתב החתם סופר (פרשת חקת, ד"ה קח, וד"ה ויקח), עיין שם. וכן כתב בשו"ת צפנת פענח (סימן קי"ט אות ז', מהדורת ווארשא). והוסיף, שהמטה של משה היה עשוי מאבן ספירנון, והמטה של אהרן היה של עץ.

אמנם, במדרש שמות רבה (פרשה כ"ו ס"ג) כתוב שמטה אהרן היה אותו המטה שעשה בו משה את האותות, וכשעשה בו אהרן נסים, נקרא המטה על שמו "מטה אהרן", וכשעשה בו משה נסים, נקרא על שמו "מטה משה".

"וַיִּקְרָא גַם פְּרַעֲהוּ לַחֲכָמִים וּלְמַכְשָׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִהְטִיהֶם בֵּן" (ז, יא)

המכשפים לא עשו כישוף, רק אחיזת עינים ע"י ילדים המוכנים להתחפש לנחשים

דבר פלא כתב המלבי"ם (כאן) "ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן" מתוך שלא נאמר בקצרה, ויעשו גם הם כן, בזה ביארה התורה את ההבדל שבין מעשה אהרן לבין מעשה החרטומים, שהחרטומים לא עשו תנינים בפועל, רק עשו "בלהטיהם", רצונו לומר בתחבולת אחיזת עינים, שעושה במהירות עד שמטעה את עין הרואה. ואיכות התחבולה באר כמה שכתוב, "ויעשו גם הם חרטמי מצרים", רצונו לומר, שהביאו עורות של תנינים מתים, והחרטומים היו תחת עור התנינים והתנענעו תחתיהם, עד שנדמה שהוא תנין חי מתנענע ודולג ממקום למקום. ופועל "ויעשו" מוסב על החכמים והמכשפים, שהם עשו את חרטומי מצרים שיהיו לתנינים, על ידי שהתעטפו בעור תנין, שבעת שהשליכו המטות, באו החרטומים המעוטפים בעור תנין וחטפו המטה תחת עור התנין, ומרוב המהירות ואחיזת עינים, נדמה להרואים שמן המטה נתהווה תנין. ובמדרש אמר, מיד שלח והביא תינוקות מן האסכולי [בית הספר] שלהם, ועשו אף הם כן, "ויעשו גם הם חרטומי מצרים" מהו "גם"? אפילו תינוקות של ד' וה' שנים קרא

ועשו כן. רצונו לומר, שתחת עור התנינים התעטפו תינוקות המלומדים לכך בבית ספרם, לאחוז את העינים ולבא תחת המעטפה ולחטוף המטה ולרוץ כתנין חי עד שיתעה עין הרואה. ותינוקות אלה קרא בשם "חרטומים" שהיו מלומדים לזה, ובהם עשו החכמים והמכשפים את פעולתם. ומפרש שעשו כן "בלהטיהם", היינו באחיות עינים, כלהט המבריק ומחשיך את העין וכו'. "ויבלע מטה אהרן את מטותם" וכו', רצונו לומר, שבלע את החרטומים בעצמם, דהא החרטומים הם היו התנינים שהתעטפו בעור תנין, והם עם המטות נצפנו תחת העור. ומטה אהרן בלע את התנינים עם החרטומים והמטות הצפונים תחתם.

"וַיִּשְׁלִיכוּ אִישׁ מִטָּהוּ" (ז, יב)

תחיית המתים מן התורה מנין

אֵינֶנּוּ בזהר הקדוש (שמות דף כ"ח סוע"א) אמר רבי אלעזר תפח רוחם של אותם שאומרים שלא עתיד הקב"ה להחיות את המתים, שלא יתכן שיעשה מהם בריה חדשה. יבואו ויראו אותם רשעים טיפשים שרחוקים מן התורה ורחוקים מהקב"ה, שהרי בידו של אהרן היה מקל עץ יבש והקב"ה ברגע אחד החזיר את זה ועשה אותו בריה משונה ברוח ובגוף. וא"כ אותם גופות שהיה בהם רוח ונשמה קדושה ושמרו את מצוות התורה והשתדלו בתורה יומם ולילה ועסקו בה והקב"ה בעצמו הטמין אותם בעפר, על אחת כמה וכמה שלעתיד לבוא כשהבורא יתברך יחדש את העולם, שיעשה אותם לבריה וגוף חדש.

"וַיִּבְלַע מִטָּה אֶהֱרֹן אֶת מִטָּתָם" (ז, יב)

הניסים שנעשו במטה אהרן

בשמות רבה (פרשה ט' ס"י ז') אמר ר' אלעזר, נס בתוך נס, מלמד שחזר המטה להיות כברייתו ובלע אותו. כשראה פרעה כן, תמה ואמר, ומה אם יאמר למטה, בלע לפרעה ולכסאו, עכשיו הוא בולע אותו. אמר ר' יוסי בר חנינא, נס גדול נעשה במטה, שאף על פי שבלע כל אותן המטות שהשליכו החרטומים שהיו רבים כל כך בכמות, שניתן היה לעשות מהן י' עומרים, לא נעשה מטה אהרן עבה יותר, וכל מי שראה את המטה הכירו ואמר, זה מטה אהרן. עד כאן. וניתן לרמוז זאת בכתוב, "ויבלע", שהוא ראשי תיבות ולאחר עשותו למטה, במטותם יבלע.

והספורנו (כאן) מבאר, שהחרטומים יצרו תנינים מתים, חסרי רוח חיים, ואילו התנין של אהרן היה חי ונושם, לכן בלע את תניניהם, כדי שיראו שהאל יתברך לבדו הוא הנותן נשמה ורוח, מה שאין כח ביד החרטומים. וכזהו ההבדל שבין חכמת התורה לחכמות אחרות, שרק

חכמת התורה "תורת חיים" היא, מלאה תוכן ופנימיות, וכלשון ברכת התורה, "אשר נתן לנו את תורתו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו".

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לִב פְּרַעֲה מֶאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (ז, יד)

עדות שלב פרעה הפך לכבוד, והאם חנטוהו

דבר פלא כתב הגאון רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן צוק"ל בספרו איילת השחר (בפרשתנו), במדרש רבה (פרשה ט' ס' ח') מובא, מה הכבוד כועס, אף לבו של זה נעשה כבד. עד כאן. ומספר שאדם אחד הגיע לשווייץ בשנת תרצ"ט, וסיפר לו ששמע שהפרופסור של המוזיאון מלונדון, שנמצאים בו הגופות החנוטים של מצרים, סיפר, שכשעסק בגופו של פרעה, ראה שלבו עשוי מבשר כבד, והשתומם עד מאוד מן המראה. אמר לו הרב את דברי המדרש הנ"ל, והרי הנה הם כפשוטם ממש.

אך העיר הרב, שבאמת למאן דאמר במכילתא שפרעה טבע בים, הרי לא חנטו אותו. וגם למאן דאמר שנשאר חי, יש אומרים שמלך אחר כך בנינוה, וכמו שמובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק מ"ג), ולפי זה לא יתכן שהיה פרעה חנוט, שהרי לא מת במצרים. ואולי אחר כך חזר למצרים וחנטוהו שם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּבֹד לִב פְּרַעֲה מֶאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (ז, יד)

הקדמה לעשרת המכות

מכיון שעתה התורה מתחילה לספר את עשרת המכות, נקדים לכך הקדמה קטנה.

צריך לידע כי א. יש מכות שניתנו בהתראה, ויש מכות שניתנו בלא התראה. ב. יש מכות שניתנו על ידי אהרן במטה, ויש על ידי משה במטה, ויש שעל ידי משה שלא במטה. ג. יש מכות שהיו משמשות כל אחת עם חברתה, ויש שהיו בנפרד ולא היו כלל עם אחרים. ונרחיב את הדברים בס"ד.

דצ"ך עד"ש באח"ב

בהגדה של פסח כתוב, רבי יהודה היה נותן בהם [בעשר המכות] סימנים, "דצ"ך עד"ש באח"ב". עד כאן. כלומר הסימן שנתן רבי יהודה לעשרת המכות, הוא ראשי תיבות שמות עשרת המכות, "דצ"ך" הוא ראשי תיבות דם, צפרדע, כינים וכן הלאה.

מקשים המפרשים, מהי תכלית כוונת רבי יהודה בנתינת הסימנים הללו בראשי תיבות דווקא, ומה התווסף לנו בחלוקת הסימנים בסדר זה? בספר חיים של תורה (לווינשטיין, וארא

עמ' רח"ץ) מביא מההגהות מיימוניות (סוף הלכות חמץ ומצה) כמה פירושים מעניינים, ונביא כמה מהם. א. אם נתבונן, נראה שסדר המכות וההתראות היו בצורה זו, "דם" "צפרדע", ניתנו בהקדמת התראה, ואילו "כנים", בלא התראה. "ערוב" "דבר", בהתראה, ו"שחין", בלא התראה. "ברד" "ארבה", בהתראה, ו"חושך", בלא התראה. נמצא שהמכות מסודרות בסדרות של שלש שלש, שתי מכות בהתראה והשלישית לא, וחוזר חלילה, וכדי לרמוז לסדר זה, לכן חילק כך רבי יהודה את המכות לשלוש.

ב. הראב"ן פירש, שאם נתבונן היטב נראה, שהיו מכות שניתנו על ידי אהרן במטה, והיו מכות שניתנו על ידי משה שלא במטה, והיו מכות שניתנו על ידי משה במטה. ואלו הם, דצ"ך [דהיינו דם צפרדע כנים], ניתנו על ידי אהרן במטה. עד"ש, על ידי משה שלא במטה. באח"ב, על ידי משה במטה. ולכך סימנם רבי יהודה בסדר הזה.

יציא אם כן, שגם פירושו של הראב"ן בנוי על כך שהמכות מסודרים בסדרות של שלוש, שלוש וכו', כשלכל שלוש היה סדר בפני עצמו. אלא שהפירוש הקודם היה ביחס להתראה, ובפירוש הראב"ן נגלה ענין נוסף של תפקיד המטה, שהשתנה בכל סדר וסדר של סידרת המכות.

ג. רבי יהודה סידר את עשר המכות בראשי תיבות דווקא, היות ונאמר לקמן בפרשת בשלח (טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, והנה תיבת "אשר" עולה בגימטריא, תק"א (105) והוא כמנין, דצ"ך עד"ש באח"ב. ולאור זאת פירוש הפסוק הוא כך, "כל המחלה אשר", שבגימטריא 105, כמנין דצ"ך עד"ש באח"ב, "במצרים", אותם שמתי והשארתי במצרים, אבל "לא אשים עליך, כי אני ה' רופאך"...

ד. הריב"א יישב זאת בדרך נוספת, האותיות השלישיות שבסדר דצ"ך עד"ש באח"ב המה המכות "כנים", שחין, חושך". ושלושת המכות הללו היו משמשות כל אחת עם חברתה, כיצד, במכת כנים אמנם עיקר המכה היתה כנים, אך נתלו עמה גם המכות חושך ושחין. וכן גם במכת ה"שחין", עיקר המכה היתה שחין, אך נתלו עמה גם כנים וחושך. ובמכת "חושך" עיקר המכה היתה חושך, אלא שנתלו עמה גם כנים ושחין. ולכך סידרם רבי יהודה בסדר זה של שלוש תיבות, כי האותיות השלישיות שבכל תיבה ותיבה, יש להן שייכות זו עם זו וכרמז הנ"ל.

עוד הוסיף הרב שם, שאם תכתוב את שלושת המכות בכתב חסר האחת מתחת לרעותה, דהיינו, כתוב את המילה "חשך" ושורה מתחתיה תכתוב "שחין", ומתחתיה "כנס", וכעת

תקרא את האותיות הראשונות של כל מילה מלמעלה למטה, יצא בידך "חשך" וכשתקרא את האותיות האמצעיות מלמעלה למטה, יצא "שחן", ואת האותיות האחרונות, יצא "כנס", להורות לנו, ששלושת מכות אלו קשורות זו בזו...

ה. וטעם נוסף לרמזו שהקב"ה שליט מתחת לארץ, בארץ, ובשמים, שהרי דצ"ך זה מתחת לארץ, עד"ש זה בארץ, ובאח"ב זה מעל פני הארץ - להורות שהקב"ה שולט בכל הבריאה כולה מעלה ומטה.

טעמי המכות ופנינים הטמונים בהם

בפרשתינו מופיעות המכות דם, צפרדע, כנים, ערוב, דבר, שחין, ברד, מתוך עשר המכות שניתנו על המצרים במצרים. והנה גאון עוזנו מרן החיד"א זצ"ל בהגדת החיד"א (עמ' רע"ח והלאה) כתב פנינים וטעמים במכות אלו וכדלהלן.

דם - מדברי המדרש משמע, שהיאור היה אלהיו של פרעה, ואילו המצרים עבדו לטלה. ולפיכך, כשהציע פרעה למשה שעם ישראל יובחו את זבחייהם במצרים, השיבו משה (שמות ה, כב) הן נובח את תועבת מצרים לעיניהם, ולא יסקלונו, נחא אתה שעובד ליאור ולפיכך הנך מרשה שנזבח טלאים. אבל המצרים שעובדים להם, בוודאי שייסקלונו. לפיכך במכה הראשונה, הפך ה' את היאור לדם, כי "דם" בגימטריא "טלה", להורות שהאלילים כולם כרות יכרתו, הן של פרעה והן של עמו, אינם חשובים כלום ואין בהם ממש.

צפרדע - הצפרדעים קפצו לתוך התנורים הלוהטים, וחז"ל אמרו שמהן למדו חנניה מישאל ועזריה שמסרו נפשם על קדושת השם, כשהשליכום לכבשן האש על שלא השתחוו לצלם. ומכה זו באה במידה כנגד מידה, כשם שהמיילדות מסרו נפשן כדי שלא להמית את הילדים כגזירת פרעה, כך נקם הכורא יתברך במצרים במכה שיש בה מסירות נפש.

כנים - בתחילה כתיב "והיה לכנם בכל ארץ מצרים" חסר יו"ד. ולבסוף כתיב "כל עפר הארץ היה כנים", בכתיב מלא שיש בו יו"ד. וכתב רבנו מהר"א מגרמיזא זצ"ל, שבא הדבר להורות, שהיו "עשרה" קבין של כנים על כל מצרי ומצרי.

ערוב - בספרים הקדושים אמרו, שכל ארבע המלכויות ששיעבדו את ישראל, הלא הן, בבל, מדי, יון ורומי, כולן היו במצרים והשתתפו בשיעבוד. ואילו לא חטאו ישראל בעגל, היה שיעבוד מצרים עולה גם לשיעבוד מלכויות. והואיל והמלכויות נמשלו בנבואת דניאל לבעלי חיים, לפיכך לקו בעירבוביית חיות.

דבר - אמרו חז"ל (ילקוט תהלים מזמור ע"ח) שמכת הדבר היתה מתלווה לכל מכה ומכה. וכבר שאלו מדוע לא נצטוו ישראל בכל המכות שלא לצאת מבתיהם, כפי שנצטוו על כך במכת בכורות. וכל אחד ישב בדרכו. ויתכן לומר, שבכל המכות, היו ישראל בארץ גושן ושם לא היו המכות. אבל במכת בכורות, באו המצרים לגושן כדי להנצל מהמכה, לפיכך נצטוו ישראל להסתגר בביתם, כדי שמכת דבר שנתלווה למכת בכורות לא תזיקם.

שחין - הנה אמרו רבותינו (בעלי התוס' בדעת זקנים) כי השחין היה משמש גם עם הכינים ועם החושך, והטעם בזה, כי שחין הוא בגימטריא שח"ץ והיינו גאווה כי כל בעלי גאווה ושחין הם בעלי שחין. וכדאמרין בגמ' (ערכין טו) נגעים באים על האדם בעבור גסות הרוח ולכך בא עליהם שחין בכל סדר המכות לרוב גאוותם וזדונם.

ברד - גילו חז"ל, שהמצרים לא דנו את ישראל בשריפה, כדי שלא יענישם ה' באש, ולכך המצרים זרקום ליאור, כי נשבע ה' שלא יביא עוד מבול. ולא ידעו כי אמנם מבול הוא לא יביא, אבל יגרום לכך שיכנסו מעצמם לים סוף. ולכך הביא עליהם ברד ואש מתלקחת בתוכו, להראותם שיכול להלקותם במים כבאש.

המחשת ניסי יציאת מצרים

ידוע כי המשגיח הגר"י לוינשטין זכר צדיק לברכה, היה ממחיש תמיד את ענין יציאת מצרים. ספרו עליו שבזמן פרשיותנו היה קם בבוקר ובחדרו בשישיבה היה מסדר כסאות וספסלים בצורה שהמחישה את קריעת הים. ונימק הנהגה זו בכך שיציאת מצרים היא היסוד והמפתח להבנת מעשי ה'. וכן היה הסבא מקלם זכר צדיק לברכה מבאר את הפסוק (שמות כ, ב), אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, יתבונן האדם בהוצאתיך מארץ מצרים, וידע ויבין כי אני ה' אלהיך, כי כל חובותנו בעולמנו נלמדות מיציאת מצרים. (מוסר חכמים השלם ח"ב וזרח עמ' פ"ח).

מה היה חטא המצרים אחרי שנגזר השיעבוד

הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ו ה"ה) הקשה, מדוע העניש הקדוש ברוך הוא את המצרים על שהעבירו את בני ישראל, הלא נגזר כן על עם ישראל בברית בין הבתרים שהיו גרים בארץ לא להם, ושיעבידו ויענו אותם, נמצא שהמצרים קיימו את גזירתו של הקדוש ברוך הוא? ויישב, שלכל מצרי היתה בחירה שלא לער את עם ישראל, והנבואה ועבדום ועינו אותם, היתה

שכלליות העם המצרי יצערו אותם ולא על כל יחיד ויחיד, לך ראה שם, ועוד עמד בדרך זו בהרחבה בשמונה פרקים (פרק ח').

והראב"ד (בהשגותיו שם) מיישב זאת, שכיון שהבורא אמר רק "ועינו אותם", ואילו המצרים הם "עבדו בהם בפרך והמיתו והטביעו אותם", הרי שהוסיפו רבות על הגזירה, לכן נענשו. (מוסר חכמים השלם ח"ב וארא עמ' פ"ח).

אנשים מתנהגים כפרעה

כאשר מתבוננים בפרשת מכות מצרים, רואים שבכל מכה ומכה ממכות מצרים, היה פרעה נכנע, אולם מיד בחלוף המכה, חזר לסורו וחוזר חלילה, וכמובן התנהגות זו, אין בה שמץ מן השכל וההגיון, כיצד לא השכיל לראות את הנולד ולהטיב את דרכיו.

אומר המהרי"ל חסמן זכר צדיק לברכה, מכאן יוצא לימוד גדול לכל בן תמותה, כל הייסורים וההרפתקאות הבאים על האדם במשך כל ימי חייו, אינם שונים מן המכות אשר ניתנו במצרים, שכולם מודים ואומרים שהייסורים הפוקדים את האדם מכוונים מהשמים כדי שהאדם יטיב את דרכיו, וכדברי רבנו יונה "ייסורים" מלשון "מוסר", ולכן כשהייסורים פוקדים את אדם הוא מקבל עליו קבלות וחוזר בתשובה, אולם מה תמוה הנהגתו של האדם, שמיד לאחר ההטבה כשעזבוהו היסורים, הוא שוב חוזר לעסקים כרגיל... (מוסר חכמים השלם ח"ב וארא עמ' פ"ח).

שמה בחלקך ואל תפזול לרעך

אומר המדרש (ויקרא רבה פרשה ג' סי' א') טובה דריסה שדרס הקדוש ברוך הוא במצרים בכף רגלו [כביכול במכת בכורות], שנאמר (שמות יב, יב) "ועברתי בארץ מצרים" [ועברתי, משמעותה שכביכול עבר שם ה' בדריסת רגלו], ממלוא חפניים פ"ח כבשן של משה ואהרן. למה? לפי שבוזו היתה גאולה, ובזו לא היתה גאולה. עד כאן. כלומר יש מעלה ועדיפות רק ב"מעבר" שעבר הקדוש ברוך במצרים, על פני זריקת מלא חפנים פ"ח שזרקו משה ואהרן. ועדיין דברי המדרש צריכים ביאור רב.

גאון עוזנו מרן החיד"א זצ"ל בספרו זרוע ימין (ד"ה מכת בכורות) פירש את דברי המדרש, בדרך שיש בה לקח גדול לנו ולמצבנו. מדברי המדרש אנו למדים, שהיה צד לומר, שמכת השחין טובה וחשובה ממכת בכורות, ומדוע? כיון שהשחין לא סר מן המצרים שלקו בו, ונשאר בהם עד יום מותם, ומה גדולה הנקמה שראינו בשונאנו, מה רבה היתה שמחתנו כשחיככו המצרים את גופם בכפייתיות, עד יום מותם. ואילו מכת בכורות היתה רק לשעה, מי שמת מת, ומי שחי חי.

על אף זאת מלמדים אותנו חז"ל שהשקפה זו מעוותת, כיון שמה איכפת לך מה קורה אצל השכן, אצל הזולת, אצל המצרי, אלא עליך לחשוב רק עליך ועל ביתך! כי מה תועלת לך אם המצרי סובל משחין, כשאתה נשארת עבד. לכן שא נא עיניך אל מכת בכורות, שבה נגאלת, ורק בה יצאת לחירות, ולכך למכה זו נאוה תהילה.

למעשה זו היא הצרה של דורנו, דור השפע, יכולים היינו ליהנות כל כך, לשמוח בחלקנו ששפר מצבנו עשרת מונים מהדורות הקודמים. אבל, כל העת עסוקים אנו בפזילה לעבר השכנים, עמלים להשיג את רמת החיים של הזולת, ונותרים קרחים מכאן ומכאן, בחלקנו אין אנו שמחים, ולתאוותנו אין אנו מגיעים.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְגו', לֶךְ אֶל פְּרַעֲהַ בְּבֹקֶר וְכו' וְהִמָּטָה אֲשֶׁר נִהַפְךָ לַנֶּחֱשׁ תִּקַּח בְּיָדְךָ" (ז, יד-טו)

החזור בתשובה נעשה כבריה חדשה

למדו מפסוק זה בדרך רמז על התשובה, הן עיקר התשובה היא כשאדם שב בעודו בימי בחרותו, וכמו שנאמר (קהלת יב, א) וזכור את בוראך בימי בחרותיך. [ועיין ביומא (פו): וברמב"ם (תשובה פ"ב ה"א)], ויש לזה שני טעמים, האחד, מפני שאז תשובתו שלימה, שעושה תשובה בעוד שהיצר הרע עדיין תקיף, ולא כשהוא בימי הזקנה, כשכבר תש כוחו, וכבר אין ליצר הרע כל כך כח ויכולת עליו. והטעם השני, שככל שהאדם ממחר לעשות תשובה, הוא יכול לנצל את הימים הבאים שיהיו בידו.

ובזה פירשו את הנאמר אצל אברהם (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו אתו, "אברהם" הוא כינוי לגוף, "בבקר", בימי בחרותו, "ויחבוש את חמורו", הוא כופה את החומריות שלו, ואז הוא זוכה ל"ויקח את שני נעריו אתו", לקחת איתו את שנות הנערות שלו.

אבל היצר הרע מכניס מחשבה אצל האדם, הלא כבר חטאתי ופגמתי את נשמת, ועל כן שוב אין לי תקוה חס ושלום, שהרי אני נקרא כבר בחיי מת, וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות יח:): שהרשעים בחייהם קרויים מתים, וכיצד תועיל לי התשובה... במחשבות אלו רוצה היצר לייאש אותו שלא לעשות עוד תשובה. אבל צריך האדם לדעת שזו טעות גדולה, כי לעולם לא ננעלו דלתי התשובה. אמנם בודאי שצריך לעשות תשובה כמה שיותר מהר, אבל גם אם

לא עשה תשובה מהר, וחטא והרשיע הרבה, עדיין יכול לעשות תשובה, ועל ידי שישוב בתשובה, הקדוש ברוך הוא מקבלו ועושה אותו לבריה חדשה.

וזה שאמר כאן הכתוב, "ויאמר ה' אל משה", רצונו לומר, אל הנשמה, "לך אל פרעה", מלשון פרעון, לך ותפרעי את חובך, כיון שאדם שיש לו חטאים, הרי הוא כבעל חוב כלפי הקדוש ברוך הוא, ועל ידי התשובה הוא פורע את חובו, "בבקר", רצונו לומר חזור כך עוד בימי הבחירות והנעדרות, שאז התשובה היא שלימה. ואם תאמר, איך אוכל לתקן את נשמת, אחרי שפגמתי אותה זה מכבר? לזה ממשיך הפסוק "והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך", רצונו לומר, תקח לך דוגמא מהמטה הזה, שהקדוש ברוך הוא עשה בו נס ונהפך לנחש עם רוח חיים, כך אם תחזור בתשובה, בודאי שהקדוש ברוך הוא יעשה אותך לבריה חדשה, ותוכל לתקן את נשמתך. (בית יעקב).

"הִנֵּה אֲנִי מִכָּה בַּמָּטָה אֲשֶׁר בְּיָדִי עַל הַמִּים אֲשֶׁר בַּיָּאֵר וְנִהְפְּכוּ לָדָם" (י', יז)

סוד במטה היה חקוק שם הוי"ה - ושנקרא כסדרו מעורר רחמים ובהיפוך דינים

בס' ילקוט שושנים למהר"ש מאוסטרופולי זיע"א, מביא בשם רבנו האר"י הקדוש, שידוע שבמטה משה היה רשום בו שם הוי"ה ברוך הוא. והנה כששם הוי"ה נכתב כסדרו, אז הוא מעורר רחמים, ואם הוא נכתב להיפוך, קודם האות ה"א האחרונה, ואחר כך האות וא"ו וכו', הדבר מעורר דינים. והנה כאן במכת דם היה משה צריך לעורר דינים על המצרים, כדי שהיאור יהפך לדם. ולכן היה משה מהפך את המטה, שכאמור שם הוי"ה חקוק עליו, ואז יקרא השם בהיפוך, שהה"א האחרונה תהיה בראש ואחריה הוא"ו וכו', ובזה יעורר דינים על המצרים.

לכן נאמר בכתוב "הנה אנכי מכה במטה אשר בידי", פירוש, שחלק המטה אשר הוא תמיד בידי כאשר הוא למעלה, בו אכה על המים, ואזי יהפך המטה כלפי מטה, ובזה יתהפך שם הוי"ה ויתעוררו דינים על המצרים.

אבל כשהכה משה בצור, שהיה צריך אז לעורר רחמים על ישראל, כדי ליתן להם מים לשתות, אז היה צריך לאחוז את המטה ישר, כדי שיהא נקרא השם כסדרו מראש המטה לסופו. ולזה אמר "ומטף אשר הכית בו את היאור", שאז המטה שבו הכית את היאור נהפך, "קח בידך", את זה תאחז עתה בידך למעלה, שיהיה המטה ישר, ובזה תעורר רחמים על ישראל, באמצעות שם הוי"ה הנקרא כסדרו.

"והדגה אשר בַּיָּאֵר תָּמֹת וּבֹאֵשׁ הָיָאֵר" (ז, יח)

מדוע במבול לא נענשו הדגים ובמכת דם נענשו הדגים

מדוע בזמן המבול לא מתו הדגים, ולא אונה להם כל רע באשר לא חטאו (וכדאיתא בקידושין ג.), ולעומת זאת במכת הדם מתו הדגים, ומדוע נענשו? וצריך לומר (שי למוזא, שעשוע, עמ' רע"ג ואחרים) כי חטאם של הדגים היה שאכלו בהנאה ובתאוה רבה ללא רחם את ילדי ישראל שהושלכו ליאור בגזירת פרעה מלך מצרים, ועל כך נענשו ומתו במכת הדם.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמַר אֶל אֶהְרֹן קַח מַטֶּךָ וְנִטְה יָדְךָ וְכוּ' וְהָיָה דָם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֵצִים וּבְאֲבָנִים" (ז, ט)

מדה כנגד מדה

בספר אמרי חן בשם הכלי יקר (ז, יז) מבאר מדוע הביא הקדוש ברוך הוא על מצרים את המכות הללו דווקא ולא מכות אחרות? כדי ללמדנו שהנהגת הקדוש ברוך הוא עם האדם היא לשלם לו כפי גמולו במידה כנגד מידה [עיי' שם שמבאר כל מכה כיצד עונשה הוא במידה כנגד מידה], דבר המוכיח את גדלות הבורא וגבורתו. כי דבר כזה, רק הבורא יתברך מסוגל לעשות, וזהו שכתוב (י, ב) ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'. שעל ידי האותות והעונשים שעשה השם יתברך במצרים במידה כנגד מידה, הם למען תדעו כי אני ה'.

מעשה בכפרי אחד בשם פלמינג שהיה עובד אדמה, מגדל ירקות ובעל פרות וכבשים ומהם היתה פרנסתו. יום אחד הוא שמע צעקות אדירות, הצילו! הצילו! מיד עזב את עיסוקו ורץ אל עבר מקום הצעקות, שם הוא ראה ביצה טובענית גדולה, ובתוכה נער שמנסה לצאת ממנה, אבל אט אט שוקע וטובע בה, והנער צועק בקול גדול, הצילו. הכפרי מצא קרש גדול, הושיט אותו לנער, וכך הצליח להציל ולהוציא את הנער החוצה מהביצה. פלמינג לקח את הנער התשוש לביתו, קילח אותו, סידר וניקה אותו, חימם אותו ודאג לו לכל מחסורו. לאחר שלושה ימים, עצרה ליד פתח ביתו של הכפרי, כירכרה יפה ומהודרת, ומן הכירכרה ירד אציל מכובד, כשלצידו משרתים לבושים בהדר. האציל קרב אליו וכה אמר, אתה הצלת את הבן שלי, תודה רבה לך, אני רוצה לשלם לך על כך. הכפרי סירב, והלה ניסה לשכנעו שוב ושוב, אך לשווא. ראה האציל שבבית הכפרי ישנו ילד רוה, שניכר שעובד בעבודה קשה, אמר לכפרי, אם תסכים אקח את בנך תחת חסותי ואדאג לספק לו את החינוך הכי טוב במדינה. ככל אשר אתן לבני, כך אתן לבנך!. כיון שבכל הסביבה לא היה מקום לימודים, לכך הסכים מר פלמינג. העשיר

לקח את בנו של הכפרי וכאשר הבטיח כן עשה, שלחו ללמוד בבית הספר הטוב ביותר שבנמצא, וטיפול בכל מחסורו של הנער, עד שלימים נעשה דוקטור אלכסנדר פלמינג, ממציא הפניצילין. לאחר מספר שנים, הבן של העשיר נעשה חולה מסוכן, ומה הציל אותו? הפניצילין! היא התרופה שהמציא בן הכפרי שגדלו וחינוכו האציל. האציל העשיר חשב לתומו שהוא מציל את בן הכפרי, ולא ידע שבכך הוא בעצם מציל את עצמו, את בנו היקר לו כנפשו.

כאמור, מידותיו של הקדוש ברוך הן במידה כנגד מידה. ולכן גם אם איננו מבינים תמיד את סיבותיו של הקדוש ברוך הוא בהענישו אותנו, עלינו לפחות לבדוק את אופי הצרה שניחתה עלינו, כדי שנראה אם נוכל למצוא רמז לאיזה חטא בעבר שקנה לו משכן בנפשנו, וכשנמצא חטא כזה עלינו לתקנו.

"אמר אל אהרן" (ז, יט)

בור ששתית ממנו מים אל תשליך בו אבן

מדוע אהרן היכה את היאור ולא משה? פירש רש"י (ומקורו משמות רבה פרשה ט' ס' י'), לפי שהיאור הגן על משה, בעת שהושלך לתוכו, לפיכך לא לקה היאור על ידי משה לא במכת דם ולא בצפרדעים אלא על ידי אהרן. עד כאן.

והנה זה מה שאמרו חז"ל (ב"ק צב:) בירא דשתית מיניה לא תשדיה ביה קלא [בור ששתית ממנו, אל תשליך בו אבן]. וזהו משל כמובן, והנמשל הינו, אדם שנהנית ממנו, אל תשיב לו רעה תחת טובה. וכך גם משה רבינו עליו השלום מכיון שהגן עליו היאור כשהיה בתיבה, וגם העפר הגן עליו כשהרג את המצרי כנאמר (שמות ב, יב) ויטמנהו בחול, לכן שלושת המכות הראשונות, דצ"ך, לא נעשו על ידו.

"והדגה אשר בַּיָּאֵר מֵתָה וַיִּבָּאֶשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יִכְלּוּ מִצְרַיִם לְשִׁתּוֹת מִמֶּנּוּ מִן הַיָּאֵר" (ז, כא)

(כא)

במכת דם התעשרו ישראל

איתא במדרש (מדרש הגדול ושמות רבה פרשה ט' ס' ט'), ממכת דם העשירו ישראל, כיצד, בא מצרי אל יהודי ושאל כמה עולה כוס מים? השיב היהודי, יש לנו כעת "מבצע", ליטר וחצי, במאה וחמשים דולר, אך זה בתנאי שאתה קונה שישיה... המחיר היה מופקע לכל הדעות, אך למצריים לא היתה ברירה, שהרי היו מוכרחים לשותות, ונאלצו לקנות מים מהיהודים. עד שבא מצרי אחד ואמר, המחיר מופקע, ואי אפשר להמשיך ככה! אמר לו היהודי, אין בעיה, אתה תלך להביא דם מהיאור, ואני בעד מחיר סמלי, של מאה דולר בלבד, אגע לך בחבית,

ומיד כל המים שבה יהפכו למים. המצרי הסכים ורץ ליאור, שאב חבית מלאה מים ונשא אותה לארץ גושן. לכן נאמר "ונלאו מצרים", מחמת כובד המשא. כשהגיע לארץ גושן ניגש אל היהודי, שילם לו מאה דולר, וכהבטחת היהודי נגע בדם ונהפך למים. אולם כשהמצרי בא לשתות מן המים, התברר שהמים מלאים דגים מתים, מדיפי ריח רקבון... ומיד צווח, זה מסריח! מקח טעות! השיב היהודי, מה פתאום מקח טעות, אני את שלי עשיתי, נגעתי בדם, והוא אכן נהפך למים. אם אתה רוצה, לך ותביא דם טרי, בלי דגים מתים. ולכן נאמר (ז, כד) ויחפרו כל מצרים סביבת היאר מים לשתות, הם חפרו ומצאו דם טרי, נטול דגים, ואותו הם נשאו על גבם לארץ גושן, ושוב, תמורת "מחיר סמלי" נגעו היהודים בדם והפכוהו למים. וכך העשירו אבותינו ממכת דם.

"הִנֵּה אֲנִי נִגַּף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדַּעִים" (ז, כז)

הצפרדעים והארבה סימנו את הגבול

המדרש (שמות רבה פרשה י' ס' ב') מספר, שהיתה מחלוקת בין מצרים לשכנותיה היכן עובר קו הגבול שבין המדינות. וכשהגיעה מכת צפרדע, הסתיימו הסכסוכים, כי מקום הצפרדעים גילה היכן בדיוק, עובר הגבול. במקום שהיו צפרדעים הוא מצרים, ובמקום שכלו, היא הארץ השכנה. וכנאמר "כל גבולך בצפרדעים", וזאת למד המדרש מתוך שהתורה הוצרכה להדגיש שהצפרדעים יהיו בכל גבול מצרים, כדי לרמוז על הסכסוך וכאמור.

לפי זה צריך להבין, מדוע במכת הארבה מוזכר שוב הענין של סימון הגבול על ידי הארבה, שנאמר (לקמן י, ד) הנני מביא מחר ארבה "בגבלך"?

וביאור הרב מטשעבין זצ"ל (הובא בארי במסתרים וארא עמ' ע') שדוד המלך אומר בס' תהלים (קה, לבי-לג), נתן גשמיהם ברד, אש להבות בארצם. ויך גפנם ותאנתם וישבר "עץ גבולם". כלומר, אחר מכת צפרדע כשהתברר הגבול, סימנו את הגבול על ידי עצים. ואולם במכת ברד "וישבר עץ גבולם", הרי שנשברו סימני הגבול, ושוב אבד מקום גבולם המדויק. לכך מודיע משה רבנו לפרעה, שעל פי מכת הארבה, אשר בא תבא ברינה, יסומן הגבול בשנית.

"הִנֵּה אֲנִי נִגַּף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בַּצִּפְרָדַּעִים" (ז, כז)

המגיד ממזריטש היה הולך לשמוע את שירת הצפרדעים

מסופר שלאחר פטירתו של המגיד ממזריטש סיפר בעל התניא לתלמידים, שרבנו היה רגיל לילך לאגמים בבוקר בעלות השחר ששם צפרדעים מקרקרות. וביאר בעל התניא את

כוונתו, שהיה הולך ללמוד את השיר שהצפרדעים שרות להשם יתברך, כמבואר בפרקי שירה, ורצה לשמוע כיצד הן מהללות להשם יתברך.

צפרדע ודג המבשרים את בא הגשם

בספר הברית (ח"א מאמר י' פרק ט') כתב שיש מין צפרדע הנקרא "צפרדע העלה", יען כי תשכון לרוב על עלי האילן, וקודם - כל גשם, ישא קולו ויצעק לבשר הגשם. והקולות [של מן צפרדעים זה] יחדלון בעת שהאוויר זך ויבש. וראה עוד שם שכתב בזה הלשון, ובכן גדולים מעשה אלהינו שברא דג אחד המבשר את הגשם, וזה הדג נקרא "וועטר פיש" [תרגום, דג מים] על שם סגולתו. כי כאשר נשימהו בכלי זכוכית מלא מים, ונשליך עפר בתוכו, ישקוט וינוח כל זמן היות האוויר [של העולם] זך ויבש. אולם כאשר יחפזו זנבו כמו ארז, וינענע בו ויעכיר את המים בעפר ההוא, אז נדע כי קרוב הגשם לבוא. כי כן דרכו גם תוך נהר, לא יחפזו אם לא יבטח על הגשם, ואנוכי ראיתיו וכו'.

זבוב המתהפך לצפרדע

בספר שבט מוסר (פרק י"א) הביא דבר פלא, וזה לשונו, זבובים שנפלו למים ומתו, אם תשימם בשמש ותשליך אפר מקלה עליהם, חוזרים לחיות. ואם תמלא צלוחית מים עד חציה ותשליך בתוכה זבובים ותסתום פי הצלוחית, עד ארבעים יום מתהפכים הזבובים לצפרדעים. (אוצר פלאות התורה).

"וְשָׂרֵץ הָיָא צִפְרָדַיִם וְעָלוּ וְבָאוּ בְּבֵיתָךְ וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעֵמֶק וּבְתִנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ" (ז, כח)

מה הטעם שהשליכו הצפרדעים את עצמם למיתה באש

הקדוש ברוך הוא העניש את מצרים בצפרדעים, במדה כנגד מדה, כשם שהם לא הניחו לישראל לאכול פיתם בנחת, ולא עוד אלא שידיהם היו מגואלות בטיט ועפר בזמן שאכלו, כן המצרים פיהם היה מגואל בדם הצפרדעים שנכנסו לתוך הבצק שבתנורים, ונמאס עליהם האוכל.

בספר לבוש יוסף (ישר, וארא עמ' מ"ט) מרחיב את הדברים על פי המדרשים (שיר השירים רבה פרשה ז' ס' יג-יד, שמות רבה פרשה י"ח ס' ה' ומדרש חזית עה"פ אעלה בתמר) שאף חנניה מישראל ועזריה למדו מהצפרדעים קל וחומר, כי נבוכדנצר העמיד צלם גדול מזהב בגובה ששים אמה והניח תחת לשונו של הצלם את ציץ הזהב של הכהן הגדול שהיה כתוב בו השם המפורש

שהם מצאו בבית קודש הקדשים, ומכאן זה היו נשמעות מפיו של הצלם "אנכי ה' אלהיך" רחמנא ליצלן, ובהשמע קול פולחן וזמרה בכלי שיר, היו כולם כורעים ומשתחוים, וגזר נבוכדנצר שמכל לשונות הגויים ישלחו נציגים להשתחוות לפסל באותה עת, ומעם ישראל בחר שלושה נציגים, חנניה מישאל ועזריה להשתחוות לצלם.

מה עשו, הלכו להתייעץ עם יחזקאל הנביא שהיה אז גדול הדור, מה עליהם לעשות. השיב להם, שכך למד מרבו ישעיה הנביא (ישעיה כו, כ) "חבי כמעט רגע עד יעבור זעם", כלומר שיתחבאו ושלא ילכו. אמרו לו, רבנו שאלתנו אינה האם ללכת או לא, כי אנו רוצים לקדש שם שמים, אלא כך שאלתנו, האם ה' יעשה לנו נס או לא. הלך ושאל את הקדוש ברוך הוא, והשיב לו שלא יצילם. אף על פי כן אמרו, בין אם יצילנו ה' ובין אם לא, אנו מוסרים נפשנו על קדושת ה'.

כשראה אותם הולכים החל יחזקאל לבכות ואמר, חבל על צדיקים אלו שחלילה יאבדו מהעולם. התגלה אליו מלאך ה' ואמר לו, על אף שנאמר לך בנבואה שלא ינצלו, היה זה כדי שכן תאמר להם, ושהם ילכו לשם שמים, אבל באמת הקדוש ברוך הוא יציל אותם. אך ביקש המלאך שלא יודיע להם שינצלו, כדי להגדיל שכרם שיעמדו בנסיון.

כשהגיעו ליד הצלם, למרות שכולם השתחוו, הם עמדו זקופים שנאמר "זאת קומתך דמותה לתמר", כשם שעץ תמר עומד זקוף, כך הם עמדו. מיד כעס המלך וציוה שיזרקו אותם לתוך כבשן האש שהוסק שבעה ימים ולילות. באותה שעה שלחו את המלאך גבריאל מהשמים כדי להצילם, צינן בפנים הכבשן והקדיח מבחוץ, ואלה שמבחוץ שזרקום, נשרפו, ואילו הם נשארו חיים. הביט נבוכדנצר תמה ואמר, אני רואה ארבעה בפנים, עד שהבין שהרביעי זה המלאך. התחיל נבוכדנצר לשבח את הקדוש ברוך הוא ואמר "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האמים".

ובתלמוד ירושלמי (שבת סוף פרק במה אשה) כתוב, שכשטיילו בתוך כבשן האש, כביכול המלאך גבריאל נכוה מהחום האדיר שהיה שם, וחנניה מישאל ועזריה התיזו מים לרפאותו, ואז הבינו כולם ששלושת הצדיקים חשובים יותר מהמלאכים. צעק נבוכדנצר שיוציאום לחוץ והריח בזקנם לדעת האם יש ריח של חירוף, והריח בהם ריח של גן עדן. ואז שיבח את הקדוש ברוך הוא ואמר "אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין, מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר", כלומר האותות והמופתים התמוהים אשר עשה עימי אלהים, עלי יאה ונאה להגיד ולספר, בא המלאך וסטרן על פיו, משום שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בשבח הגויים, כדי לא לעורר קטרוג על עם ישראל.

בסופו של דבר כעבור כמה ימים ביקש דניאל (שהיה מאוד אהוב בעיני המלך) מהמלך לנשק לצלם בפה, והסכים המלך לכך. עלה על סולם גבוה ששים אמה, בכדי להגיע לאותו צלם, והשביע את הציץ שהיה מונח תחת לשונו של הצלם, שיצא תיכף ומיד ולא יחלל שם שמים. ומכיון שיצא הציץ, מיד נפל הצלם, וכולו נעשה לרסיסים, כי הצלם היה עומד מכח הציץ, וכל האנשים שהיו שם, חטפו חתיכה מהצלם, מכיון שהיה כולו עשוי מזהב טהור. ובראותם זאת לקחו כולם את דמות העבודה זרה שלהם והיו משברים אותם, ועשו פעמונים ותלו אותם בצוארי כלביהם וחמוריהם, והיו מקשקשים בהם ואומרים, באו וראו למי היינו משתחווים...

וזהו שנאמר (דברים ד, כח) "ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון, ולא יאכלון ולא יריחון", ולא כתוב "ולא ידברון", משום שאותו צלם בתחילה דיבר בכח הציץ. אבל לאחר מכן כתוב "ובקשתם משם את ה' אלהיך", כלומר שלאחר שביקש דניאל את הציץ שבו שם ה', אז כבר לא יכל אותו צלם לדבר.

ההצלה של חנניה מישאל ועזריה נעשתה בזכות מסירות נפשם, שהלכו על דעת למות בכבשן האש, כפי שלמדו מהצפרדעים, ומה הצפרדעים שאין מצווין על קדושת ה', ובכל זאת זרקו עצמם בתנורים ובמגשים בעוד שהם חמים, אנו שמצווין על קדושת ה', על אחת כמה וכמה.

ובמדד שוחר טוב כתוב שבצפרדעים היו בהם דרגות, החשובים שבהם זרקו עצמם לתוך כבשן האש, והפחותים העדיפו ללכת לתוך מיטתו של פרעה. וכתוב לאחר מכן (ה, ט) וימותו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות, ואילו מן התנורים לא כתוב שמתו, לומר לך שאותן שנכנסו לתנורים, לא מתו, וזאת משום שמסרו עצמם על קידוש ה'.

וכשם שהצפרדעים לא התייחסו לחום ולקור, ונכנסו לכבשנים, ולמקומות צוננים ובוז קידשו שם שמים ברבים, כך על האדם לעבוד את הקדוש ברוך הוא ולקדש שם שמים בכל מצב.

"וְשָׂרֵץ הַיָּאֵר צִפְרָדַיִם וְעָלָו וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֹדֶר מִשְׁכְּבְּךָ וְעַל מִטְתְּךָ וּבְבֵית עֶבְדֶּיךָ" (ז, כח)

פרעה לקה ראשון ויותר מעמו

בזוהר הקדוש (ח"ב דף כט סוע"ב) מבאר מדוע פרעה לקה יותר מעמו וגם לקה ראשון, כנאמר כאן בפסוק, שהצפרדעים תחילה באו "אצלו", וגם נאמר כאן שהצפרדעים הגיעו גם אל

מסתו, בשונה מב"עבדיו" שלא כתוב שבאו הצפרדעים במטתם. זה מפני שבשעה שנלקחה שרה אל פרעה, ציווה לאומנים שלו לצייר את דיוקנה של שרה במטתו, והיה נהנה מציור זה, ולכן לקה הוא תחילה ועל מטתו במשכבו.

"וַיִּקְרָא פְּרַעֲהַ לְמֹשֶׁה וְלֹאֲהֲרֹן" (ח, ד)

הצפרדעים צוחקים על פרעה

כתוב במדרש הגדול (כאן), אמרו עליו על פרעה הרשע, שנתעטר בבגדי מלכות וישב על כסאו וכל גדולי מלכות לפניו, ובאותה שעה נודמנו להם הצפרדעים והיו נכנסים מפי טבעתו ויוצאים מפיו, וכל אוכלוסין וגדוליו כך [וכך אירע לכל האוכלוסיה ולגדולי המלכות], והיה הצפרדע קורא ממעי פרעה, ועונין לו חבריו ממעי גדוליו. והיה הצפרדע אומר לחברו, אימתי נצא מכאן? והיו עונין לו, עד שיבוא בן עמרם ויתפלל עלינו. לכך "ויקרא פרעה למשה ולאהרן". עד כאן.

"וְסֵרֻּ הַצִּפְרָדַּיִם מִמֶּךָּ וּמִבְתֵּיךָ וּמִעֲבֹדֶיךָ וּמִעֲמֶמְךָ רַק בֵּי־אֶרֶץ תִּשְׁאַרְנָה" (ח, ט)

עד היום הזה יש צפרדעים ביאור

כתב רבנו בחיי (לקמן י, יט) וזה לשונו, והנה דברי משה בתפלתו נאמנים לשעה ולדורות, וכן כדיבורו שאמר "רק ביאור תשארה", נשאר שם עד היום שרץ המים הנקרא אלתמס"ה [קארקאדיל (-בלע"ז, ובעברית- תנין)]. ושם מתגדל. ואומרים כי לפעמים יוצא מן המים שבנהר נילוס ששם גידולו, ויוצא אל שפת הנהר, ובולע מה שמוצא, שנים או ג' בני אדם ביחד. ואין שולטים בגופו חנית וחיצים, אלא אם יכוונו לתקוע בבטנו. ואמרו הרופאים כי יש לו ארס, והנוגע בגופו מזיק לאדם אפילו אחר מיתה, והוא מין צפרדע. והנה מכח דברי משה, נשאר השרץ הזה. עד כאן לשונו.

"וַיַּעֲשׂוּ כֵן הַחֲרָטְמִים בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכְּנִים וְלֹא יָכְלוּ וַתְּהִי הַכְּנָם בְּאָדָם וּבַבְּהֵמָה" (ח, יד)

בתחילה היו הכינים בבהמות ובאדם ורק אח"כ בעפר

כפילות הפסוק כאן צריכה ביאור, הן בפסוק הקודם נאמר "ותהי הכנם באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים" וכו', ואם כן לשם מה התורה כופלת שוב ואומרת, ותהי הכנם באדם ובבהמה? הרב חיד"א בספרו ראש דוד (וארא, במכת כינים, עמ' קפ"ג) הביא שישב זאת "הרב מופת הדור מהר"ח אבולעפיא בספר הבהיר עץ החיים" (עמ' נו), בזה הלשון, אם בתחילה היה

כל עפר הארץ כנים, יש פתחון פה לחרטומים דלא מצו לאפוקי כנים, כי לא נשאר עפר בארץ והכל היה כנים. ולכן, בתחילה היו הכנים באדם ובבהמה לבד, והעפר היה כמות שהוא, עפר כהוייתו, ואז בקשו החרטומים להוציא הכנים מהעפר ולא יכולו, והודו על כרחם ואמרו (פסוק ט"ו) אצבע אלהים היא, ואחר זה היה כל עפר הארץ כנים, ולא נשאר עפר כלל.

כלומר, כפילות הפסוק בכוונה מכוונת היא, שהנה כאן בהקשר לעשיית החרטומים בלטיהם שלא הועילו מעשיהם כלום, נאמר ותהי הכנס באדם ובבהמה, ולא נזכר שהיתה הכינה גם בכל עפר הארץ, בשונה מהפסוק הקודם, ששם כתוב שגם ב"כל עפר הארץ היה כנים", וזאת ללמדנו, שבתחילה הכינה היתה רק באדם ובבהמה, ועדיין לא נהפך כל עפר הארץ לכינים, כי אז היה לחרטומים לתרץ את אי יכולתם לעשות כינים, בכך שלא נשאר עפר להופכו לכינים... לפיכך השאיר להם ה' עפר לרוב, ורק אחר שהודו ואמרו "אצבע אלהים היא", הרחיב ה' את המכה בכפל כפליים, ונעשה "כל עפר הארץ היה כינים". מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית.

"וַיַּעֲשׂוּ בֶן הַחֲרָטָמִים בְּלִטְיָהֶם לְהוֹצִיא אֶת הַכִּנִּים וְלֹא יָכְלוּ" (ח, יד)

השד אינו שולט על בריה פחותה משעורה

מדוע לא יכלו החרטומים להוציא את הכנים, בזמן שהיו מומחים גדולים בעשיית כשפים? מבאר רש"י הקדוש (כאן, ומקורו מסנהדרין סז:): שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה. עד כאן לשונו. כלומר החרטומים היו מכשפים על ידי השבעת שדים, ואז השדים היו סרים לפקודתם להביא ממרחק כל חפצם ומשאלתם במהירות הבזק. אך היות והשדים אינם שולטים על בריות הקטנות מגודל שעורה, לפיכך השדים לא יכלו להביא כינים ממקום אחר. לכן במכה זו הודו ואמרו החרטומים, "אצבע אלהים היא", כיון שידעו היטב את מלאכתם, שאין השדים שולטים בכינים, ובראותם מכת כינים, הודו ואמרו ה' הוא העושה זאת, ואין זה כישוף.

ונרמז הדבר במילים "ולא יכלו", שבראשי תיבות הן, ופחות כשעורה, אין להם יכולת לברות ולהוציא.

"וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטָמִים אֶל פְּרַעְהָ אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא" (ח, טו)

כל מצרים גודלה כאצבע אלהים

בספר דרוש שמואל (הובא בספר ילקוט חמישאי כאן בשם ספר פרדס יוסף) פירש פסוק זה על פי הגמרא (עירובין כא.) שמבארת את הפסוק (ישעיה מ, יב) "ושמים בזרת תכן", שכל העולם

כולו הוא בגודל חצי אמה על חצי אמה [במידתו של הקדוש ברוך הוא, כביכול]. וכמו שפירש רש"י שם. והנה האמה היא ששה טפחים, והטפח יש בו 5 אצבעות. נמצא שבכל אמה יש 03 אצבעות, שהרי 5 אצבעות 6 טפחים = 03 אצבעות, שהוא גודל אמה. והנה כל העולם כולו יש בו 0006 פרסה, נמצא שכל אצבע של הקדוש ברוך הוא כביכול היא 004 פרסה. שהרי העולם כולו הוא חצי אמה וחצי אמה יש בה 51 אצבעות, שהרי באמה 03 אצבעות. ואם תחלק את 6000 פרסאות, ל-15 אצבעות, יעלה בידך 400 פרסה בדיוק. נמצא שכל אצבע של הבורא, כביכול, גודלה 004 פרסה. ובגמרא (פסחים צד.) מבואר שגודל ארץ מצרים הוא 004 פרסה. נמצא שאמת אמרו החרטומים "אצבע אלהים היא", היינו שכל מצרים כולה גודלה רק "אצבע אלהים". (נפלאות מתורתך).

"הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בְּךָ אֶת הָעֶרֶב" (ח, יז)

כל עשרת המכות בימות המשיח

לשון הפסוק "משליח" אינה רגילה, ומדוע לא נכתב "שולח", וכמו שמצינו בנאמר (שמות ט, יד) הנני "שולח" את כל מגפותי? אלא זאת משום ש"משליח" יש בו אותיות "למשיח", לרמז, שככל האותות שעשה הקדוש ברוך הוא למצרים, כן עתיד לעשותם לימות המשיח. שנאמר (מִיכָה ז, יד) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ודרשו רבותינו ז"ל (זוהר חדש ח"א דף ג' רע"א) "נפלאות" אותיות נ'-פלאות, שיביא על האומות כשיגאל את ישראל.

"וּמָלְאוּ בְּתֵי מִצְרַיִם אֶת הָעֶרֶב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר הֵם עָלֶיהָ" (ח, יז)

הערוב באו עם האדמה שגדלו עליה

בספר נחלת יעקב (לוברבוים, כאן) עמד על כוונת הפסוק "וגם האדמה אשר הם עליה", מה שייכות יש לאדמה עם מכת הערוב?

והנה מצאנו בגמ' (סוטה מו:) לגבי אלישע הנביא כשחזר מיריחו לאחר שריפא את המים המרים עלו לקראתו נערים ואמרו לו עלה קרח עלה קרח, ומובא בנביא שיצאו דובים מהיער ואכלום. והנה נחלקו בגמ' שם דיש אומרים שהיה נס אחד שבאו דובים שלא היו כלל ביער ואכלום, וי"א שלא דובים ולא יער היה שם ונס בתוך נס היה. ולכאורה נשאלת השאלה מדוע יש צורך להרבות בניסים מספיק שיהיה רק נס אחד לברוא דובים ומה יש לברוא ג"כ יער?

ומסבירים ע"פ הגמ' בעירובין (סא.) "כלבא בלא מתא שב שנין לא נבח" [תרגום, כלב בלא עירו, שבע שנים אינו נובח], כלומר, תקיפות הכלב ועוזו יכוננו רק בהיותו נמצא

במקום גידולו, וכשהוא מגיע למקום חדש, אפילו אינו נובח. קל וחומר שאינו חצוף לחבול ולשלוט בבני אדם.

ולפ"ז מובן מדוע היה צריך לברוא היער שע"י שיוצאים הדובים ממקומם הטבעי ביער, אינם מפחדים ויותר יש להם כח לשלוט ולחבל. והנה אותו הענין גם במצרים שהקב"ה הוסיף נס על נסי מכת הערוב, כנאמר "ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה", דהיינו שהערוב יבוא יחד עם האדמה אשר גדלו עליה, ובזה יגיעו החיות במלא מרצם, בעוז ובתעצומות בכדי להמית ולחבול במצרים במכות רבות ונאמנות.

חיה הנקראת "ידוע"

בדרך אחרת ביאר בספר פנים יפות (כאן) בשם זקינו הגאון ז"ל, שבין שלל החיות שהגיעו להכות את המצרים, היתה גם "אדני השדה", הנזכרת במסכת כלאים (ח, ה) שיש לה דין חיה, ויש אומרים ששמה "ידוע" [והוא הידעוני המוזכר בתורה (דברים יח, יא)], וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ שגדלה בה, ואותו חבל היוצא מן הארץ מחובר בטבורה של החיה, ואם יפסק החבל, מיד היא מתה. וצורתה צורת אדם בפרצוף ידים ורגלים, ואין כל בריה יכולה להתקרב אליה, כי היא הורגת וטורפת כל הקרב אליה. וכשרוצים להורגה, יורים בחיצים על חבלה, עד שהוא נפסק, ובאותה שעה צועקת בקול גדול ומתה. וכיצד תוכל חיה זו להגיע אל בתי מצרים כשהיא בחייה, כדי לזכות לאכול "כזית" מהמצרים? לכך ה' הביא חיה זו, יחד עם האדמה שתחת רגליה, שלא יפסק החבל הקשור לטבורה, ותוכל גם להשתתף בציווי הבורא להזיק למצרים במכת ערוב.

"והפִּלְתִּי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמַד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הִיֹּת שָׁם עָרֵב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ" (ח, יח)

חיות שבאו מן הים במכת ערוב

כתב בספר הישר (פרשת בא, ודבריו הובאו בספר ילקוט מעם לועז כאן), בתחילה כשהיו המצריים רואים את החיות באות, היו סוגרים היטב את שערי הבתים והחלונות שלהם, והיו סבורים שבזה יוכלו להימלט ולהנצל מהם. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הוציא מן הים מיני ברואים הדומות קצת לבני אדם, ולהן זרועות ארוכות עשר אמות והן נקראות סירנות הים, והיו עולות על הגגות והורסות את הגג, והיו מושיטות ידיהן ופותחות הדלתות, והיו חוטפים ילדיהן, ועשו בהן השחתה גדולה. (אוצר פלאות התורה).

"וְשִׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה" (ח, יט)

סוד אות ו' שחסירה בתיבה פדת

כתב בעל הטורים, ג' במסורה, דין חסר, וב' מלאים. עד כאן. דהיינו בתנ"ך מופיעה המילה "פדות", ג' פעמים, פעם אחת חסרה ללא האות ו' וב' פעמים מלאה. א, ושמתי פדת. ב, (תהלים קיא, ט) פדות שלח לעמו. ג, (תהלים קל, ז) והרבה עמו פדות.

וביאר זאת רבנו בחיי, היות ו"פדות" מצרים היתה גאולה חסרה, שהרי אחריה יצאו עם ישראל לגלות, לכך היא נכתבה חסרה. אולם פדות הכתובה בכתוב מלא, שם עסוקים הפסוקים בגאולה העתידה, שהיא תהיה גאולה שלימה, לפיכך כתובים הם בכתוב מלא.

בספר ילקוט חמישאי כתב בשם ספר יגל יעקב (ושמעתי כן בשם מורנו ראש הישיבה הגאון ר' יהודה צדקה זצ"ל), שזהו גם פירוש הפסוק בפרשתנו "ושמתי פדת בין עמי ובין עמך", היינו בגאולה זו של מצרים הפדות חסרה ו', לפי שלא תהיה גאולה שלימה. אבל "למחר", היינו לעתיד לבוא "יהיה האות הזה", "יהיה" תוספת "האות" ו', ואזי תהיה "פדות" מלאה ו', שהיא הגאולה השלימה.

וסוד ההבדל בין הגאולות, יבואר על פי דברי האור החיים הקדוש על הפסוק (בראשית מט, יא) "כבס ביין לבושו" וזה לשונו, כי גלות ד' שבו יגלה הגואל העצום, צריך שתהיה ביד ישראל מצות עסק התורה, וזולת זה יתעכב מבוא. עד כאן.

הכלל העולה, שהגאולה תלויה בעסק התורה, ועל כן בגאולת מצרים שעדיין לא ניתנה תורה, לכך היתה הגאולה חסרה, ועל כן נכתב "פדת" חסר ו', כי האות ו' רומזת לתורה (תיקוני הוזהר ריש תיקון מ"ד דף פ"ב ע"ב, ובכמה דוכתי), וכיון שבגאולה זו טרם קיבלו ישראל את התורה והיתה התורה חסרה, נחסרה האות ו'. אבל על הגאולה העתידה נכתב "פדות" מלא, כיון שבא תבא היא על ידי עסק התורה, המחברת את ישראל לאביהם שבשמים, והאות וא"ו הרומזת לתורה, משלימה את הגאולה.

"וְשִׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה" (ח, יט)

בין "עמי" ל"עמך" אשים עליך

רבנו יוסף חיים ע"ה בספרו אדרת אליהו (וארא דף מ"ג ע"א ד"ה ושמתי) מבאר את הפסוק בדרך נפלאה, דהנה ההבדל בין המספר של תיבת "עמי" [שעולה בגימטריא 120], ל"עמך" [שעולה בגימטריא 130] הוא עשר, וכאן רמז ה' לפרעה, שבעבור הכבדת ליבך, שאינך רוצה

להוציא את ישראל ממצרים, "ושמתי" את ה"פדות", דהיינו "אשים" את ההפרש, ש"בין" המספר "עמי" "ובין" המספר "עמך", שהוא עשר, דהיינו אשים עליך את עשרת המכות.

"וְשִׁמַּתִּי פֶּדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ" (ח, יט)

הכנעת הקלי' ע"י התורה ויחוד קוב"ה ושכינתיה

הנה אם נשים לב נראה כי האות הראשונה והאחרונה של התיבה "פדות", הן "פת", ובאמצעה נמצאות האותיות ד, ו. והנה האותיות "פת" עולים בגימטריא כשמה של פלוני"ת (שהיא לילי"ת), וכיצד מפרידים ומוציאים אותה מהלב? על ידי האותיות "ד' ו'", הרומזות לקודשא בריך הוא ושכינתיה, כי אות' הוא בחי' קב"ה (הנקרא ו' ק דאצילות ואות ו' דהוי"ה) ואות ד' היא השכינה (כי היא דלה ועניה וגם היא דלת וכניסה לכל הספירות העליונות), והיינו שעל ידי היחוד הגדול של קודשא בריך הוא ושכינתיה.

גם האותיות "תפ" עולים בגימטריא "תלמוד", שעל ידי לימוד התורה, מתייחד קודשא בריך הוא עם שכינתיה, הנרמזים באותיות ד"ו שבתוך פדו"ת, ובזה גורמים להכניע את "פלוני" הנ"ל. שאין ה' שלם ואין הכסא שלם, עד שימחה שמו של עמלק, הסטרא אחרא, וזה יעשה רק על ידי התורה הקדושה.

גם "פדות" הוא אותיות פ"ד תעניות שעם ישראל צמים בימי השובב"ם שחלים בפרשיות אלו, כדי לתקן מה שאפשר.

"וְשִׁמַּתִּי פֶּדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ" (ח, יט)

המות הוא רק לרשעים

"ושמתי", יש בו אותיות יש-מות, הרומז "שיש מות", כלומר הסיבה "שיש מות" בעולם, הוא "פדות בין עמי", שהם צדיקים, "ובין עמך" שהם הרשעים. כי (ברכות יח:): הרשעים בחייהם נקראים מתים והצדיקים במיתתם קרואים חיים.

"כִּי אִם מֵאֵן אַתָּה לְשַׁלַּח וְעוֹדֶךָ מַחְזִיק בָּם, הִנֵּה יָד ה' הוּיָהּ בְּמִקְנֶךָ וְכו' וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר. וַיִּשְׁלַח פְּרָעָה וְהִנֵּה לֹא מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פְּרָעָה וְלֹא שִׁלַּח אֶת הָעָם" (ט, ב-ז).

הקדוש ברוך הוא מוכיח לפרעה שעם ישראל אינם עבדים שלו

בספר קרן לדוד (גרינוולד, וארא עמ' מ"ט) מדייק בפסוק שני דיוקים: א. המילים "ועודך מחזיק בם" נראות כמיותרות, ומה היה חסר אילו היה כתוב רק "כי אם מאן אתה לשלח את עמי". ב. אחרי שפרעה ומצרים הוכו ב"מכת דבר", כתוב בפסוק, "וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם", משמעות הפסוק הינה, שבגלל שלא מתו ממקנה ישראל, היה לו לשלחם, ואף על פי כן ויכבד לבו ולא שלחם. וצריך לדעת מהי הסיבה הגדולה שבראותו שלא מתו ממקנה ישראל היה לו לשלחם, הרי פרעה ראה את יד ה' בעוד צורות רבות ומגוונות, ומדוע דוקא על ידי כך היה לו לשלחם.

מסביר "הקרן לדוד" הסבר נפלא, טענת פרעה היתה שמאחר שגזירת הגלות והשיעבוד על עם ישראל ניתנה לארבע מאות שנה, כמו שכתוב (בראשית טו, יג) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועדיין לא נשלמו מנין שנות השיעבוד, ממילא הוא אינו מחוייב לשלחם, אחר שזכה בהם למשך ארבע מאות שנה, ודינם כדן עבד שקנה אותו רבו למשך זמן, שאי אפשר לחייבו לשחררו קודם מלאות זמן ימי העבדות שקנאו. אולם תשובתו היא על פי הגמרא במסכת פסחים (פח:) מה שקנה עבד קנה רבו, וכדלהלן, ובוזה יובנו היטב דברי הכתובים כאן:

הקדוש ברוך הוא אמר למשה רבנו שיאמר לפרעה "אם מאן אתה לשלח את עמי" בטענה כי "ועודך מחזיק בם", דהיינו משום שאתה מחזיק בם, כאדם המחזיק בשלו, אראך טעותך שלא תצדק בדברך, כי "הנה יד ה' הויה במקנך וגו' והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים", שאם האמת כדברך שהם עבדיך, בזאת תבחנו, הן כלל הוא שמה שקנה עבד קנה רבו, ולכך אם מתים ממקנה מצרים, מהראוי שגם ממקנה ישראל ימותו, כי הם שלך, אולם אם לא ימותו ממקניהם, מזה יודע שלא צדקת, ואינם עבדיך, ולכן אין לך שום היתר להמשיך לשעבדם. על כן שלח פרעה לחקור על הדבר, כנאמר "והנה לא מת ממקנה ישראל", ומעתה היה לו להודות על ידי זה שבני ישראל אינם עבדיו ולשלחם. ברם אף על פי כן פרעה ברשעו "ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם". ובוזה מדוייקים דברי הפסוק הפלא ופלא.

וַיָּמָת כָּל מְקַנְהַ מִצְרַיִם וּמִמְקַנְהַ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא מֵת אֶחָד וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהוּ וְהָנָה לֹא מִמְקַנְהַ יִשְׂרָאֵל עַד אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פְּרַעֲהוּ וְלֹא שָׁלַח אֶת הָעָם" (ט, ו-ז)

הבהמות של המקלל כן מתו במכת דבר כיון שיחוסו מצרי

בספר גן רוה (ערוזהק, וזרח דף נ"ד ע"א, נדפס תרע"א) הקשה, מדוע בתחילה נאמר "לא מת אחד", דהיינו שאפילו אחד לא מת ממקנה בני ישראל, ואילו אחר כך נאמר "לא מת ממקנה ישראל עד אחד", ומשמע שאחד כן מת? ועוד, מדוע בתחילה נאמר "וממקנה בני ישראל", ואילו אחר כך נאמר "ממקנה ישראל", "ישראל" לבד, ולא בני ישראל?

ותירץ הגן רוה, וכן מובא בספר מעיינה של תורה (כאן) בשם הגר"א מוילנא זצ"ל, שהנה "המקלל" שחירף וגידף את השם שנפסק עליו בתורה (ויקרא כד, יד) הוצא את המקלל וגו', היה הבן של שלומית בת דברי, ככתוב בתורה שם (פסוק יג), ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (במדבר רבה פרשה ט' סי' י"ד) שהוא נולד מאותו מצרי שהרגו משה, מפני שאנס את שלומית. ולפי הדין אותו בן נחשב למצרי ולא לישראל, וכמו שכתב הרמב"ן (ויקרא שם) בשם חכמי צרפת, שלפני מתן תורה ביחוס, הולכים אחר האב, ולא אחר האם. וכיון שכן, במכת דבר גם הבהמות של אותו בן מתו, שהרי כאמור נחשב הוא למצרי. אמנם פרעה לא ידע מזה וחשב שהוא ישראל כשר, ולפיכך חשב פרעה הנה סוף סוף נמצא כן גם במחנה ישראל.

ומעתה הכל אתי שפיר, התורה מעידה שאכן "וממקנה בני ישראל לא מת אחד", היינו שלפי האמת "מבני ישראל" האמיתיים, לא מת אפילו אחד מן הבהמות. אמנם פרעה שלח ומצא שמתו "ממקנה ישראל", אצל אותו בן שחשב פרעה שהוא ישראל. ולכן נאמר כאן "ישראל" ולא בני ישראל, לפי שהוא גדל בעם ישראל, אך לא היה מ"בני ישראל", כי היה מצרי. ולכן נאמר "ולא מת עד אחד", היינו שאחד כן מת מן הבהמות, אי לכך "ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם".

"וַיִּזְרְקוּ מֹשֶׁה הַשְּׂמִימָה" (ט, ח)

עד היכן זרק משה האפר

אמרו במדרש (שמות רבה פרשה י"א סי' ה') וזרקו משה עד כסא הכבוד. עד כאן. והנה תיבת "השמימה", במספר קטן, יחד עם האותיות, עולה מספר "כסא הכבוד".

"כִּי בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלַח אֶת כָּל מִגְפָּתִי" (ט, יד)

ארבע מיתות ב"ד שהיו במכת ברד

הכלי יקר (כאן, ד"ה ולפי שחטא) מבאר את החומרא היתירה שהיתה במכה זו, עד שנאמר עליה "את כל מגפותי", מפני שבה היו כלולות ד' מיתות בית דין, סקילה, שריפה, הרג וחנק. כך: סקילה, לפי שהיו אבני הברד יורדות עליהם וממיתות אותם. שריפה, האש שבתוך הברד היתה שורפת אותם, כנאמר (להלן ט, כג) ותהלך אש ארצה. חנק, שהיו נחנקים מריבוי המים שבתוך הברד, כי אולי נטבעו קצתם בשדה במטר הברד. הרג, שנאמר (תהלים עה, מז) "יהרוג" בברד גפנם, וכיון שלשון הריגה אינה שייכת בגפן, בא הפסוק לרמוז על אנשי מצרים שיקרים למצריים כגפן, ועליהם נאמר "יהרוג".

"עוֹדֵךְ מִסְתוֹלָל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שִׁלְחָם" (ט, יז)

רמזים נאים בפסוק

עודך מסתולל בעמי סופי תיבות "כלי", כיון שנשתמש פרעה בעם ישראל כמו שמשתמשים בכלי, עד שהוא מתבלה ומשליכים אותו לאשפה, כן פרעה השתמש בעם ישראל עד ששבר את גופם.

זאת ועוד, "כלי" ראשי תיבות כהנים לויים ישראלים, לרמוז את חביבותם של עם ישראל, שעתידים כשיצאו ממצרים להיות כהנים לויים וישראלים.

עוד שמעתי עודך מסתולל בעמי לבלתי, ראשי תיבות "בלעם", ושמו נרמז כאן, לפי שהוא היה באותה העצה שיעצו על ישראל. כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה יא.) שלשה היו באותה העצה של כל הבן הילוד, והם: יתרו, בלעם ואיוב.

"וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עַל הַשָּׁמַיִם וְהָיָה נֶתַן קֶלֶת וּבָרָד וַתִּהְלֶךְ אֵשׁ אֶרֶצָהּ וַיִּמָּטֶר ה' בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (ט, כג)

היפוך סדרי בראשית במצרים

דבר פלא הובא במלבי"ם (כאן) וזה לשונו, הנה משה אמר הנני ממטיר כעת מחר ושרט שריטה על הכותל והודיע שברגע זו שיגיע הצל לשריטה זו יתחיל הברד, והמצריים היו מדקדקים אחריו שלא יאחר רגע שאז יאמרו בדאי הוא, וידוע שמעת שיתחיל הברד לרדת ממקום העבים עד שיגיע לארץ שוהה איזה רגעים, וכן קול הרעם היוצא מן העבים עד שיגיע למטה שוהה

ג"כ משך זמן, אבל הברק נראה תיכף באותו רגע שיוצא ממקומו, כי חוש הראות א"צ משך זמן, וע"כ נראה תמיד הברק לפני הרעם הגם שהרעם יוצא קודם, מפני שחוש הראות יקדים מוחשיו לפני חוש השמע, וא"כ כשהגיע הרגע ששרט שריטה בכותל שאז יצא הרעם למעלה ואחריו הברק, בכל זה לא נשמע הרעם למטה עד אחר איזה רגעים, וכן הברד שירד ברגע זו ממש ממקום העבים לא בא למטה עד אחר איזה רגעים, רק הברק יתראה תיכף לא הברד והקולות ויאמרו משה בדאי הוא כי אחר המועד, ולכן היה בזה נס גדול שבאותו רגע שיצא הברד והרעם ממקומו למעלה ברגע זו ממש כבר היה למטה, ורק במהירות כמו הברק שיוורד בלא משך זמן, ובזה היה פה שנוי בברד ורעם טבעי שהברק מתראה לפני הרעם, אבל פה שהברד והרעם הלכו במהירות כמו הברק, התראו הם לפני הברק, כי הרעם יוצא תמיד קודם הברק, רק שבלתי נשמע תיכף מפני התאחרות הקול, ופה שהקול וכן נפילת הברד לא נתמהמה רגע קדמו הם אל הברק, ועז"א וה' נתן ולא אמר וה' המטיר ברד, כי לא היה בדרך המטר הטבעי, רק ענין נסיי שנתן ה' שיקדמו הקולות וברד ואח"כ ותהלך אש ארצה שהוא אש הברק. והנה הנס הגדול הזה לא היה צריך אלא ברגעים הראשונים, שלא היה אפשר שגיע הקול והברד למטה בדרך הטבע, הי' צריך שירד במהירות בנס לאמת נבואת משה, אבל אחר שעברו הרגעים הראשונים שכבר יגיעו הקולות והברד למטה בדרך הטבע, נפסק הנס הזה וירדו כדרך הטבע, ועז"א וימטר ה' ברד על ארץ מצרים, שאח"כ המטיר ברד כדרך המטר הטבעי, שיוורד כדרכו ושווה בהליכתו כפי חוקי הכובד והתנועה. והבן.

"וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת מַטְהוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וְה' נָתַן קֶלֶת וּבָרָד וְתִהְלֶךְ אֵשׁ אֶרְצָה וַיִּמָּטֵר ה' בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (ט, כג)

נשמעו הקולות בכל העולם

בספר תוספות השלם (כאן) כתבו בזה הלשון, "נתן קולות וגו', נשמע הקול בכל העולם כמנין נתן". עד כאן. כלומר, "נתן" עולה בגימטריא ת"ק, והזמן שלוקח להלך את כל העולם כולו הוא ת"ק שנה, כמבואר במסכת פסחים (צד:) וברש"י שם (ד"ה וכן). ובזה רמזה התורה, שקולות הרעמים במכת ברד נשמעו בכל העולם, במהלך ת"ק שנים, שהוא מנין "נתן".

"וַיְהִי בָרָד וַאֲשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד" (ט, כד)

האש והמים עשו שלום לכבודו יתברך

בילקוט ראובני (סוף וארא) מביא שכתוב במדרש חזית, מים ואש שונאים זה לזה, וכשראו מלחמתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא נלחם במצרים, עשו שלום

ביניהם, ועשו מלחמות הקדוש ברוך הוא במצרים. הדא הוא דכתיב [זה מה שכתוב], ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד, נס בתוך נס. עד כאן.

הברד ירד בגובה ששה טפחים

במדרש הגדול איתא, רבי יוחנן אמר, שלשה טפחים התחתונות ברד, שלשה טפחים העליונות אש. היה המצרי יושב, נכוה בברד [מקבל כויית קור]. עומד, נכוה באש. כמשפט רשעים בגהינם, שהן נידונים ששה חדשים בחמה, וששה חדשים בצנה. עד כאן לשונו.

"ה' הצדיק ואני וְעַמִּי הָרָשָׁעִים" (ט, כז)

פרעה גרם לפירוד בשם הוי"ה

ראשי תיבות "ה' הצדיק" הם "יה", וראשי תיבות "ועמי הרשעים" הם "וה", ויחד הוא שם הוי"ה, אולם פרעה שם הפרדה באמצע, ואמר "ואני", לפי שפרעה פגם בשם כשאמר (לעיל ה, ב) "מי ה' אשר אשמע בקולו", שכפר ביחודו של הקדוש ברוך הוא, והפריד את האותיות י-ה מהאותיות ו-ה וזהו פגם גדול (וכמ"ש בזה"ק בכמה דוכתי). ולכן נאמר בפסוק (תהלים עט, א) "אלהים באו גוים בנחלתך", הגוים באו ונכנסו בתוך שם הוי"ה, בתוך "נחלתך", ועל כן ממשיך הכתוב (שם ו) שפוך חמתך וכו', בו מבקשים מה' שיעניש אותם בעונש כבד, ולעורר את הרחמים על ישראל.

"והחטה והבסמת לא נכו כי אפילת הנה" (ט, לב)

התורה מגינה ומצילה

"חטה" בגימטריא, כ"ב, כנגד כ"ב אותיות התורה, ו"בסמת" אותיות "מסכת". דהיינו, אדם שלומד תורה בכ"ב אותיותיה, ומסיים מסכת, "לא נכו", אינו נופל בשום צרה, "כי אפילות הנה", מפני שצרותיו ומכותיו יהיו רכות, ומיד יעמוד זקוף לאחר הנפילה.

"ויחדלו הקלות והברד ומטר לא נתך ארצה" (ט, לג)

הברד היה תלוי באויר ארבעים ואחת שנה והקולות כחמש מאות שנים

כתוב במדרש הגדול (כאן), כיון שנתפלל משה, לא הגיעו האבנים ארצה, והיו תלויין ועומדים באויר, שנאמר "לא נתך ארצה", לא ירד מן השמים לא נאמר, אלא "לא נתך ארצה", מלמד שהיו עומדין באויר. ובימי יהושע נפלו, שנאמר (יהושע י, יא) ויהי בנוסם וכו', וה' השליך עליהם אבנים גדולות. נמצאו תלויים באויר ארבעים ואחת שנה. אף הקולות היו תלויין באויר,

ובימי יורם יצאו, שנאמר (מלכים ב', ז, ו) וה' השמיע את מחנה ארם קול רוכב וקול סוס. נמצאו תלויין באויר קרוב לחמש מאות שנה, וכו'. עד כאן.

וכן כתוב במדרש משנת רבי אליעזר (פרק י"ט אותיות עה-ח) ושם התווסף, ולא עשה לנו הקדוש ברוך הוא כל הנפלאות הללו, אלא כדי לספרן ולחוותן מדור אל דור, שנאמר (שמות י', ב) ולמען תספר באזני בנך ובן בנך.

ימי השובבי"ם מעלתם וקדושתם

"וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נֹאקֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים מַעֲבָדִים אֹתָם וְאֶזְכֹּר אֶת פְּרִיָתִי" (וארא ו, ה)

פירש רש"י אותו הברית דהיינו ברית בין הבתרים, ואפשר לפרש אות הברית שתקנו ובררו נצוצי קרי של אדם הראשון (בראשית רבה כ, כח) במאה ושלושים שנה שפירש מחוה. ולזה היה הגלות בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה להוציא הנצוצות, וזה שאמר האר"י ז"ל וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ דהיינו הנצוצות נתקנים.

וכתב האר"י ז"ל דע כשאדם מוציא זרע לבטלה הוא מוסר בניו לחיצוני וכאשר שב מחזיר אותם לתוך האוצר ששמו גוף וזה שנא' (ישעיה נט, כ) ולשבי פשע כששב מהפשע ההוא אז ב'יעקב נ'אום ה' ו'אני ראשי תבות בני'ו יחזרו למקומם ואז יבא הגואל על ידי תשובה. ויתקיים בהם (שם ס, כב) הקטון יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום כמו במצרים (שמות רבה א, ז) שהיו יולדות ששה בכרם אחד ויש אומרים ששים, וכל זה שלא שבו הבנים תחת יד סטרא אחרא ואינם באוצר.

וכתב הרב מגלה עמוקות על הפסוק והוצאתי א'תכם מ'תחת ס'בלות מ'צרים. כי יש ארבע קליפות: ס"מ ובת זוגו, אגרת, רהב, נעמה. ומושבם בארבע מדינות אלו רומי, סלמאנקא, מצרים, דמשק. וכל קליפה יש לה אומנות בפני עצמה ס"מ ובת זוגו על עבודה זרה ברומי חייבתא, אגרת על שפיכות דמים והיא בסלמאנקא, רהב על גילוי עריות כמצרים שהם שטופי זמה, נעמה על הגזל בדמשק. וסימן של אלו טמאים מדר"ס ראשי תבות מ'צרים ד'משק ר'ומי

ס'למנקה, ולעתיד יתקנו ויהיה סימנן (שיר השירים ז, יג) פתח הסמדר. אופן אחר מתחת ס'בלות מ'צרים ראשי תבות ס"מ כי היו נצוצי הקדושה תחת יד ס"מ, (פסיקתא זוטא שמות ו) ועל ידי שישאל שמרו ברית קודש יצאו ממצרים.

חומרת עוון המוציא שז"ל

ובזוה"ק פ' נח דף ס"ב מובא שם, שעון השחתת זרע, קשה יותר מכל העבירות ואינו נתקן אלא על ידי תשובה סגירה.

ובספר הזוהר הקדוש כנוכר שם בפרשת פקודי, וזה לשונו: חד ממנא אית דממנא על אינהו בני נשא דמחבלי אורחיהו, ולא חיישי ליקרא דמריהון למנטר את קיימא קדישא, להני אעילו לון לגהנם לההוא אתר דאקרי שאול ואבדון, וכתוב בזוה"ק פרשת וילך וז"ל: תנא מאן דנחית לאבדון לא סליק לעלמין והוא אקרי גבר דאשתצי מכולהו עלמין, עכ"ל.

ודע כי רע לא נקרא אלא מי שמשחית דרכו ומטמא עצמו ומטמא את הארץ, שכתוב בדור המבול וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ

ונותן כח והתגברות לרוח הטומאה הנקרא רע יותר מכל שאר עבירות, מפני שגורם שמקור שפע העליון ישפיע לחוץ לסטרא אחרא. וכמו שכתוב בדור המבול רק רע כל היום, ולא נכנס בפלטרין של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ורצה לומר אפילו שיש בידו הרבה תורה ומעשים טובים, אם מת ועון זה בידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה

והמשחית זרעו לא יראה פני השכינה אפילו מחוץ לפלטרין כדרך ששאר רשעים נהנים מזיו השכינה לעתות רצון. לפי שעל ידי חטא זה מסתלקת השכינה מן העולם, כי הקדושה לא יכולה לנוח במקום הטומאה, וכיון שהוא גרם הסתלקות השכינה לכן אף אחר טהרתו בגיהנם לא יזכה ליהנות מזיוה, אלא יתגלגל כדרך ער ואון ורק אחר כך יזכה לתיקון נפשו כראוי.

ונודע כי זה העוון שנטמא בו האדם ביותר מכל העוונות בזה העולם ובעולם הבא. ואומר, מהו החטא החמור ביותר, מי שמשחית זרעו לבטלה ומוציא זרע לבטלה בידיו או ברגליו ועי"ז נטמא טומאה גדולה, כי במקום שיוליך את השפע לקדושה מוליך את השפע והטוב לשונאי המלך והם הורגים את בניו של המלך שהגמרא בנדה (י"ג ע"ב) אומרת שהוא כמי ששופך דמים, ורב אשי אמר כאילו עובד ע"ז.

ולזה החוטא מענישים באותו עולם העליון יותר מכל החטאים כי טיפות הזרע הם תמצית כל הגוף ופוגם ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

כ"ש מי שמזלזל בפירורין של המוח שהם טיפות של זרע שזורק אותם לארץ [לבטלה], שח"ו ענשו בעניות.

ודע כי מקום יש בגיהנם ויש שם מדרגה הנקראת צואה רותחת ושם הוא הוזהמא של כל הנשמות האלו שמתלכלכות מכל זוהמא של העולם הזה.

ואין לך עון שיטמא האדם נשמתו יותר מבהוצאת זרע לבטלה, וזה אם לא עשה תשובה, אמנם אם עשה תשובה אין לך דבר העומד בפני התשובה, ומה שפרשו בזהר שאינו תלוי בתשובה הוא כי צריך לעשות דברים שהם למעלה ממקום התשובה, והטעם כי הפוגם דברים פוגם במח כי משם נשפע הזרע, והוא פגם בחכמה, ולכן צריך לעשות תשובה למעלה ממקום התשובה שהיא הבינה.

כתב החיד"א בספר "לב דוד", וז"ל: ואני בעיני אומר שאם חטא חטאת נעורים ועשה איזה תשובה ואח"כ גדל והוא מהיושבים ראשונה אל עירו ואל שער מקומו, כל ימיו יהיה נכנע בקרבו כי התשובה שעשה בדור יתום זה על הרוב לא היתה תשובה שלימה ועדיין הקטיגור מקטרג, ואיך יגבה ליבו וישתרר, והוא שפל ואפל ובר מן דין וכבר נודע, כי "תועבת ה' כל גבה לב", עכ"ל.

ומובא בספה"ק "דברי חיים" בשם הרב הקדוש מראפשיץ ז"ל, כי אפילו המקומות שמכריזין בהם שפלוני עבר עבירה, גם באלו המקומות צריכים לטהר ולנקות המקום שעבר הכרוז, וכ"ש ח"ו ע"י העבירה עצמה שגורם פגם וחשכות בכל העולמות, ע"כ.

כתב האר"י ז"ל, שאין לך עבירה בכל התורה כולה, שמוליד משחיתין ומזיקין כמו המקלקל זרעו, או רואה קרי לאנסו. שכל הטיפות שיצאו ממנו לבטלה מוליד מהם בנים משחיתים זרע מרעים. ועליו מוטל לפרנסם בין בחייו בין במותו, והם עצמם בניו-להנהיגו לשאול תחתית. ובעת צאתו מן העולם, יקיימו בו מצות כבוד אב כגודל העוון, להאכילו שורשי רתמים, להשקותו מרורות פתנים, ולהלבישו בגדים הצואים, אשר לא תותך טומאת כתמיהן עד יעברו עידן ועידינים. אוי למי שנפל בידיהם כי המה רשעים אורבי דם ואורבי נפשות ר"ל. כמ"ש "תיסרך רעתך", ר"ל טיפות הזרע נקראים ר"ע והם הם המיסרים, לרדוף, ולטרוף אותו עד

אבדון וכליון. וכל זה בא לו בגין מעשה ידיו, שפגם בברית הקודש בעבור הנאה מועטת של רגע אחד.

והרב החסיד ר' אליהו סלימאן מני זצוק"ל, בספרו קרנות צדיק פרק א' אות כ"ג, הביא משל נורא על ענין זה וז"ל:

אגיד לך אחי כמה גדול זה העון וכמה רעות פועל למעלה. והוא משל למלך אחד גדול שהיה לו בנים הרבה והיה אחד מהם פושע בגופו ובכל יום היה מנהג המלך לשלוח למלכה שלו סך ממון רב הראוי לה לפרנסתה ולכל השרים והעבדים אשר בארמון שלה. והי היום לא הגיע לה מן המלך מאומה, ותשאל המלכה לאמר מי הוא זה אשר מנע ממני היום לחם ומזון חוקי אשר אני רגילה לקבל מן המלך דבר יום ביומו? ויען א' מהמשרתים שלה ויאמר, זה עשה בנך פלוני אשר עמד על אם הדרך וגזל כל הממון אשר שלח לך המלך היום. ושאלה המלכה לאמר ומה עשה הפושע בזה הממון אשר גזל ממני? ויען הסרים ויאמר הלך ומסר כל הממון והשפע הזה אל שונאי המלך, וכשמוע המלכה כן נאנחה ותשב אחר מרוב הצער ותאמר הוי על בני פלוני קלני מראשי קלני מזורעי מה ברי ומה בר בטני. עשה לי שתיים רעות האחד אשר גזל השפע ממני ונשארתי עתה דלה ועניה חרבה ויבשה. והב' שנתן הממון הזה לשונאי וחיוק אותו בזה הרבה להתגבר עלי ולהכניעני. אוי על בני הרע הזה האנכי הריתי. האנכי ילדתי וגדלתי לעשות עמי מעשים רעים כאלה. (בתמיה) אהה עליו אהה. ומה לי לעשות, אתנחם בשאר בני הצדיקים החביבים עלי. ותקם המלכה ותלך לדרוש שלום שאר בניה בבית, אשר הכינה להם להיות מדורם שמה. והי בבואה שם להתענג עמהם, ותראה כי חסר לה כמה בנים קטנים ילדים שעשועים, ותשא קולה ותצעק, מי היה פה ומי גנב ממני בניי החביבים. ויען הסרים ויאמר, בנך פ' אשר גזל השפע היום, הוא בעצמו בא אל הבית הזה וגנב את בניך הקטנים, והמה התחננו לפניו וא"ל אחינו אתה ולמה תגנוב אותנו מבית אמנו, ולא שמע אליהם. וא"ל המלכה ואנה הולך אותם ויען הסרים ויאמר, הלך ומכר אותם לאויבי המלך בעד פת לחם אחת, והאויבים שמו אותם בבור בבית הסוהר. ותתחלחל המלכה מאוד, ותלך הלך וזעקה בקול מר, ותשם ידה על ראשה ותאמר, הוי על בני הרשע הזה אשר גנב מאתי ילדי הנחמדים ילדים שעשועים אשר לי, ילדים אשר אין בהם כל מום ואיך ובמה אתנחם. ותתן את קולה בבכי ותאמר חלילה לי לעיזב ביד אויב אך גם אני אלך אתם להיותי אצלם בשבי ובבית הסוהר לשמור אותם מפחד אויב ומצערם כפי האפשר, כי הילדים רכים ועל כרחי אני אלך ואשב שם, עד אשר ישוב בני הרשע בתשובה וילך לפני המלך ויפול לפני רגליו ויתחנן לו ויבכה בבכי ותחננונים שימחול לו. ואם בלב שלם יעשה זאת אז בודאי בלי ספק שימחול לו המלך משני טעמים. הא' כי אביו

הוא והב' כי מלך חסיד הוא ומתרצה ברחמים ויתפס בתחנונים. ועי"ז יצילני מאויבי עז ומשונאי, ויפדה אותי ואת בני אלה מהם. ומי יתן והיה לבבו שלם לעשות תשובה במהרה, ולא יאחר אותי ואת בני היקרים זמן רב בשביה ובצרה גדולה. ואם לא ישוב, אנכי אנקום ממנו את נקמתי ואת נקמת בני, נקמה נצחית ולא יראה פני לעולם ואתנו ביד אויביו ומבקשי נפשו ויענו אותו באכזריות גדולה ויורידוהו בידם שאולה ועד נצח לא יראה אור.

והנמשל מובן כי המלך הוא ממ"ה הקב"ה, והמלכה היא כנסת ישראל ובכל טיפת זרע שהאדם מוציא לבטלה מוליך את השפע הגדול הראוי לנו אל הקליפות אשר המה שנואים להמלך, והמלכה גם מודעת זאת. שעם כל טיפה וטיפה היורדת ממוח האדם למטה, תכף כנגדה יורד ניצוץ קדוש אחר שהוא נשמה קדושה מן הנשמות הקדושות שבאוצר המלך העליון אשר המה בני אל חי ממש. וע"י השז"ל, אז הקליפות חוטפים לאותם הנשמות אצלם ושם הם בצרה גדולה מאוד. והשכינה מרחמת עליהם כרחם אם על בניה החביבים ויורדת ג"כ אליהם להיות אתם להחיותם ולהושיעם בכל מה שאפשר וא"א להם לצאת משם כי אם בשוב האיש ההוא אשר גנב אותם ומכרם בעד הנאה מועטת ומוסרחת כחטא הוצאת השז"ל.

ואתה אחי בין תבין את אשר לפניך והגד נא לי. מי שגונב את אחיו מבית המלך ומכרם ביד אויביהם בעד פת לחם מעופש וסרוח וגורם בזה להביא את המלכה עמם לבית הסוהר וכמה צער גדול יש לאביו ג"כ מזה, כמה יגדל ענשו. ולכן אחי תן פחדך שלא להכשל בעון זה ח"ו. ואם כבר נכשלת מהר ועשה תשובה לקרוא לשבויים דרור, הם הניצוצות והנשמות אשר הלכו בשבי, ושב ה' את שבותך הם הניצוצות, ורחמך עכ"ל.

וכתב עוד האר"י ז"ל, כי בכל עבירה ועבירה הוא ממשיך טומאה על אבר אחד, שכל אבר מתיחס למצוה אחת. כי רמ"ח מצוות, כנגד רמ"ח איברים. אך המקלקל זרעו נטמא בכל איבריו, ומטמא גופו, ופוגם בכל העולמות העליונים הקדושים בלי שיעור, ופוגם בשורשי הנר"ן שלו, וגורם לנשמתו שתרד מן הראש לבחינת רגלין, וגורם להורדת הכלים, ויכול להרוס ח"ו מה שבנו העולם מכבר כמה מאות ואלפי שנים. אוי לו, ואוי לזה הפוגם, מי יודע אלו הדברים עד היכן מגיעים.

והעולה על כולנה ומרתיע הגוף, שהמחבל זרע קודש גורם לפירוד בשמות הקודש בד' אותיות הו"ה ב"ה, וע"י זה נפגמו ד' אותיות אה"ה, וד' אותיות אדנ"י, וד' מילוי השמות, שהמה ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן.

והשפע שהיה נשפע לקדושה, הולך עתה לחיצונים, שכנגד כל טיפה של זרע, יורד ניצוץ קדוש שהוא נשמה קדושה, והקלי' חוטפים לאותם הנשמות אצלם, ושם הם בצרה גדולה. והשכינה זועקת, קלני מראשי קלני מזרועי, מה ברי ומר בטני, ומרחמת היא עליהם כרחם אם על בנים, ויורדת אליהם להיות אתם להחיותם ולהושיעם. (עיין בס' קרנות צדיק למו"ר הרב אליהו סלימאן מני זצ"ל באריכות בענין זה).

התיקון לעוון

וידועים דברי הרמב"ם [פ"ב דעות ה"א] מ"ש גבי חולי הנפשות בדעות ובמידות "ומה היא תקנת חולי הנפשות ילכו אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וירפאו חלים בדעות שמלמדים אותם עד שיחזרו לדרך הטובה" וכו'. וכתב הגאון חיד"א זלה"ה דהוא הדין בכל חולי הנפש שנפגמה מחמת העבירות לילך לרופאי הנפשות לבקש על רפואת נפשו. שכשם שהחולה זהיר וזריז לבקש רופא מומחה ומבקש ממנו לרפואתו ונודר לו כמה מעות ומכבדו כבוד גדול כי ירא מאד מחליו, קל וחומר שצריך האדם לעשות כן על רפואת הנפש שהוא החולי העיקרי והמדוה העצום. ויבקש רפואתו מפי סופרים ומפי ספרים לתקן אשר עות ולתקן אשר קלקל וללקט אשר פזר ויכנע מאד וישמע לקול מורים, ואחר אשר יתבונן בחולי נפשו מכל הפגמים אשר פגם בנפשו, יודיע מכאוביו לרופא הנפש ינחהו במעגלי צדק, וימהר לאחוז בסדרי תשובה ככל אשר ישית עליו. וה' החפץ בתשובת השבים יעזרהו על דבר כבוד שמו רוכב שמים בעזרו בהלו נרו.

ומו"ר הרי"ח הטוב זצוק"ל כתב על מעלת הימים החשובים הללו, שהרפואה הגדולה ביותר כנודע היא התורה הקדושה וכל הכוחות שיש לאדם ישים על התורה ומצוות ומעשים טובים וישמור גם בימים הללו בפרט את פיו ולשונו, וז"ל:

והאדמו"ר מתולדות אהרן כתב בספרו טהרת הקודש, כי ימי השובבים הקדושים הללו הם ממש כעשרת ימי תשובה בכחם, וז"ל: "ימי השובבי"ם הם כמו עשרת ימי תשובה והוא זמן שמקבל הי"ת התפלה בבחינה כמו עשרת ימי תשובה והנה כלל ענין שובבי"ם הוא לתקן את המדות ולקדש החושי"ם לשמר עצמו מעצבות וכעס וגאווה", עכ"ל. וכ"כ הרב "עטרת ישראל" וז"ל: "הנה לאחר בשבת זו מתחילין ימי שובבי"ם לשוב בתשובה שלמה על עון המר של חטאת נעורים רח"ל והם ימי תשובה כמו עשרת ימי תשובה ממש שעל ידי התשובה מתקנים כל הפגמים עד שיתבטל הקטגור".

וראיתי שגם המגיד אמר למר"ן מהר"י קארו וצוק"ל כמה חשובים ימי השובבים וכדאי לעשות בהם תשובה ולצום ואם אינו יכול לצום שיזהר מלהשביע עצמו במאכל ומשתה וז"ל: (מגיד מישרים, פרשת בשלה):

ואומר רשב"י שאם אדם שומר ברית קודש מי הוא זה שיכול להזיק לאותו הבן ששומר ברית קודש כאשר הוא בין אביו ואמו.

ואותו הממונה על גיהנם אשר שמו דומ"ה, וכמה אלפי מלאכי חבלה עמו, הוא עומד על פתחו של גיהנם. וכל אותם ששמרו את אות ברית הקודש בעולם הזה, אין לו רשות להתקרב אליהם.

מכיון שכאשר נתקן הברית נתקן הכל, כי הברית הוא התיקון לכל, וכל הברכה והשפע בשני העולמות תלוי בשמירת ובתיקון הברית.

כל מי ששומר את הברית הזו, הוא ניצול למעלה בעולם הבא מכל המקטרגים ומגיהנם, וניצול למטה בעולם הזה מכל הדינים ומכל צרות החיים.

כי בזמן שיבוא מלך המשיח, כל אותם האנשים ששמרו את אות הברית ינצלו מחבלי המשיח וה' יתברך יציל אותם ממות.

מהות ועבודת ימי השובבי"ם

עבודת ימי השובבי"ם כדוגמת אנשי הצבא היוצאים למלחמה, שראשית דבר ישימו מצור על העיר - למנוע מהם מים ומזון, עד אשר ייאלצו בני העיר להיכנע, כך היא העבודה בימים אלו, למנוע מן היצר - מים ומזון עד אשר ייכנע ויתבטל כוחו לגמרי.

אחד מחסידי הרה"ק מקאברין זי"ע התאונן לפניו, רבי, הנני שקוע מאד בחטאי בבוי גדול מאד, ענה לו הרה"ק אף הבוי הגדול ביותר - אם אין מוסיפין לו מים הרי הוא מתייבש לגמרי, אף אתה, עזוב את דרכיך, וממילא תתייבש כל הבוי.

על פגם הברית תקנו קדמונינו ז"ל להתענות ולעשות תשובה בימי פרשיות של שובבי"ם [פרשיות שמות, וארא, בא, בשלה, יתרו, משפטים]. והנה הגם שנתמעט כעת כח הדורות ואינם יכולים לעשות תעניות כראוי, עם כל זה מי שנוגע יראת ה' בלבבו צריך להתאמץ בכל יכלתו, ובפרט בימי שובבי"ם המסוגלים לכך, ולעשות תשובה על זה החטא, כי גדול הוא מנשוא.

ומהראוי לומר ברכת "תקע בשופר גדול" בכוונות הראויים, גם ה"יהי רצון" הכתוב שם קודם חתימת הברכה, והכל ביראת ה' וברעותא דלבא. ועיקר התשובה הוא על ידי תורה ותפלה וצדקה, כל אחד ואחד לפי יכולתו, ובפרט בלימוד תורה שבעל פה ולברר הלכה בליבון ובירור יפה. בזה הוא מקבץ חלקי הטוב והניצוצין קדישין ומברר אותן מתוך הקליפות להוציא בלעם מפייהם. בסוד חיל בלע ויקיאנו (איוב כ, טו) וזהו עיקר התיקון של פגם הברית. כי לימוד תורה שבעל פה בכוונת הלב וביראת שמו יתברך הנכבד והנורא, וכל שכן מי שזוכה ללמוד תורה לשמה ממש ועל ידי תשובה כראוי מאסף ומייחד כל חלקי הטוב והניצוצין קדישין למקורן ולשרשן לה' תתאה, ומייחד אותה בבעלה, ולאשר שאחר כוונת הלב הן הן הרבדים לזה מייחד לבא לפומא, היינו ה' עילאה לה' תתאה שהם בחינת לב ופה כביכול.

כותב השל"ה על זה, ש"דרך ישראל להתעורר בימים קדושים אלה בדרכי תשובה ביתר שאת, כמוזכר בדברי הקדמונים והאחרונים. ובמה התיקון, בעיקר ביציאה מתרבות מצרים "ערות הארץ", שנאמר "כמעשה ארץ מצרים לא תעשו". יציאת מצרים מתבטאת בכך שאנו בימים אלו משתדלים יותר להתנתק מטומאת העריות במחשבה בדיבור ומעשה.

לימוד התורה ושמירת השבת הן שתי עצות ותרופות מועילות

ועוד מובא בשל"ה הקדוש על הפסוק (במדבר יט): "הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר" שרומז שאף בזמננו כשאין אפר פרה לטהרה, יוכל האדם לטהר עצמו על ידי לימוד התורה הקדושה כשמתמיד ודבק בה בכל עת, וזהו "ביום השלישי" רומז לתורה שניתנה לאלף שלישי ויומו של הקב"ה אלף שנה, ואז "ביום השביעי", רומז ליום שב"ת נוטריקון שבת בו תשוב, "יטהר", שלימוד התורה ושמירת השבת הן שתי עצות ותרופות מועילות, ובכוחם יתעורר לתקן את אשר פגם מיום היותו על האדמה.

"כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כוחו קורעים לו גזר דינו" - אמ"ן נוטריקון א'כילה מ'מון נ'שים, עונה מלשון עינוי, דהיינו זה שמענה ומצמצם את עצמו בשלושה דברים אלו, קורעים לו גזר דינו

והנה, שלושה דברים שהם עיקרי התאוה: לחם כסף משגל, אשר בהם נדרשת הזהירות שיהיו לשם מצוה, וכמו שפירש ה'תורת חיים' מאמר חז"ל: "כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כוחו קורעים לו גזר דינו" - אמ"ן נוטריקון א'כילה ממון נשים, עונה מלשון עינוי, דהיינו זה שמענה ומצמצם את עצמו בשלושה דברים אלו, קורעים לו גזר דינו. וכן מפרש

הקדוש מרוזין הכתוב (ויקרא): "ושחט אותו על ירך המזבח צפונה לפני ה'", שבשלושה דברים אלו יוכל לשחוט את היצר הרע: "על ירך" היינו קדושת היסוד ברית קודש, "המזבח" היינו אכילה, "שולחנו של אדם במקום המזבח", "צפונה" היינו הממון כמאמר ז"ל "מצפון זהב יאתה", ובוזו יוכל להיות "לפני ה'".

וכן אפשר לפרש את הכתוב "משכו וקחו לכם", "לכם" נוטריקון לחם כסף משגל, דהיינו "קחו לכם" שכך גזרה חכמתו יתברך שאדם יהיה מוכרח לדברים האלה, אך בד בבד מוטלת עליכם החובה "משכו" עצמכם - תאוותכם מהם שלא תהיו בחינת "נבל ברשות התורה", אלא כל מצוותיו יהיו לשם שמים לקרב משיח צדקינו ברחמים.

ימים אלו מיועדים לחשבון נפש

ועוד מצינו, שימים אלו מיועדים לחשבון נפש בכלל, ובפרט מסוגלים לטהר ולזכך את הנפש מפגם המעור. ואף אחר שחטא לפניו יתברך וחפץ לתקן את נפשו, ישיג תשובתו רק על ידי שיהיה פוקד ומדקדק במעשיו. זהו: "זכרון לכולם היה תשועת נפשם מיד שונא", "זכרון, כאשר יעשה חשבון נפש, ויבדוק ויזכור מעשיו, שידע על מה יש לבקש ולהתפלל אז תהיה "תשועת נפשם מיד שונא" - הוא היצר הרע.

וכך מפרש ב"ארחות השובבי"ם את המשנה באבות: "אין לך אדם שאין לו שעה", היינו שאין יכולים להגיע למדרגת "אדם" באם "אין לו שעה" מיוחדת ביום, בה הוא עורך חשבון נפשו בינו לבין קונו.

וצריך לידע שהיצר לא נותן לזה ומשו"ה צריך להתגבר עי"ז כמ"ש הרמח"ל הקדוש בספרו מס"י פ"ב וז"ל ואולם הנה זאת באמת אחת מתחבולות היצר הרע וערמתו להכביד עבודתו בתמידות על לבות בני האדם עד שלא ישאר להם ריוח להתבונן ולהסתכל באיזה דרך הם הולכים, כי יודע הוא שאלולי היו שמים לבם כמעט קט על דרכיהם, "ודאי שמיד" היו מתחילים להנחם ממעשיהם, והיתה החרטה הולכת ומתגברת בהם עד שהיו עוזבים החטא לגמרי. עכ"ל הקדוש. אתה הראת לדעת שכדי לינצל מעוונות שבידו סגי בחשבון הנפש ואז מבשרים לו שודאי יעזוב החטא לגמרי.

קדושת המחשבה וקדושת העינים

ואומר האר"י ז"ל הקדוש כי צריך לדעת שכל זמן שהאדם שרוי בחטא רח"ל, התורה והתפילה של האדם שהאדם לומד ומתפלל, החיצונים יונקים מאור תורתו ותפילתו של אדם זה

כל זמן שהוא שרוי בחטא, כמו שנאמר "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי" והאדם צריך לצאת למלחמה כנגד היצר הרע של פגם היסוד ועל ידי שהוא שב בתשובה מלשון ו"שבית" לשון תשובה, אז משחרר הוא את התורה והתפילה שלו שנמצאים בשבי של הקליפה רחמ"ל עכ"ל.

הנשר הגדול רבנו הרמב"ם בסדר קדושה הלכות איסורי ביאה (פרק כב' הלכה יח') וזה לשונו שם:

"אין לך דבר בכל התורה כולה שהוא קשה לרוב העם לפרוש ממנו אלא מן העריות והביאות האסורות ואמרו חכמים כי בשעה שנצטוו ישראל על העריות בכו וקיבלו מצווה זו בתרעומות ובכייה שנאמר בוכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו" וכתב המגיד משנה כי המקור לכך בספרי.

פה טמונה התשובה מהו הדבר שהיה הכי קשה לעם ישראל עוד ממעמד הר סיני לפני אלפי שנים ולא רק היום והוא "איסורי העריות", לא כתוב פה שכאשר אמר הקב"ה לא תגזול בכינו על קושי קיום המצווה, או כאשר אמר הקב"ה לא תרצח, או לשמור את יום השבת, וכן כל שאר המצוות לא בכינו וקיבלנו בתרעומות ובכי. כתוב פה ברמב"ם כי כאשר נצטוונו על העריות אז בכינו וקיבלנו מצווה זו בתרעומות.

"אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב שפנוי מן התורה"

וכך נפסק להלכה ברמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק כב' הלכה כא) וז"ל ק: "גדולה מזאת אמרו יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו עם התורה שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה ובחכמה הוא אומר אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה תמיד" עכ"ל.

ברגע שאתה מפנה את המחשבה שלך מהקב"ה או מהתורה הקדושה מיד פורצים לשם מחשבות של זנות ניאוף תאוות נשים מחשבות והרהורים על כל הבלי העולם הזה.

וכמו שאמר הגאון מוילנא אם האדם לא עולה מעלה מעלה, יורד מטה מטה.

מספרת הגמרא מסכת קידושין (דף פא.) כי היו יהודיות שבויות ששבו אותם הגויים וברוך ה' פדו אותם מן השביה וכשהביאום לנהרדעא (עירו של רבי עמרם חסידא) העלו אותן לעליית הגג שבביתו של רבי עמרם חסידא, וממשיכה הגמרא לספר שלאחר שהעלו אותן הורידו את הסולם מלפניהם כדי שלא תהיה גישה להגיע אליהם.

ואומרת הגמרא שלפתע עברה אחת מהשביות אצל פי הארובה שעולה מן הבית דרך עליית הגג ונפל אור בבית של רבי עמרם חסידא דרך פי העליה, שהיו פניה של אותה בחורה מאירות מרוב היופי.

ומספרת הגמרא שמחמת זה נכנס ברבי עמרם "חסידא" יצר הרע לחטוא עם אותה יהודיה, והלך והרים סולם שמשקלו היה כל כך כבד שרק עשרה אנשים ביחד יכלו להרים את אותו סולם, ור' עמרם חסידא הלך והרימו לבד מרוב כוח התאווה.

והתחיל רבי עמרם לעלות בסולם כדי ללכת לחטוא וכאשר הגיע לחצי הסולם פסק את רגליו לעמוד במקומו בחזקה כדי להתגבר על יצרו והחל להרים קולו ולצעוק "אש בביתו של עמרם" "אש בביתו של עמרם", ומחמת הצעקות שמעו חכמים וסברו כי פרצה אש בביתו של רבי עמרם חסידא, וכשהגיעו ראו אותו לתדהמתם עולה בסולם וכמובן ידוע בשביל מה.

אמרו לו חכמים, ביישתנו שנראה אותך במצב כזה לא נעים, השיב להם רבי עמרם חסידא מוטב שתתביישו ממני בעולם הזה ולא תתביישו ממני בעולם הבא. וכמובן שעל ידי שראה אותם פסק ממנו היצר הרע ואותה תאוה, והשביע רבי עמרם חסידא את היצר הרע שיצא ממנו ויצא ממנו עמוד של אש וניצל מן העבירה.

אם נתבונן קצת במעשה הזה הלא נחרד! רבי עמרם חסידא שנקרא חסיד של כל התנאים וכי מה נראה לכם שהוא היה חושב ח"ו על דברים אסורים, הלא הוא היה יכול להחיות מתים מקברם, ואם היה מסתכל במישהו היה עושהו גל של עצמות, הוא היה קודש קדשים, הכיצד יתכן שאותו רבי עמרם חסידא קודש הקדשים הגיע לכזה מצב.

אלא מתרץ ואומר רבנו האור החיים הקדוש "שהגם היותו מושלל מבחינת החושב, נתנצח מבחינת הראות דהיינו שהיצר הרע נצחו בגלל מראות העיניים.

וכך אומרים לנו חכמינו זכרונם לברכה במסכת סוטה (דף ח:): אמר רבא גמירי, כלומר קיבלתי במסורת מרבתי "אין יצר הרע שולט אלא במה שענינו של אדם רואות".

וכך חכמינו זכרונם לברכה מתארים בהמשך הגמרא במסכת קידושין ומספרת: שפעם אחת רבי מאיר בעל הנס ראה אנשים שעוברים עבירות והיה מתלוצץ עליהם, ואמר שנקל הוא להם להתגבר על יצרם אם הם רוצים, ומספרת הגמרא שנענש על כך על זה שהתלוצץ עליהם, וניתן רשות ליצר הרע לנסות להחטיאו, מה עשה השטן התחפש לאשה יפה מאוד. ובזמן שרבי מאיר מסתמא היה שונה את משנתו תוך כדי הליכה על יד הנהר נדמה השטן לאשה בצד השני

של הנהר, ורבי מאיר רצה ללכת לחטוא עמה מחמת "הראיה", ואומרת הגמרא כי מחמת שלא היתה ספינה שיכולה להעביר אותו לצד השני של הנהר מה עשה תפס בידו חבל מתוח משפת הנהר אל הצד השני ולקח חתיכת עץ ועמד עליו והחל למשוך עצמו לעבר השני של הנהר אל אותה אשה שבעצם היתה השטן, וכאשר הגיע לאמצע הנהר עזב אותו היצר הרע ואמר לו כי אילולי היו מכריזים עליך בשמים "הזהרו ברבי מאיר ותורתו" הייתי מחטיא אותך, ואם היו מוכרים אותך לשוק לאחר מכן והיו מעריכים כמה היית שווה כמו עבד שמוכרים בשוק, לא היית שווה יותר משתי מעות של כסף.

ומסיים רבנו האור החיים בדבריו:

"נמצאת אמור כשיש באדם האחד מהשניים היינו פגם העיניים או מחשבה, אז תהיה מושללת מהאדם שליטה בעצמו בדבר זה, ואין צריך לומר בהצמד שני הדברים דהיינו שגם יראה דברים אסורים, וגם יחשוב על דברים אסורים, הן האדם חלוש כנגד תאות הנשים. ואין צריך לומר שאם שלח את ידו ואכל מעט מן הרע הזה הנה הוא מסור ביד תאותו מעשה תחבולות האדם.

ומסיים הרב במילים שוברות לב - ולהעריך מלחמה נגד בחינה זו, היא בשלילת שני הדברים שהם:

(א) שמירת העיניים.

(ב) שמירת המחשבה.

"ובזה תהיה נרכבת באדם תכונה לכל יתלהט אחר היצר הרע והתאוה הזו, וישליט הרצון והיינו את רצונו ורצונו של מקום בחפץ הטבעי. ותדע, אומר האור החיים הקדוש, "כי חוש הראות [הראייה] יגדיל החפץ לחפוף בתאות הנשים, ויבטל את כח הרצון מלמנוע מלחטוא. והראייה תטה אותך אל חפץ המעשה והיינו העבירה רחמ"ל, עד כאן לשונו הקדוש של האור החיים הקדוש.

במסכת סוטה (דף מז.) מספרת הגמ': על ר' יהושע בן פרחיה שברח מן האויבים שרצו להרגו וברח לאלכסנדריה של מצרים, וכאשר חזר לארץ ישראל התארח עם תלמידיו באכסניה שנהגה בו כבוד, והיו עומדים לפניו ונהגו בו כראוי לכבוד של תלמיד חכם, "אמר ר' יהושע בן פרחיה כמה נאה אכסניה זו" וברש"י: התכוון לומר כמה נאים מעשים של האכסניה הזו שנוהגת כבוד בתלמידי חכמים.

אמר לו תלמיד אחד, העיניים של בעלת אכסניה זו טרוטות פירוש עגולות, וכיצד אתה אומר שהיא נאה, אמר לו הרב "רשע" בכך אתה עוסק מסתכל על אשת איש, ונידה אותו, וזה התלמיד היה ימ"ש ושם זכרו, נמצינו למדים שמפגם העיניים והברית יוצאת כת של כפירה וכל דבר קשה בעולם.

הגמ' במסכת ברכות (דף כח:) מספרת כשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו וכשראה אותם החל לבכות, אמרו לו רבנו נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה.

אמר להם אילולי הייתי עומד לפני מלך בשר ודם שהיום הוא כאן ולמחר בקבר, שאם כועס עלי, אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני אין איסורו איסור של עולם, ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם, ואם אני רוצה אני יכול לפייסו ולשחדו בממון, אף על פי כן הייתי בוכה.

ועכשיו מוליכין אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שחי לעד ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם, ולא עוד אלא ששתי דרכים לפני אחת לגן עדן ואחת לגיהנם, ואין אני יודע באיזו דרך מוליכין אותי, וכי לא אבכה, אמרו לו רבנו ברכנו, אמר להם יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו עד כאן, (בתמיה ולא יותר מזה), אמר להם הלוואי שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. שכן אדם עובר עבירה בסתר, ומדוע הולך ועושה זאת בסתר, כי אומר בלבו שלא יראני בשר ודם, ואם אנשים היו יראים מהקב"ה כמו שמתביישים מבשר ודם, היו נמנעים מהרבה עבירות.

ואמר להם פנו כלי טומאה מהבית מפני הטומאה, והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא ללות אותי. נמצינו למדים מגמרא זו שהיראת שמים של האדם נמדדת כאשר הוא נמצא לבד כמו שאנו אומרים כל בוקר בתפילה "לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי" היראת שמים של האדם נמדדת בהיותו לבדו בסתר בלי אף אדם ומכל מקום ירא לחטוא, ואם כן אדם שיש לו אמונה ויראת שמים גם כאשר נמצא לבדו שומר על עיניו ממראות אסורות, ואז יקרא בשם ירא שמים כיון שמאמין מכח האמונה שלו בבורא עולם אשר כבודו מלא עולם.

ואיתא בזהר הקדוש האי מאן דאפיק זרעו בריקניא גורם גלות לו ולבניו ואקרי רע הדא הוא דכתיב (בראשית וישב ל"ח ז') ויהי ער בכור יהודה רע וגורם לשכינה שתסתלק שנאמר (תהלים ה' ה') לא יגורך רע. וכתב הרב בעל זכרון מנחם בעון זה פוגם בשם א' משם מ"ב והוא שקוצי"ת גימטריא רשו"ת רמז שהמוציא קרי יוצא מרשותו של הקדוש ברוך הוא ותקנתו צעקו

וה' שמע (תהלים ל"ד י"ח), ונרמז בשם שועתינו שהצעקה מועילה ורמז שם זה בפסוק (תהלים ל"ד כ"ב) תמותת רשע רעה ושונאי צדיק יאשמו ראשי תיבות גימטריא תתק"ו גימטריא שם זה. ובזהר חדש כתבו (קהלת ה' ה') אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, פירוש אל תתן את פיך לדבר לשון הרע ודבור אסור וכו' כי המטמא ברית הלשון מטמאין אותו בברית המעור (זהר בראשית ח' א'). ואמרו בש"ס (כתובות מ"ו א') על פסוק (דברים כ"ג י') ונשמרת מכל דבר רע) ונשמרת וכו' השומר עצמו מדבור אסור לא יקרא רע, וזה שאמרו ונשמרתם וכו' כדי שלא יהיה רע. וזה שנאמר (תהלים ל"ד י"ד) נצור לשונך מרע מדבור אסור מרע בשביל שלא יקרא רע שיבא לידי קרי. וכתב כספר זכרון מנחם רמז בפסוק (במדבר נשא ה' י"ב) ומעלה בו מעל, ראשי תיבות ומביא עצמו לידי הרהור בו מאבד עצמו לדעת כי אין מכניסין אותו במחיצתו. ולזה אל יאמר אדם הרואה קרי שהוא אנוס רחמנא פטריה (נדרים כ"ז א') כי תחילתו בפשיעה וסופו באונס - מזיד הוי (בבא מציעא מ"ב א') כי על ידי שלא שמר ברית הלשון טמאוהו, ועוד על ידי הסתכלות בנשים רואה קרי ושומר נפשו שלא יטמא אותה ירחק מהם (משלי כ"ב ה'), ורמז לדבר ראשי תיבות נשי"ם שומר נפשו ירחק מהם, ואמר על סתם נשים אפילו אשתו אם הסתכל בה כשהיא נדה או הרהר שלא בשעת מעשה או שלא נתכון לשם מצות פריה ורביה אלא להנאתו, הרי זה גורם לקרי כי עבירה גוררת עבירה וזה שנאמר (שמות א' ד) ובני ישראל פרו וישרצו ותמלא הארץ אותם שלא אמר וימלאו את הארץ אלא ותמלא שלא כיונו לבנים ולזה נענשו ויקם מלך חדש.

וּכְתַב החיד"א עליו השלום על הפסוק (ירמיה ז' ו') הנה אנכי מביא על העם פרי מחשבותם, מחשבה שעושה פרי שבא לידי טומאה.

וְאֵל יחשוב אדם שקוב"ה לא מעניש על מחשבותיו דלא אמרו אין הקדוש ברוך הוא מעניש על המחשבה, אלא על מחשבה אחת אולם על כמה מחשבות מעניש, ולזה אמרו הרהורי עבירה לשון רבים, ואז רבות מחשבות (משלי י"ט כ"א) וזה קשים מעבירה אחת, כי חוט אחד כפול נהיה כחבל, ועוד אמרו המהרהר בעבירה נכנס תחת יד הקליפה ששמה רל"י גי' עמל"ק, ועל ידי זה רואה קרי שופך דם בניו, וזה שרמז הרב יוסף חון, כי רגליהם לרע ירוצו, (ישעיה נ"ט ד) ראשי תיבות רל"י ששולטת בהם וימהרו לשפוך דם על ידי ההרהור הנקרא רע וזה אומר לרע ירוצו, ועוד רמז הרב הנזכר פסוק (יחזקאל ט"ז ט"ו) ותזני על שמך, שאותיות לפני מילת שמ"ך הם רל"י ולזה ותזנו ששולטת בהם, ואותיות שאחרי תיבת שמ"ך תנ"ל גימטריה לילי"ת, וזה שכתוב (תהלים י"ג ט') סביב רשעים יתהלכון, ורוצה לומר סביב שמ"ך יתהלכון ועוד מביאהו לידי עניות שנאמר (משלי ו' כ"ו) כי בעד אשה זונה עד ככ"ר לחם גימטריה רל"י. ספר חסידים:

מי שהוא ירא שמים בכל לב, שירא מבוראו מלהרהר בדבר רע כשהוא ער, לעולם לא יבוא לו הרהור רע בחלומו.

כל אותם רשעים שמהרהרים בדברים רעים ואינם מבטלים את ההרהורים על ידי התורה או בדברים אחרים, לעתיד לבוא הקדוש ברוך הוא משלם, במדה שאדם עושה נפרעים ממנו.

שני הרהורים יש לאדם יומם ולילה, הרהורי אשה והרהורי ממון, ובשבילם הוא נותן את נפשו, ועוד הרהורים אחרים: קנאה שנאה גאווה תאוה הנאת בניו וגעגוע בנים שחוק חברים וטיוילים וחידושי דברים בטלים, וכל אלה גורמים לבטל תורה.

למה אהב הקדוש ברוך הוא את האבות, מפני שכל היום וכל הלילה לא היה לבם פונה מלהרהר כי אם ביראת ה' כל היום, ולכך נאמר כ"ד פסוקים של אברהם יצחק ויעקב על הסדר, כי כל כ"ד שעות היו בסדר אחד, ולא היה להם פנאי לדבר אחר, ואפילו בשעת שינה עסקו בתורה, כמו שכתוב (בראשית ויצא כ"ח).

משפט האדם לחשוב בבוראו תמיד ולשוותו נגד פניו, שנאמר (תהלים ט"ז ח') שויתי ה' לנגדי תמיד, ויחשוב בבוראו ובקדושתו ובנפלאותיו וטובותיו אשר עושה בכל יום עמנו. אבל בזמן שאדם הנבזה מחשב לדברים בטלים או לשמוע דברי הבאי, אפילו אין בדעתו לדבר כלל, מיד הוא פונה לבו לבטלה מופסדת מכל, והעיקר לחשוב בקדושתו של בוראו וביראתו הטהורה, ולהיות במעלה הטהורה והטובה לעבוד את ה' מאהבה, ולהיות חפץ במצוותיו, וזו היא העבודה הגדולה המשמשים בה מלאכי השרת וכל צבא השמים שמספרים בקדושתו, ועל כן יש לזהר שלא להרבות בדברים בטלים, כי ישכח את הצור אשר הוא תמיד נגד פניו כפקח אשר לפני העיור, כי הוא בהיותו ובכחו ובכל מקום, והעיור הוא שאיננו רואה רק במחשבות של הבאי ואינו זוכר את הצור ומתרחק מעמוד של אמת להיות ירא מפניו כי אינו מצוי בלבו מחמת קושיות הלב שהוא עז וקשה, והוא רחוק מאלהים, ואינו מצוי במחשבתו כי אם דברי הבאי, אבל מחשבת האלהות אינו מצוי בלבו רק בקושי ובחזקה וכמו שלא יוכל העיור להבין ולהאמין האדם אשר לפניו אם לא ימשמש בו או ישמע קולו, כך לא יוכל האיש ללמוד ולקשור בלבו תמיד האלהים אם לא על ידי עזיבת העון, כי העונות מבדילות ומשכחות היראה ומשנים את הפנים וכן הוא אומר (ישעיה נ"ט ב') כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. ורמז בספר זכרון מנחם הרהורי עבירה גימטריא תשובה רמז שעל הרהורי עבירה צריך תשובה. (מוסר חכמים)

והטעם שעוון זה יותר חמור מרציחה לפי שהרוצח הורג את הנרצח שחייב רציחה כמו שאמרו על פסוק כי יפול הנופל ממנו (דברים תצא כ"ב ח'), [כי יפול הנופל ממנו רש"י שם: ראוי זה ליפול ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב] וכמו שאמרו (אבות ב' ו') על דאטפת אטפוך. אבל בעון זה ממית יונקי שדים וקטנים שלא טעמו טעם חטא ועל זה ידו כל הדווים וזה הטעם שהחמירו בזה הקדוש בקרי [בזמן שכן אדם נטמא לא יתפקד מעם הקדוש ברוך הוא לטוב אלא מתפקד מההוא שנקרא רע (זהר א' נ"ז א')] וכמעט שאין לו תקנה אם לא בתיובתא יתיר תדיר. ועוד טעם אחר והוא דאיתא בזהר הקדוש בסבא דמשפטים דק"ג וז"ל אל אתר אסתרס ולא עביד פירין עכ"ל. ופירש רבנו האר"י ז"ל בע"ח (שער מח פר"א) דהנה בקל' הזכר והנקבה אין להם מוח הדעת אלא רק תרין מוחין, וכיון שכן הוא, א"כ אין בו בחי' זווג והרי הוא דומה לסרוס עיי"ש דבריו באורך. והנה זה הפוגם בבריתו גורם שבורא מלאך חבלה, וה' יתברך סירס אל אחר שלא יוליד עוד והוא עוון גדול שמלאך המשיחית הזה הולך והורג ומשחית בניו של מלך, וזה רמז (תהלים כ"א י"א) "פרימו מארץ תאבד" כדי שלא יולידו עוד והטעם הוא כי "וזרעם" שהולידו הוא רק "מבני אדם", כי אל אחר נסתרס ולא עביד פירין. ועל פי זה פירש הרב עוללות הבציר פסוק (קהלת ה' ה') אל תאמר כי שגגה היא ולמה יקצוף אלהים על קולך וכו' רוצה לומר אל תאמר כי הוא אנוס בדבר ושוגג ואם כן למה יקצוף אלהים, אל תאמר כך כי זה העון בא על קולך שדברת לשון הרע וכיוצא, ואם תאמר אף על פי שתחילתו בפשיעה אכן סופו באונס ואם כן מה חרי האף הגדול הזה על עון זה, ותירץ הפסוק וחיבל את מעשה ידך מיתת בניו הקטנים דהיינו עוון פגם הברית. וכדרך זו דרך הרב הנזכר ופירש קראי ביחזקאל (יחזקאל ל"ו י"ז) ויהי דבר ה' אלי לאמר בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה כדרכם ובעלילותם כטומאת הנידה היתה דרכם לפני ואשפוך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו וכו' ואפיץ אותם בגוים וכו' ויבאו אל הגוים ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. המשיח עון זה של הקרי כטומאת הנידה שיוצא מגופה וגם זה יוצא מגופו ולזה ואשפוך חמתי, ואם תאמר למה כל כך ולזה אמר על הדם אשר שפכו מיתת בניו ועוד גרמו חלול ה' שלא ידעו הגוים עון זה כי הוא נסתר ועון זה גרם להם שמארצו יצאו שעל מנת כן נתן להם את הארץ כמו שאמרנו לעיל (בראשית לך לך י"ז א') התהלך לפני והיה תמים וכתוב בתריה (שם ח') ונתתי לך ולזרעך את הארץ ומזה שיצאו מהארץ נתגלה דרכו בדרכי אביהם.

ופירש הרב בית פרץ (ישעיה א' ד') הוי גוי חוטא דבשלמא גוי עובד עבודה זרה אינו תמיהא כל כך אפילו שהם עם כבד עון מחמת שהם זרע מריעים שאמר הכתוב בנים משחיתים

יוציאו, אבל התמיהא על ישראל שעזבו את ה' ניאצו את קדוש ישראל אביהם שלא ראה קרי שמונים וארבע שנה (בראשית רבה ויחי פרשה צ"ח ד' ורש"י כאן ובפסוק כי מלאו ימי ואבואה אליה שם כ"ט כ"א) ומן הראוי שילכו בעקבות אביהם והם נזורו אחור מן הקדושה ודבקו בסטרא אחרא. ועל פי זה פירש הרב פסוק הוי גוי חוטא ואם תאמר אם הוא חטא קל למה צועק עליו הוי עם כבד עון שבא מחמת עון גדול הוא לשון הרע ששקול כשלוש עבירות וזה גרם זרע מרעים הוא הקרי וגם בנים משחיתים, שמשחית את בניו בעון זה, ועוד גורם סלוק השכינה וזה שנאמר עזבו את ה'.

ואמרו בתקונים אית עבירה דמחבר רע ל"ה דשם וזה שמטמא ברית הלשון ונקרא עריה, וזה שאמר הכתוב (חבקוק ג' ט') עריה תעור קשתך, ואית עבירה שגורם שמחבר רע לו"ה דשם וזה שמטמא ברית המעור ונקרא ערוה. ולזה אמרו שהמדבר לשון הרע נעשה מצ"רע כי י"ה בא"ת ב"ש הוא מ"צ ורע שמחבר ל"ה שהם מ"צ הרי מצרע. ובזה פירש הרב (קהלת ה' ה') שומר מצוה לא ידע דבר רע מ"צ היינו י"ה אינו מפרידם מן ו"ה ונעשת מצוה לא ידע דבר רע שאינו מחבר רע עמהם. ובזה פירשו (משלי י"ה כ"א) מות וחיים בי"ד לשון גימטריא ת' תחיה ואם לאו ת' תמות ולכך נעשה מצרע גימטריא ארבע מאות והמצורע קרוי מת וכל זמן שלא נתקן חטא זה השיב אחור ימינו (איכה ב' ג') ונעשה פרוד בין י"ה לו"ה. ופירש הרב גלאנטי על פסוק (שם י') כי ראתה גוים באו מקדשה כי ראתה סופי תיבות י"ה באו מקדשה סופי תיבות ו"ה וזה רמז תיבת גוים באו בתוך מקדשה הוי"ה וזה שאמר אסף (תהלים ע"ט א') אלהים באו גוים בנחלתך להפסיק בין י"ה לו"ה. וזה אמרו (ישעיה מ"ט י"ד) ותאמר ציון עזבני ה' הוי"ה ב"ה ואדני היא השכינה שכחני מלהתפלל עלי וזה שאמרו זכרונם לברכה ושמה תאמר מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו (תענית י"א א') הם מעידים בו שנאמר (חבקוק ב' י"א) כי אבן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה ויש לדקדק היה לומר מכותל, ופירשו המפרשים כי אב"ן ראשי תיבות נגעי בני אדם מקי"ר תזעק, אותיות מקרי רוצה לומר כי נגעי בני אדם הם זועקים עליו ומעידים עליו שחטא בקרי, וכפ"ס ראשי תיבות כי פגם יוד ספירות מע"ץ יעננה כי שם הוי"ה עולה במספר קטן ע"ץ עם הכולל. וזה רמז האר"י זכרונם לברכה בפסוק (תהלים י"ד ג') הכל ס"ר וכו' כי יו"ד פעמים הוי"ה גימטריה ס"ר ואמרו רבותינו זכרונם לברכה המוציא זרע לבטלה פוגם ביו"ד ספירות וזה רמז הכל ס"ר יחדיו נאלחו אין גם אחד כי לא נמלט מעון זה רק יעקב אבינו עליו השלום ע"ד ששבח עצמו כחי וראשית אוני כי הוא מרמ"ח איבריו.

והתקון לעון זה שהוא ריש כל מרעין, שיקריב חלבו ודמו בפ"ד תעניות רצופים, ובפרט בימים אלו שהם מסוגלים לזה ואסמכוהו אקרא (ירמיה ג' י"ד) "שובו בנים שובבים" ראשי תיבות פרשיות שובבי"ם.

הילולת רבי ישראל אבוהצירא זיע"א

תולדותיו ונפלאותיו של רבינו רבי ישראל אבוהצירא זיע"ל

יום ההילולא ד' שבט

בינווי: סידנא (אדוננו) בבא סאלי

מגדולי קדושי מרוקו בדורנו. נולד בשנת תר"נ לאביו ר' מסעוד (בנו של ר' יעקב אבוהצירא זיע"א) רבה של העירה ר'סאני במחוז תפילאָלת.

עוד משחר נעוריו הכין עצמו ר' ישראל לחיי קדושה וטהרה, היה מתמיד גדול בלמודו, ובמשך מספר שנים רכש בקיאות מפליאה במסכתות הש"ס ובספרי הפוסקים. כמו כן, למד גם את שאר מקצועות הקודש כשחיטה, מילה, וכתיבת סת"ם. זכה הרב לכתוב לעצמו ספר תורה ונהג לקרא מתוכו שנים מקרא ואחד תרגום בכל שבוע.

בן שמונה עשרה שנה היה כשנפטר אביו, וכבר אז נודע בשערים כגאון וצדיק. על כן, נתנו יחידי הקהל את עיניהם בו למנותו כרבם וכראש ישיבה למרות גילו הצעיר תחלה התחמק, אך לא יכול היה לעמוד בהפצרות הרבות של בני עדתו. אחר שמיעת שיעוריו, הודו הכול כי אין כמותו בכל הארץ. רבנו לא חת מפני איש, וכולם העריצוהו.

בהיותו בן שלשים ואחת (בשנת תרפ"א) עלה לבקר בארץ ישראל, וכל גאוני ארץ ואציליה חרדו לקראתו, וקבלוהו בכבוד גדול (אפילו מהרש"א אלפנדרי מתקיפי ארעא קדישא קם לכבודו וכבדו) אמנם קשה היה לו להפרד מארץ הקודש, אך היה עליו לשוב לבני עדתו כדי שלא ישארו כצאן אשר אין להם רועה.

אחר רציחת אחיו הגדול (ר' דוד הי"ד), נאלץ ר' ישראל לשאת על שכמו גם בעול הדיינות. אי לכך מסר את ראשות הישיבה לידי בנו ר' מאיר.

איש מופת היה, ומלומד בנסים, זכה שיתקיים בו צדיק גוזר והקב"ה מקיים לא לחנם זכה לזאת, אלא משום שכל רגע בחייו היה קודש קדשים לעבודת הבורא. יומם ולילה התדפקו אנשים על דלתו ביתו לבקשת ברכה, עצה או שאר עזרה.

בשנת תשי"א יצא שוב לארץ הקדש והתגורר בשכונת בקעה בירושלים, אך שב למרוקו כשומעו על הירידה הרוחנית, ונשאר עד שרוב היהודים יצאו משם. ר' ישראל ובית דינו עמדו בעוז נגד הנסיונות לפרוץ את חומות החינוך הקדוש במרוקו.

בשנת תשכ"ד עלה חזרה לארץ הקדש, וכל הדרך הכין עצמו לקראת המצוה לחונן עפר הארץ תחלה גר ביבנה, משם עבר לאשקלון, ובשנת תש"ל עבר לעיר נתיבות.

חבוריו: לרבי ישראל היו כתבים רבים אך אבדו בחייו. כיום יצא ספר מכתב ידו בשם "אהבת ישראל".

נפטר ד' שבט תשד"מ, ומנוחתו כבוד בנתיבות. זיע"א.

"וישובו הנערים"

ביום מן הימים, לאחר יום למודים ארוך ומיגע, יצא רבי ישראל אבוחצירא (בן 9,10), הוא וחברו רבי יחיא מהשיבה, בדרכם לבית, והנה באחד העקולים בדרך התנפלו עליהם ערבים, תפסום וחטפום. בשעות הערב המאוחרות, החלה הרבנית אמו לדאוג, והשיחה את דאגתה בפני בעלה רבי מסעוד, וזה השיבה אל תדאגי, בודאי הוא בשיבה ושוקד על לימודו. אך משעבר הלילה ולא מצאוהו, לא בשיבה ולא בבית הכנסת, החלו החיפושים אחריו. ובינתיים, נודע גם על חברו, שלא חזר לביתו. חרדה אחזה את יהודי תפילאלת, ומיד התכנסו לבית הכנסת, לזעוק ולהתחנן לבורא יתברך כי ישיב בנים לגבולם בריאים ושלמים. רבי מסעוד חילק צדקה לרבני העיר, וערך פדיון נפש, ואכן תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה, וברדת החשכה הגיע שליחם של החוטפים והודיע, כי החוטפים מוכנים לשחרר את החטופים, תמורת כופר נפש. בתפילאלת, חיו היהודים, תחת חסות של משפחות ערביות, כל משפחה ערבית מכובדת היתה לוקחת תחת חסותה משפחה או שתיים של משפחות יהודיות. אוי לו לאותו גוי שיגע בממונו או בגופו של יהודי שתחת חסות משפחה אחרת. הערבים היו יוצאים למלחמה אחד עם השני עד שפוך דם עבור יהודי החסות, כי ראו בזה שפוגעים ביהודי הנתון לחסותם פגיעה בכבודם. כשמוע ראש המשפחה הערבי, אשר משפחת רבי מסעוד היתה נתונה לחסותו, כי בבא סאלי נחטף, בא אל רבי מסעוד ודרש ממנו שלא לשלם את הכופר נפש לחוטפים, בהיות והוא יחקור וידרוש מי הם החוטפים, ויבוא עמם במשא ומתן לשחרר את החטופים בלי תשלום כופר. אם יציתו מוטב, ואם לא, יצא למלחמה. רבי מסעוד חשב רבות אם לשמוע לו אם לאו, והחליט לא לשמוע לו ולשלוח את דמי הכופר לחוטפים ולשחרר את בבא סאלי וחברו. החליט ועשה, ותוך כמה ימים החזירו את החטופים בריאים ושלמים, והעיר תפילאלת צהלה ושמחה.

כשמוע הערבי, בעל החסות, כי רבי מסעוד שילם כופר לחוטפים ולא שמע בקולו, עלתה חמתו באפו, ובשצף קצף בא אל רבי מסעוד בטענה, כי בשלמו כופר נפש השפיל את כבודו בעיני הערבים, כאלו אין ביכולתו להציל עשוק מיד עושקו. מורנו זכר צדיק לברכה, ענהו: דע לך! ברור לי, שאתה ומשפחתך, בודאי הייתם יוצאים למלחמה עם החוטפים, אך אחריתה מי ישורנה. מי יודע כמה היו נהרגים משני הצדדים, ואם החוטפים היו משאירים את בני וחברו בחיים. חושב אתה כי מטרתם היתה כופר נפש, אין חטיפה זו חטיפה לבצע כסף, אלא חטיפה זו היתה בשליחות השטן וגונדא דילה, לאבד ולהרוג ילד קדוש מן העולם. ובכח זכות אבותינו הקדושים והתפלות והצדקות, שנו את דעתם והסתפקו בכופר נפש. נדהם הערבי לשמוע דברי רבי מסעוד, קבל את הדברים ברוח טובה, ומאז עלתה קרן המשפחה בעיניו, ובפרט קרנו של אדמו"ר בבא סאלי. זיע"א.

"חיוני להתקדש בקדושה יתירה"

מעשה באחד מחתני המשפחה שיצא מבית הכסא ורחץ ידיו מהברו. במקרה רבנו ראה את הדבר וחרה לו, ואמר לחתן, מה זה שאינך מקפיד ליטול בכלי, ענה לו חתנו שלא כתוב בהלכה ליטול בכלי, ומספיק נטילה מהברו. אמר לו רבנו "תדע לך שכדי להגיע לקדושה עליונה, זה לא כתוב בהלכה, אבל זה חיוני להתקדש בקדושה יתירה". זיע"א.

"הכל יעבור בשלום"

ספר לי רבי שמואל בן שטרית, בן למשפחת בן שטרית הידועה שגרו בעיר ארפוד יחד עם רבנו בשכנות. הנ"ל בקטנות גדל לו בצוארו בעורף כעין דכור, והיה הדבר מפריע לו מאוד, והוריו פחדו מזה, והלכו לכמה רופאים, וכל הבדיקות שעשו הרופאים לא ידעו להחליט מה זה, ולבסוף החליטו שאין מנוס מנתוח. האם של הנ"ל אמרה, מה פתאום נתוח, אנחנו נלך לרבנו הקדוש בבא סאלי זיע"א, והוא ימציא התרופה הנכונה לבן. האב נסע לבית רבנו אשר קבלו בסבר פנים יפות, וזוכרו שניהם מהימים הטובים בארפוד, לבסוף ספר האב מה שיש לבן. הצדיק בטל בידיו המצב, ואמר לאב "אל תדאג, הנה מים מבורכים, תמרח לילד שלש פעמים, והכל יעבור בשלום", וכך היה ביום השלישי הבן הבריא. זיע"א.

"נס גדול בשבת הגדול"

בליל חמישי, כ"ז שבט התש"ם, התקבלה בבית האדמו"ר בבא סאלי שיחה טלפונית מירושלים, ובה הודיע הרב הצדיק מוכה הרבים הרב מנחם בצרי זצ"ל לכבוד הרב ע"י השמש, כי ישראל בן רבי שאול סיתון דבאח מארגנטינה, נחטף מתוך משרדו בבואנוס אירס, ובהדגישו,

כי רבי שאול סיתהון, אבי החטוף, הוא בר רבי דוד סיתהון דבאח זיע"א, אחד מהרבנים הגדולים בארגנטינה, ומחבר הספר "יעלה הדס" ועוד ספרים. והם רודפי צדקה וחסד, יראי שמים ותומכים בתלמודי תורה בישיבות ובחכמים. הבבא סאלי הרכין ראשו כעשר דקות, ולבסוף התרומם ואמר "החוטפים יתפשו, והוא יצא לשלום חנם אין כסף". למחרת הגיעה מירושלים משלחת רבנים לאדמו"ר בבא סאלי, בבקשה ויעמוד בתפלה לשחרור החטוף, והרב הרגיעם כי אין להם לדאוג לחייו, וגם כופר נפש לא יצטרכו לשלם, אך בקשם להתאמץ בתפלות וצדקות, ולהשתטח על קבר האור החיים הקדוש. פנו גם לאדמו"ר בבא מאיר זיע"א, ובקשוהו שיתאמץ בתפלה, וכמו כן לכל רבני ומקובלי הארץ, לילדי התלמודי תורה ולישיבות, חלקו צדקות, וערכו פדיון נפש ותפלות בקברי צדיקים בארץ. חלפו ימים ושבועות, ולא נודע דבר מגורל החטוף. החרדה לשלומו גברה. ביום ראשון ו' ניסן, בא רבי שאול אבי החטוף מחוץ לארץ, בלוית הרב מ. ב. מירושלים, לסיידנא בבא סאלי, והרב עליו השלום הבטיחם כי בשבת הגדול ישתחרר החטוף חנם אין כסף, בהטעימו כי מרן השולחן ערוך (סימן תל) כתב "שבת הגדול נקרא על שם הנס הגדול שנעשה בו". והציע להם לגשת אצל בנו הצדיק, וכן עשו. ומשם פנו לבבא מאיר זיע"א באשדוד, והוא יעץ להם לנסוע למצרים ולהשתטח על קבר מרן אביר יעקב זיע"א, ואף כתב להם בכתב ידו, נסח תפלה מיוחד להתפלל שם. ביום שלישי ח' ניסן נסעו למצרים, השתטחו על ציון רבי יעקב אבוחצירא זיע"א, הדליקו נרות ונדרו נדרים. אבי החטוף חזר לארגנטינה, והרב מ. ב. חזר לירושלים. ערב שבת הגדול י"ב ניסן, מצלצל הטלפון בבית רבי שאול סיתהון. בשיחתם מודיעים החוטפים, כי אם ישלמו סכום כופר גדול בסך... ישחררו את החטוף, ובאזהרה חמורה לבל יודיעו למשטרה, ואם לאו בנו לא ישאר בחיים. האב הסכים, "ובכן" אמרו החוטפים, "מחר יבא אחד מכם למקום פלוני, לבוש בחולצה בצבע פלוני, עם מזודה שהכסף בתוכה בידו, ולאחר שנקבל את התמורה, נשחרר את החטוף". בבית המשפחה שררה מבוכה, האם להודיע למשטרה ולסכן את חיי הבן, או שמא למסור את הכופר ובסכון שמא לא ישחררוהו..., והנה נזכר האב כי אדמו"ר בבא סאלי אמר שהחוטפים יתפשו, והחטוף יצא בשלום חנם אין כסף, ובפעם השניה אמר שבשבת הגדול יהיה הנס. אף שהוחלט לא להודיע למשטרה, המשטרה בלא ידיעת המשפחה האזינה לכל שיחות הטלפון שהגיעו לבית החטוף, ושלחו שוטרים בלבוש אזרחי למקום המפגש. אחי החטוף, דוד, נשלח כנציג לאותו המקום עם מזודה ובה הכסף. החוטפים ראו והכירו אותו מרחוק, והוא לא הכירם מרחוק, וראה ב' אנשים מעבירים אצבעות ידיהם על צוארם, כמאיימים על מישהו להרגו, ומחמת שהיה שרוי במתח רב, לא חשב כי האיום מכון אליו. השוטרים שנכחו שם (בלבוש אזרחי) חשדו במאיימים כי הם מכנופית החוטפים, והחלו במרדף אחריהם. אחד נמלט, והשני נכנס לבית קפה סמוך,

ובמקום נסתר השליך האפודה מעליו, ויצא כאלו לא ארע דבר לעיני השוטרים, והמתין בתחנת האוטובוס הקרובה. אחד השוטרים הבחין באיש זה, המנסה לסדר חלצתו שלא היתה מוכנסת לתוך מכנסיו, התעורר החשד ועצרו את האוטובוס שהגיע באותו רגע, ולקחו אותו לחקירה. דוד, אחי החטוף, למרות המהומה שם, לא הרגיש במאומה, וחכה בקוצר רוח לחוטפים, שלדעתו בוששו להגיע. חשב, לחזור הביתה סכנה להורים, שיחשבו שהחטוף מת, החליט שילך לתחנת המשטרה, ידוח על הענין ויתיעץ. להפתעתו, בשרוהו שאחיו ישראל שוחרר, והוא כבר בדרך הביתה. כשעה וחצי ענו השוטרים את העצור, עד שהודה בחטיפה והובילם למקום בו הסתירו את החטוף ישראל במשך חמשים וששה ימים בתנאים תת אנושיים, ושם נעצרה כל הכנופיה. והפלא הגדול בעיני המשטרה, איך חוטף אחד, שהצליח לברוח, לא גלה לחבריו כי המשטרה בעקבותיהם ולא ברחו ולא נגעו לרעה בחטוף, והוא יצא בריא ושלם, חינם אין כסף, כדברי האדמו"ר בבא סאלי. הוספת המחבר: ושמעתי שאביו של הנ"ל בא לבית רבנו עם אותו הסכום שרצו החוטפים ומסרו לרבנו, והיו שם שלשה ראשי ישיבות חשובים, ורבנו חלק להם הכסף. זיע"א

"תצא מהמכונת עד צאת השבת"

בתחלת היות רבנו בארץ הקודש, ביום שבת קודש יושב רבנו בחדרו והוגה בתורה הקדושה. והנה שומע הוא קול רעש של מכונת, יצא האדמו"ר החוצה, ורואה הוא בחור צעיר המנסה להתניע את מכונתו. אמר לו רבנו, האינך יודע שהיום שבת, יודע אני השיב הלה. אם כן מדוע אתה מנסה להתניע את מכונתך, מה יש, ענה הלה בעזות מצח, כך רצוני, "אם כך רצונך, אמר רבנו, לא תוכל להתניע את מכונתך ולא תוכל לצאת ממנה עד צאת השבת", וכך היה, שנשאר דבוק למכונתו עד צאת השבת, ואז קם ונכנס לרבנו, והבטיח לשמור שבת כראוי, ורבנו ברך אותו תחת אוהרה חמורה שלא יעז לחלל את השבת. זיע"א.

פתיחת בית הכנסת האר"י

גולת הכותרת של ביקורו בגליל, היה ביקור שערך בצפת, לתפילה על קברו של האר"י הקדוש ונזרן הבית יוסף. אדמו"ר הלך לטבול במקוה האר"י, אשר סגולה מקובלת שכל הטובל במקוה זה לא יפטר מן העולם בלי תשובה. לאחר הטבילה במקוה, ביקש אדמו"ר לבקר בבית הכנסת של האר"י, אך נאמר לו שבית הכנסת סגור על מנעול ובריח מזה שנים, ואיש לא מעיז להכנס לשם, לאחר שבשנים האחרונות מתו מספר אנשים שניסו את כוחם, ונכנסו אליו.

אדמו"ר שלח את משמשו אל גבאי בית הכנסת, אחד מזקני העיר, ע"מ לקבל ממנו את המפתח של בית הכנסת, הגבאי, ששמר על המפתח מכל משמר, סרב למסור אותו אף למשב"ק של אדמו"ר, בטענה שהכניסה לבית הכנסת דינה כהתאבדות, מאחר וכל מי שניסה לפני כן להכנס, לא יצא משם חי. לאחר הפצרות רבות מצד אדמו"ר, מסר הגבאי את המפתח, תוך שהוא עוקב בחרדה אחרי מה שעלול להתרחש.

אדמו"ר משקבל את המפתח, ביקש את משמשו שיחזיק בגלימתו, ויכנס עמו לבית הכנסת. כשהוא חזיר ורועד מפחד, נלווה המשמש לאדמו"ר, אשר חזקו ואמצו לבל יפחד כי כל רע לא יאונה לו. אדמו"ר פתח את בית הכנסת, ומיד ניגש אל ההיכל, פתחו וקרא באחד מספרי התורה שבו, אחר כך ערך שם תפלה קצרה, ואמר למשב"ק שעתה, יכול הוא לעזוב את גלימתו, כי הסכנה כבר חלפה. "ב"ה הצלחנו לערוך תיקון לבית הכנסת ומעתה לא ינוק אף אדם שיבוא בשעריו".

הגבאי, שהמתין בנשימה עצורה מחוץ לבית הכנסת, לא האמין למראה עיניו, כשראה את אדמו"ר יוצא בפנים קורנות מקדושה ושמחה, ביחד עם משמשו, כשקיבל את המפתח בחזרה הודה מאד לאדמו"ר על פעולתו, ודאג לפרסם בכל העיר את הנס שקרה. מאותו יום פתחו בית הכנסת לרווחה לכל מבקר, בזכותו של אדמו"ר שפעולתו זאת הוסיפה פרסום לאישיותו, שכבר היתה מפורסמת ומוערצת מאד לפני כן.

בתפילותיו על קברות הצדיקים, ובכל תקופת שהותו בארץ, לא שכח את צאן מרעיתו, והרבה לשפוך תפילה לפני בורא עולם, לבריאותם והצלחתם. בשובו לירושלים שלח מכתבים אל בני משפחתו, ונכבדי הקהילה, וסיפר להם על ביקורו ליד ציון סבו הקדוש והשתטחותו על קברות הצדיקים בארץ, ושככל תפילה זכר את כולם לטובה ולברכה.

כל משברייך וגלייך עלי עברו

לאחר שהיה של יותר משנה בארץ הקודש, עשה אדמו"ר את דרכו חזרה באניה לצפון אפריקה. היה זה בשלהי שנת תרצ"ד, והאניות לא היו המשוכללות והנוחות ביותר, אך אדמו"ר קיבל חדר בירכתי האניה, בו המשיך בעבודתו כרגיל.

אדמו"ר, שהיה שקוע מאוד בלימודו, לא הבחין באחד מימי הנסיעה, בסערה חזקה שנתחוללה בים, ואשר טלטלה את האוניה כקנה סוף, נוסעי האוניה היו מבוהלים ונפחדים, ולצוות המלחים לא היתה כל אפשרות להקל על המצב, כל נוסעי האניה רוכזו למקום אחד, ע"מ לטכס

עצה, כיצד להיחלץ מן הצרה המתרגשת ובאה עליהם, ולנסות לעודד איש את רעהו בשעה קשה כזאת. כאשר באו אל אדמו"ר להוציאו מחדרו, לא הסכים ללכת אל מקום כינוסם של כל הנוסעים, ותחת זאת ביקש שיקחו אותו אל הסיפון. שם על הסיפון, ניגש באומץ רב אל מעקה הספינה, שממש נתקיים בה, "יעלו שמים ירדו תהומות", בין גלי הים הסוער, ובכל מספר שניות, נשתנה מצב הספינה כך שבכל פעם קצה אחר עלה למעלה, והקצה השני כמעט שקע כולו במים, כאשר אותו צד בו עמד אדמו"ר החל לשקוע הושיט אדמו"ר את ידו אל תוך מי הים, ובכוס שהיתה בידו, שאב מעט ממימי הים, את המים שפך אדמו"ר בחזרה לים בשלש פעמים, ואז כשגמר לשפוך בפעם השלישית, החל הים לנוח מזעפו. ותוך מספר דקות נרגע הים ושב לאיתנו. קברניט הספינה שעקב אחר מעשהו של אדמו"ר, לא האמין למראה עיניו וניגש מיד אל אדמו"ר לנשק את ידו, ולהודות לו על ההצלה הנפלאה לה היה עד, אדמו"ר לאחר שיחה קצרה עם הקברניט, חזר לחדרו והמשיך בלימוד התורה, תוך שבח לה' על שהצילם, ומתוך תקוה שבמהרה ינחם אל מחוז חפצם לחיים טובים ולשלום.

רבתי

אדמו"ר רבי ישראל, קבל עליו את מרותו של אחיו הגדול, שהיה עבורו כאב ורבי גם יחד. **בהנהגתו** של רבי דוד, למד אדמו"ר במעין כולל, שהיו בו בין עשרה לחמשה עשר אברכים, חלקם בני המשפחה והאחרים מהעיירה ומסביבתה. בראש הכולל - ישיבה, היה הגאון והצדיק, רבי משה אתורג'מן, מי שהיה תלמיד חבר של הצדיק רבי דוד. יודעי דבר, שזכו להכיר את הצדיקים רבי דוד ורבי משה, מספרים על שקידתם הנפלאה בתורה במשך שנים רצופות, ועל הסגר שקבלו על עצמם פעם במשך חמש שנים כאשר הם מנותקים מכל סביבתם, ואין להם כל עיסוק אחר אך ורק לימוד תורה יומם ולילה. באותה תקופה אף מקובל במשפחה, שזכו השנים לגלוי אליהו, שבא וסייע להם בענינים מוקשים שנתקלו בהם בעת לימודם.

הצדיק רבי משה התנהג בחסידות ובפרישות יתירה, ועבד מאד על שמירת הפה והעיניים. ומכיריו מעידים עליו שלא הביט מעולם בפני אשה, ואף את פניה של אשתו לא הכיר. כדי להמחיש פעם למבקרים בעיירה שלא האמינו לגודל פרישותו של רבי משה, ולא האמינו שאין הוא מכיר את פני אשתו, עשו נסיון ושלחו לו את ארוחתו, ע"י אשה אחרת שהתחזתה כאשתו, ורבי משה לא הבחין כלל בעובדה שאשה אחרת הגישה את ארוחתו.

במשך השנים, בגלל שמירתם הרבה של עיניהם, לבל יביטו חוץ מד' אמותיהם, חלו רבי דוד ורבי משה במחלות עיניים, ואף אבדו את מאור עיניהם, רבי דוד לא ראה במשך חמש

שנים רצופות, ולמד אז בע"פ באותה התמדה כאילו הוא רואה, עד שפעם בהילולא של רבי מאיר בעל הנס, הדליק נרות לעילוי נשמת התנא, ובקש מה' שירפא את מאור עיניו, למען יוכל להגות יותר בלימוד התורה, ובאורח נס נפקחו עיניו.

גם רבי משה אבד את מאור עיניו, והמשיך לעבוד את ה' וללמוד כדרכו. כאמור שימש רבי משה כמורו ורבו של אדמו"ר רבי ישראל, שספג אצלו הרבה מתורתו וצדקותו. בחבורת הלומדים באותן ימים, היו גם הרה"ג רבי מכלוף אביחצירא זצ"ל, בנו של רבי אליהו, שהיה נכד של האביר יעקב. הצדיק רבי מסעוד הכהן בעל מחבר ספר פרחי כהונה, שהיה גם גיסו של רבי דוד עט"ר, הגאון רבי מכלוף פדידה זצוקל"ה ואחרים.

סדר היום שלהם התחיל בקימת חצות, לאמירת תיקון חצות ולימוד הזוהר הקדוש עד לפני עלות השחר. אז הזדרו אדמו"ר לטבילה לטהר את גופו לקראת התפילה שתמיד היתה עם הנץ החמה כותיקין. התפילה והלימוד היו בבית מדרשו של הסבא הקדוש רבי יעקב זיע"א.

לאחר התפילה למדו חוק לישראל כאשר המשניות וקטעי הגמרא והזוהר נלמדו ביסודיות ובהבנה במשך שעה ארוכה. לארוחת הבוקר לא הקדישו יותר ממספר דקות ומיד חזרו לישיבה לסדר ארוך של לימוד גמ'.

הרה"ג רבי מכלוף אביחצירא בהקדמה לספרו "קהלת יעקב", מתאר באריכות את צורת הלימוד של אותה חבורא קדישא באותה תקופה. רבי משה ראש הישיבה לא היה רואה באותו זמן, ומי שסידר את הלימוד היה רבי ישראל, שהוכר כבר אז כמנהיג החבורה לעתיד. הם היו רגילים ללמוד את הגמ' עם פירוש רש"י אן בלי להסתכל במפרש בתוך הספר, אלא היו צריכים לכוון לדעת רש"י בעל פה. רבי ישראל היה תמיד פותח ובלעדי אף פעם לא התחילו בלימוד, לאחר שאמר רבי ישראל את דעתו בפירוש הסוגיא היו אומרים שאר החברים את דעתם ורבי משה היה מסכם את הסוגיא.

רבי משה, שהיה סגי נהור, היה לעתים נדהם מההסבר של רבי ישראל שהיה מכוון מילה במילה לדעת רש"י, עד שהחל לחשוד כאילו מסתכלים בתוך רש"י לפני שמפרשים. אז עשה רבי משה ללומדים "תרגיל". הוא ביקש שיקחו פיסת נייר חלק, ויחתכו את אמצעיתו באופן שכאשר ניחו את הנייר על הגמ' יוכלו לראות רק את מלות הגנו בלא רש"י ותוס' וכך ביקש רבי משה מרבי ישראל להתחיל בפירוש הסוגיא. וכפי שמעיד רבי מכלוף:

"היינו לומדים מסכת סוכה, וביום אחד היה מסדר הרב ישראל והתחיל לפרש ואני לא הוצאתי שום דיבור, אז תמהו כולם וענו ואמרו, מה היום מיומים? ותשובתי היתה שלא ישר

בעיני הפירוש שפירש הרב ישראל מתחילה ועד סוף, אמרו לי א"כ הוא תפרש אתה, והתחלתי לפרש מראש ועד סוף, אזי ענו כולם ואמרו נראה פי' רש"י והתוס' ז"ל,

ולמדנו פירוש רש"י ונמצאו דבריו כמו הפירוש שפירש הרב ישראל, וחזרנו להתוס' ושם ראינו שהקשו על פירוש רש"י ופירושו הפירוש שפירשתי אני. ואיך שיהיה היינו, אדוקים מאד בלימוד שמהבוקר אחר תפילת שחרית וטעימה איזה דבר היינו מתחילים בלימוד עד שלש".

זוהי אחת מהעדויות הראשונות והבודדות שיש בידינו על לימודו של אדמו"ר וכבר אז ניכר כראש החבורה וכיון תמיד בפירושו אל האמת, כעדות קרובו וחברו מנוער. אדמו"ר גם הסתגר פעמים רבות עם דודו הצדיק רבי יצחק, וקבל ממנו הרבה תורה בעיקר בדרך לימוד הנסתר. ב"ד שבט שנת התרע"ב בהיות אדמו"ר כבן עשרים ושנים נסתלק לעולמו הצדיק כמוהר"ר רבי יצחק, ואדמו"ר שהעיד בהקדמתו לספריו של דודו שזכה ליצוק מים על ידיו, ולמד ממנו ושהוא "מורי ורבי" אבד את אחד ממורי הדרך המיוחדים שהיו לו בהתעלותו הרוחנית. הוא נשאר דבוק בדרכיו של רבי יצחק, ומאד העריץ אותו כל ימיו, את ימי ההילולא שלו שמר תמיד והרבה לספר את שבחיו וצדקותו זיע"א.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על חורבן ומפלת מצרים, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על אובדן מצרים בעשר מכות.

תוכן ההפטר

הנביא יחזקאל מתנבא, שלעתיד לבוא ה' יקבץ את ישראל מן העמים אשר נפוצו שמה, יביאם לארצם יבנו בתים ויטעו כרמים וישבו לבטח וישמו יתברך יתקדש לעיני העמים.

כמו כן הנביא מתנבא על חורבן מצרים, בגלל שגרמו לישראל לבטוח בהם ולהסיר בטחונם מן הקב"ה, לכן ה' ישפיל את גאווותם וימסור אותם ביד נבוכדנאצר מלך בבל, שיקח את כל שללה. וזה יהיה בתמורה ושכר על פעולתו בצור, שהעביד חייליו ועשה מצור עליה.

ומצרים תהיה חרבה ושוממה ארבעים שנה ולאחר מכן ה' יקבץ אותם וישיב אותם לארצם, אך יהיו ממלכה שפלה ואז ישראל לא יבטחו בהם עוד. וישליכו את יהבם ובטחונם על ה' יתברך שמו, ואז ה' יצמיח קרן לישראל וידעו שנבואותיו של יחזקאל הן אמת.

יחזקאל פרק כ"ח פסוק כ"ה - סוף פרק כ"ט.

כח כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּקִבְצִי | בעת שאקבץ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעַמִּים [א] אֲשֶׁר נִפְצוּ נַפְצוּ כֶּם וְנִקְבְּשְׁתִּי כֶּם אֹהִי מְקוּדֵשׁ עַל

עיונים והארות

א. 'בְּקִבְצִי' את בית ישראל מן העמים' ארצות הסטרא אחרא, 'אשר נפצו בם',

ידיהם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם באותות ובמופתים שאעשה אז עם בית ישראל ויֵשְׁבוּ עַל-אֲדָמָתָם בארץ ישראל אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב (מ"ד): כו ויֵשְׁבוּ עָלֶיהָ לְבַטֵּחַ כי לא ימצא עוד מי שיעשה להם רעה וּבָנוּ בָהֶם וְנָטְעוּ כְרָמִים ויֵשְׁבוּ לְבַטֵּחַ בַּעֲשׂוֹתֵי שְׂפָטִים בְּכָל הַשָּׂאֲטִים הבוזים (ת"י) והשודדים והמבזים אֹתָם מִסְבִּיבָתָם וידעו כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הלוחם מלחמתם ועושה משפטם (מ"ד): כט א בַּשָּׁנָה הָעֲשָׂרִית לגלות יהויכין למלכות צדקיהו בַּעֲשָׂרִי בחודש העשירי (מ"ד) שְׁהוּא חֹדֶשׁ טֶבֶת (מ"ד) בַּשָּׁנִים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב בֶּן-אָדָם שִׁים פָּנֶיךָ וּתְבֹנֶן עַל-פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהִנֵּבֵא עָלָיו עַל מַפְלָתוֹ וְעַל- עֵדֶת מִצְרַיִם כָּלָה (רד"ק): ג דָּבַר וְאָמַרְתָּ כֹה-אָמַר | אֲדֹנָי יְהוָה הִנְנִי עָלֶיךָ [ב] אֱלֹהִים עֹמֵךְ פְּרַעַה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם שְׁהוּא מִתְנַהֵּג

עיונים והארות

ב. הַנְּנִי עַלֶיךָ פְּרַעַה מֶלֶךְ מִצְרַיִם - יובן על פי משל: אורח אחד נכנס לביתו של עשיר אחד, ומצא שם את משרתו של העשיר. שאל אותו האורח: מי הוא בעל הבית הזה ולמי כל הכבוד הזה? השיב לו המשרת בגאווה: אני הוא בעל הבית, וכל אשר אתה רואה לי הוא, ובתוך כך נכנס בעל הבית האמיתי ואמר למשרת: אל לך להתפאר בדברי שקר! אני אדונך ואתה נכנע תחת שלטוני.

והַנְּמַשֵּׁל, פְּרַעַה הרשע התגאה בלבבו כי הוא השליט היחידי הגדול ביותר והוא הגבוה מעל גבוה. לפיכך אומר לו השם יתברך:

כלומר שהוצרכו לזה הגלות, יען 'אשר נפצו במ' דנשמות קדושה 'נפצו במ' נתפזרו בהם. וכשישראל יקובצו הוא גמור בירור הניצוצות של קדושה 'אשר נפצו במ'. ואקבץ הניצוצות 'ונקדשתי במ', שיחזרו לקדושה אותם הניצוצות אשר שבו והיו לעיניים להם, וזה שכתוב 'לעיני הגוים', הם הניצוצות דהיו עיני גיותם ועתה יצאו לאור. 'וישבו על אדמתם', רמז לניצוצות הקדושה שיעלו ויבואו בשכינה, וזהו 'על אדמתם' שהשכינה בסוד אדמה, 'אשר נתתי לעבדי ליעקב', שהשכינה נתן ליעקב אבינו ע"ה.

כמו **הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרֵי** היושב ללא פחד (רד"ק) [ג] **אֲשֶׁר**

המצרים היו מאמינים שיש בו אלהות כי **אָמַר לִי יְאֹרֵי** היאור שלי להשקות שדותי ואיני צריך במטר

השמים **וְאֲנִי עֹשִׂיתִנִּי** ואני גדלתי ודוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי (רש"י): **וְנִתְּתִי**

חַחִים חכה, טבעת ברזל [ד] **(חַחִים קרי) בְּלַחְיָךְ** שעל ידה נתפס הדג להעלותו מן

המים, ולא רק אותך, אלא **וְהִדְבַקְתִּי דְּנֵת־יְאֹרֵךְ בְּקִשְׁקִשְׁתֶּיךָ** שכל העם ההולך

אחריך יפול ג"כ ביד האויב **וְהַעֲלִיתִךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֵךְ** אני יוציא אותך משאנונותיך (ע"פ רד"ק)

עיונים והארות

(שם טו): מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים, לכך אמרו (שבת קב.) גבי נבוכדנצר; מלמד שרכב על ארי זכר וקשר "תנין" בראשו.

וכתב הכלי יקר דהרואו משה ואהרן לפרעה תנין שכוחו גדול מפרעה. כי בפרעה כתיב; "התנים" הגדול, במ"ם בסוף, המורה על נקבה, אשר כוחה אינה גדול ככח התנין הזכר, בנו"ן בסוף. ועל כן נעשה מטה אהרן לתנין, כי הוא יבלע את פרעה שנמשל לתנים נקבה.

ד. ונתתי חחים - מצרים נחרבה כמה פעמים ופרעה היה מושל תחילה עד נהר פרת, והכהו נבוכדנצר במלוח יהויכין כמ"ש במ"ב כ"ר וכן בשנה הרביעית ליהויקים, הכהו בכרכמיש כמ"ש בירמיה מ"ו, ואח"כ יצא שלישי בעת שצרו על ירושלים ושב לארצו (ירמיה ל"ז), וכל זה היה חוץ לארצו, וע"ז אמר במשל שיתן חחים בלחיו - כמו שמושכים הדג הגדול בחחים שלא ברצונו כי אז יצא ממצרים בהכרח ע"פ גזרת ה' להענישו.

"הנני עליך פרעה מלך מצרים", דע לך כי אני למעלה ממך, אני שליט עליך ונתון אתה בידי לעשות בך כרצוני (כוכב מיעקב).

ג. התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו - המלבי"ם ז"ל ביאר דהמצרים היו מאמינים שהיאור נילוס הוא קדוש, ושהתנינים הגדולים שבו יש בהם אלוהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם, והוא ברא את עצמו ואת היאור. והמשיל אליו את פרעה בכוחו.

ובן מצינו דנצטוו משה ואהרן להשליך המטה לפני פרעה ויהי לתנין (שמות ז, ט). וע"ש בבעל הטורים דלפי שפרעה אמר על עצמו "תנין הגדול" הרובץ בתוך יאוריו, לכך בא האות בדמות התנין. וכ"כ בעלי התוס' (דעת זקנים שם) שעל שנתגאה ונקרא "התנין הגדול" נעשה לו אות מתנין.

ובכתובים לפנינו (יחזקאל כט, יט) נתבאר כי היתה מצרים לשלל לפני נבוכדנצר מלך בבל. ו"ל דכיון מתנבא הנביא

וְאֵת כָּל־דִּגְתַּי יֶאֱרִיד כָּל עֵמֶד בְּקִשְׁשִׁיתִי תִדְבֵּק כִּי בִנְפֹל הַשָּׂדֶה יִפֹּל
 כָּל הָעֵם (מ"ד): הַיִּנְטָשִׁיתִי אֲפֹר אוֹתָךְ הַמִּדְבָּרָה אוֹתָךְ וְאֵת כָּל־דִּגְתַּי
 יֶאֱרִיד כָּל עֵמֶד – שְׁמֵהּ בּוֹדָאִי לֹא יִחִיו עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפֹּל בַּחֲרָב, נוֹחֲיוֹנוּ, שִׁיכֻלָּה
 אוֹתוֹ וְאֵת עֲמוֹ, וְגַם לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקְבֹּץ אֶל הַקֶּבֶר, כִּי לְחַיֵּית הָאָרֶץ וְלַעֲוָה
 הַשָּׁמַיִם נִתְּתִיךָ לְאֹכְלָהּ (מ"ד): וְיִדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי
 יְהוָה הַנֹּאמֵן לְשֵׁלֶם גָּדוֹל יַעַן הָיִיתֶם מִשְׁעַנֶּת קִנְיָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל נִשְׁעַנּוּ עַל הַמִּצְרִים שִׁיעֲזֹרוּם כִּבְנֵי אָדָם הַנִּשְׁעָנִים עַל קִנְיָה הַנִּשְׁבֵּר, אֲבָל הֵם לֹא רַק שְׁלֹא עֲזֹרוּם אֲלָא גַם גִּרְמוּ
 לְיִשְׂרָאֵל חֲזָרָב וּנְפִילָה, שְׁעִי בַּחֲנוּם בָּהֶם חֲסִירוֹ לִבָּם מִזֶּה וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹל יְרֵמְיָה בְּשֵׁם ה' (מלבי"ם):
 בְּתַפְשָׁם כֹּאשֶׁר יֵאָחֲזוּ בְּךָ בְּכַפְךָ (בְּכַף קָרִי) לְהִשָּׁעַן עֲלֶיךָ תִּרְוִין אֹתָהּ תִּשְׁבֵּר
 וּבִקְעָתָהּ וּשְׁבֵרָתָהּ לָהֶם עַל יְדֵי חִידוּדֵי הַשְּׁבֵרִים כָּל־כְּתָף אֶת כְּתֵפֵיהֶם [ה] וּבִהְשָׁעָנָם
 עֲלֶיךָ תִּשְׁבֵּר וְהַעֲמִידָהּ לָהֶם כָּל־מִתְנִים כֹּאשֶׁר תִּשְׁבֵּר הָרִי אֵינֶם יֹכֵלִים לְהִשָּׁעַן
 עֲלֶיךָ וַיִּצְטָרְכוּ לַעֲמוּד עַל מוֹתָנֵיהֶם, (רש"י) וְרָ"ל שֶׁהִבְטַחְתָּ לָהֶם עֲזָרָה מִלֹּא הָאוֹיֵב וְלֹא עֲזָרָתָ לָהֶם אִ"כ הִבְטַחְתָּ הִיתָה
 לָהֶם לִדְעָה כִּי עִי"ז הוֹסִיף הָאוֹיֵב לַחֲרוֹת בָּהֶם (מ"ד): לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
 מִבְּיָא עֲלֶיךָ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם חָרָב שִׁיבָא עֲלֵיכֶם נְבוּכַדְנֶצַּר אֶל אֶרְצְכֶם, וְעַל יְדֵי וְהִכְרַתִּי

עיונים והארות

ה. ובקעת להם כל כתף - עת צר מלך בבל על ירושלים ושמעו כי חיל פרעה יצא ממצרים ונסתלק ועי"ז נבקע להם הכתף, כי הוצרכו לתת ממונם שוחד למלך מצרים (כמ"ש (ישעיה ל') ישאו על כתף עירים חיליהם וכו' לא לעזר וכו' כי לבושת וכו'), ואח"כ נשענו עליו והוצרכו לעמוד על מתניהם ולהלחם בעצמם. ורגליהם כבר נועפו ונכשלו.

מִמֶּךָ אָדָם וּבַהֶמָּה (מלבי"ם) [נ]: וְהִיתָה אֶרֶץ-מִצְרַיִם לְשִׁמְכָהּ
 וְחֶרֶבָּהּ עַל יְדֵי שְׂאִיבָא עַל מִצְרַיִם חֶרֶב [ז] וְיָדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוָה הַנֶּאֱמָן לְשֵׁם גְּמוּלָה יַעַן
 אָמַר פֶּרַע יֶאֱרָ לִי לְצֹרְכֵי לְהַשְׁקוֹת שְׂדוֹתַי וְאֲנִי עֹשִׂיתִי אֲנִי גִידְלִיתִי וְרוֹמַמְתִּי אֶת עַצְמִי
 בַּחֲכֹמְתִי וּבִפְעֹלִי יְדִי (מ"ד): לֵכֶן הִנֵּנִי אֵלֶיךָ אֱלֹהִים בְּךָ וְאַל-וְעַם יִאָּרֶיךָ וְרָ"ל שְׂאִיבָא
 מִיָּמִינָהּ וְנִתְּתִי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחֶרֶב וְלַחֲרָבוֹת חֶרֶב שִׁמְכָהּ חוֹרְבָן גָּדוֹל
 מְאֹד חוֹרְבָן שֶׁל שְׂמֻנוֹן, כֵּן יִהְיֶה בְּכָל הָאָרֶץ מִמֶּגֶדֶל סוּנָה שְׂהוּא תַחֲלִית גְּבוּל מִצְרַיִם וְעַד-גְּבוּל
 כּוּשׁ (מ"ד): יֵאָ לֹא תַעֲבֹר-בָּהּ בְּמִצְרַיִם רֶגֶל אָדָם מִגְּדוּל הַשְׂמֻנוֹן וְהַחוֹרְבָן וְרֶגֶל
 בַּהֶמָּה לֹא תַעֲבֹר-בָּהּ וְלֹא תִשָּׁב לֹא תִהְיֶה מִיּוֹשֶׁבֶת בְּאֲנָשִׁים אֲרָבָעִים
 שָׁנָה (מ"ד): יֵב וְנִתְּתִי אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁמְכָהּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת
 נִשְׁמֹת שְׂגָם הָאֲרָצוֹת סְבִיבוֹתֶיהָ תִּהְיֶינָה נִשְׂמֹת בְּאֹפֶן שֶׁאִ"א שְׂתַּבְּנָה וְתִתִּישֵׁב מִן הַשְׂכָּנִים שְׂסָבִיבָהּ

עיונים והארות

כי זה המשפט שלהם (מסגרת השער).
 ז. והיתה ארץ מצרים לשממה - עתה באר
 חורבן שלישי כללי שיהיה למצרים שזה
 היה בשנת כ"ז למלכות נבוכדנצר, שמונה שנה
 אחר החורבן שכבר נשא עונו מה שלא עזר
 לבני ישראל. רק היה מסבה אחרת יען אמר
 יאור לי ואני עשיתי - שעדיין היה מיחס כל
 כחו אל היאור ואל עצמו שאמר שיש בו כח
 אלהות כי גם אחר המכה הנזכר שהחריב קצת
 מארצו עדיין לא נבטלה מלכות מצרים מכל
 וכל. (מלבי"ם).

ו. והכרתי ממך אדם ובהמה - הנה אמרו
 רבותינו במדרש (ויקרא רבה יז, ד): "אין
 בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה", אולם
 כל זה דוקא אם העונש בא להחזירו
 בתשובה, כגון במלך בשר ודם שמרדו בו
 אנשים, שולח הוא את אנשי הצבא להשקיט
 את המריבה כדי להשיב את האנשים אליו,
 ומנסה בתחילה להענישם בדבר קל ואחר כך
 בדבר חמור, אבל אם לא שבו מעצמם, אזי
 מענישם בעונש כבד בגופם בנוסף לעונש
 הממון. וזהו שאומר הכתוב: "והכרתי ממך
 אדם ובהמה", קודם אדם ואחר כך בהמה,

והוסיף, שיגדל חורבן מצרים יותר מחורבן שכניה **וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מְחֻרְבוֹת תִּהְיֶינָה** **שְׁמָמָה** בערכך, כי תגדל שוממותה עד שיאמרו שבערכה הם אינם נשמות, ותשאר שוממה **אַרְבָּעִים שָׁנָה** וגם **וַהֲפַצְתִּי אֶת-מִצְרַיִם** הפליטים והשרידים לא יתיישבו במקום אחד במדינה אחרת אלא יפצו **בְּגוֹלִים וְזֵרִיתִים** ואפזר אותם **בְּאַרְצוֹת** (מלבי"ם): **יְגֵ כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה מִקֵּץ מִסּוּף אַרְבָּעִים שָׁנָה** [ולא בתוך הזמן הזה] [ח] **אֶקְבֹּץ אֶת-מִצְרַיִם מִן-הָעַמִּים אֲשֶׁר-נִפְצוּ** נתפזרו **שָׁמָּה: יֵד וְשִׁבְתִּי אֶת-שְׁבוֹת בְּנֵי הַשָּׁבִי שֶׁל מִצְרַיִם וְהַשְׁבַּתִּי אֹתָם אֶרֶץ פְּתוּרוֹם** היא ארץ מצרים **עַל-אֶרֶץ מִכּוּרְתָם** לארץ מגוריהם (רש"י) **וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפֵלָה** כי כל הממלכות ירימו ראשם נגדה: **טו מִן-שָׂר** **הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפֵלָה** [ט] **וְלֹא-תִתֵּן נִשְׂא עוֹד עַל-הַגּוֹלִים** שלא יכולה להעמיד לא מלך ולא מושל ולא שר (מכילתא)

עיונים והארות

המצריים אינו מושלן אלא בקש, שנאמר יאכלמו כקש, וכשהוא מושל את המלכיות אינו מושלן אלא בכסף וזהב. וכשהוא מושל את המצריים אינו מושלם אלא בעופרת, שנאמר צללו כעופרת. וכשהוא מושל את המלכיות אינו מושלן אלא בחיות, שנאמר ארבע חיון רברבן, וכשהוא מושל את המצריים אינו מושלם אלא בשועלים, שנאמר אחזו לנו שועלים. שאל אנטונינוס את רבי אני מבקש לילך לאלכסנדריא, שמא יעמוד עלי מלך וינצחני, אמר לו איני יודע, מכל מקום כתוב לנו שאין ארץ מצרים יכולה להעמיד לא מלך ולא מושל ולא שר, שנאמר מן הממלכות תהיה שפלה (מכילתא).

ח. **מִקֵּץ אַרְבַּעִים שָׁנָה** - מצרים נחרבה בשנת כ"ז לנבוכדנצר והוא מלך חמשה וארבעים שנה נשאר י"ח למלכותו, ואחריו מלך אויל מרודך כ"ב שנה, הם ארבעים שנה, כי בשנת א' לבלשצר נאמרה נבואת פרם לדניאל ומאז התחילו הגולים לשוב בימי מלך פרס, והתחילו להתקבץ.

ט. **מִן הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפֵלָה** - וכן הוא אומר יחדיו ישכבו כל יקומו דועכו כפשתה כבו, ללמדך שלא היתה מלכות ירודה ממצרים, אלא שנטלה שררה לשעה בשביל כבודן של ישראל. כשהוא מושל את הממלכות אינו מושלם אלא בארזים. וכשהוא מושל את

וְהַמַּעֲטִים אִמְעִישׁ אֲנִישָׁהּ לְבִלְתִּי רָרוֹת שְׁלֹא יִמְשְׁלוּ עוֹד בְּנוֹזִים (מ"ד): טז וְלֹא יִהְיֶה-עוֹד מִצָּרִים לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח לְבִטְחוֹן שֶׁהוּא מִזְכִּיר עוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּפָנֹתָם בְּמֵה שֶׁהֵם פּוֹנִים אַחֲרֵיהֶם וְלֹא בּוֹטְחִים בְּקִבְיָהּ, וְאֵין יוֹדְעוּ הֵכֵל כִּי אֲנִי אֲדֹנִי יְיָ הָיָה וְאֵין עוֹד מִלְּבָדּוֹ (מ"ד): יז וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה לְמַלְכוּת נְבוּכַדְנֶצַּר [י] בְּרֵאשׁוֹן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַחֵד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן-אָדָם [מַצִּייר כִּי נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁלוּחוֹ שֶׁל ה' שָׁבַט אִפּוֹ לְהַחֲרִיב הָאָרֶץ וְרֵאשִׁי שִׁיטְלָם לוֹ שָׂכָר (מַלְבִּי"ם)] נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל הָעֶבֶד הַכְּרִית אֶת-חֵילוֹ לְעִבּוֹד עֲבָדָה גְּדֹלָה אֶל-עַל עִיר צֹר שִׁיּוּצוֹ עֲלֶיהָ יָמִים רַבִּים כָּל-רֹאשׁ שֶׁל אֲנִשֵּׁי חֵיילָהּ שָׁעַר רֹאשָׁם נִשְׂרַם מִטּוֹרַח וְרִיבּוֹי הַמִּשָּׂא שֶׁנִּשְׁאָו עַל הָרֹאשׁ וְכָל-כְּתָף עוֹר בָּשָׂר הַכְתֵּף (מַלְבִּי"ם) מְרוּטָה נַחֲלֵשׁ וְנַעֲשֶׂה דָק מְרִיבּוֹי הַמִּשָּׂאוֹת וְשָׂכָר לֹא-הָיָה לוֹ וְלִחֵילוֹ מִצֹּר מִחֲשַׁלָּל וְהַבִּזּוּי עַל-הָעֲבָדָה אֲשֶׁר-עָבַד עָלֶיהָ כִּי לֹא מִצָּאוּ בָּהּ עֶרֶךְ שׁוּוֹי הָעֲבֹדָה (רִשִּׁי) כִּי בֹא הֵימָּה וְשִׁטֵּף אוֹתָהּ (מַלְבִּי"ם): יט לָכֵן כָּה אָמַר אֲדֹנִי יְיָ הָיָה הַנְּגִי נָתַן לְנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ-בָּבֶל אֶת-אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הַמִּנְהָ יִקַּח הַמֶּלֶךְ הַזֶּה לְעִבְדִּים וּשְׁפָחוֹת וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ יִקַּח כָּל שְׁלָלָהּ וּבָזָן בָּזָה יִקַּח וַיְבַזּוּ אֶת כָּל

עיונים והארות

למלכות נבוכדנצר היה חרב מצרים, ומשם יצא לנו שבמות אויל מרודך נשלם החשבון כנ"ל. (מלבי"ם).

י. ויהי בעשרים ושבע שנה - בשנת כ"ז למלכות נבוכדנצר כבש את ארץ מצרים, ופי' בעשרים ושבע למלכות נבוכדנצר התחילו אותם ארבעים שנה, לכן הודיע הכתוב שבכ"ז

הרכוש לאנשי החיל (מלבי"ם) **וְהִיתָה שָׂכָר לְחִילוֹ** על עבודת צור (מ"ד): **כַּפַּעְלָתוֹ**
אֲשֶׁר-עָבַד בָּהּ בצור **נָתַתִּי לוֹ אֶת-אֶרֶץ מִצְרַיִם** ותשאר ממלכה תחתיו,
 מפני הרע **אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי** מצרים שאמר לי יאורי וגרמו לישראל לבטוח בהם (רש"י) **נָאִם אֲדֹנִי**
יְהוָה: כֹּא בַיּוֹם הַהוּא האמור לעיל מקץ ארבעים שנה [יא] **אֲצַמִּיחַ קֶרֶן** אקים
 ממשלה חזקה **לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ** יחזקאל **אֶתֶּן פֶּתַח-חַיִּים בְּתוֹכָם** כשיראו
 שנבואתך מתקיימת ותוכל להוכיחם ויקבלו את תוכחתך (רש"י) **וַיֵּדְעוּ אֹז בִּי-אֲנִי יְהוָה** נאמן
 במאמרו (מ"ד):

עיונים והארות

לך בראותם שנבואתך מתקיימת. וידעו - ואז ידעו שאני ה' נאמן במאמרו. (מ"ד).

ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל - ישועת ישראל דומה לצמח, מה הצמח מתחיל לנבוט ולצמוח רק כאשר הזרעים מתחילים להרקב באדמה, עד שדומה כי אין להם עוד תקוה, כך גם ישועת ישראל, באה בשעה שהם נתונים בשפל המדרגה ודומה חלילה, כי אבדה מהם כל תקווה של קיום. לפיכך אמר הכתוב: "אצמיח קרן לבית ישראל". וזו גם הכוונה במה שאנו אומרים בתפילת שמונה-עשרה: "מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה", צמיחת הצמח אחרי הריקבון המוחלט הינה הוכחה לתחיית המתים, כי אף על פי שהמתים הופכים לעפר, בכל זאת יקומו לתחיה בבוא המועד לך, במהרה בימינו (אבני האזל).

יא. ביום ההוא - מוסב על מה שאמר למעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואמר ביום ההוא אצמיח קרן ממשלה לבית ישראל כי מ' שנה נשלמו בשנת מלך בלשצר כי נבוכדנצר מלך מ"ה שנה ובנ"ז למלכו כבש את מצרים א"כ נשארו משנותיו ח"י שנים אויל מרודך בנו מלך כ"ג שנים אלא שנבלע שנה אחת במלכות אביו כי השנה הראשונה עלתה לזה ולזה הרי נשלמו מ' שנה ביום שמת אויל מרודך ומלך בלשצר ואז נאמרה לדניאל נבואת נצחון פרס כמ"ש בשנת חדא לבלשאצר וכו' וארו וכו' דמיא לדוב (דניאל ז) ועל פרס יאמר ונבואת ביאת פרס על בבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל כי ע"י נצחון פרס יצאו חפשי מתחת יד בבל. ולך אתן - ר"ל אז תוכל לפתוח פיך להוכיחם גם מלבך כי אז ישמעו

